ADOLF HILDEBRAND — ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ Γ'—1932 ΤΟΜΟΣ ΕΝΔΕΚΑΤΟΣ | ΑΘΗΝΑΙ, 15 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ | ΤΕΥΧΟΣ 122

ΜΙΑ ΝΥΧΤΑ ΣΤΗΝ ΑΚΡΟΓΙΑΛΙΑ

«Σιγιλλάριπ νευροσπαστούμενα»
ΜΑΡΚΟΣ ΑΥΡΗΛΙΟΣ

Τ' ἀστέρια κρατοῦν ἕναν κόσμο δικό τους.
Στὸ πέλαγο σέρνουν φωτιὲς τὰ καράβια.
Ψυχή μου, λυτρώσου ἀπ' τὸν κρίκο τοῦ σκότους,
πικρή, φλογισμένη, ποὺ δέεσαι μ' εὐλάβεια.

Στὸ πέλαγο σέρνουν φωτιὲς τὰ καράβια...
Ἡ νύχτα στενεύει καὶ στέκει σὰν ξένη,
Πικρή, φλογισμένη, ποὺ δέεσαι μ' εὐλάβεια,
ψυχή μου, γνωρίζεις ποιὸς νόμος σὲ δένει.

Ἡ νύχτα στενεύει καὶ στέκει σὰν ξένη.
Στὸ μαῦρο μετάξι τὰ φῶτα ἔχουν σβήσει.
Ψυχή μου, γνωρίζεις ποιὸς νόμος σὲ δένει
καὶ τί θὰ σοῦ μείνει καὶ τί θὰ σ' ἀφήσει.

Στὸ μαῦρο μετάξι τὰ φῶτα ἔχουν σβήσει,
ἀκούγουνται μόνο τοῦ χρόνου τὰ σεῖστρα.
Καὶ τί θὰ σοῦ μείνει καὶ τί θὰ σ' ἀφήσει,
ἂν τύχει κι' ἀστράψει ἡ βουβὴ πολεμίστρα.

Ἀκούγουνται μόνο τοῦ χρόνου τὰ σεῖστρα,
μετάλλινη στήλη στοῦ πόνου τὴν ἄκρη.
Ἂν τύχει κι' ἀστράψει ἡ βουβὴ πολεμίστρα,
οὔτε ὄνειρο θἄβρεις νὰ δώσει ἕνα δάκρυ.

Μετάλλινη στήλη στοῦ πόνου τὴν ἄκρη
ψηλώνει ἡ στιγμὴ σὰ μετέωρο λεπίδι.
Οὔτε ὄνειρο θἄβρεις νὰ δώσει ἕνα δάκρυ
στὸ πλῆθος σου τὸ ἄυλο ποὺ σφίγγει σὰ φίδι.

Ψηλώνει ἡ στιγμὴ σὰ μετέωρο λεπίδι.
Σὰν τί νὰ προσμένει νὰ πέσει ἡ γαλήνη ;
Στὸ πλῆθος σου τὸ ἄυλο ποὺ σφίγγει σὰ φίδι
δὲν εἶναι οὐρανὸς μηδὲ ἀγγέλου εὐφροσύνη.

Σὰν τί νὰ προσμένει νὰ πέσει ἡ γαλήνη ;
Σ' ἀνθρώπους κλειστοὺς ποὺ μετροῦν τὸν καημό τους
δὲν εἶναι οὐρανὸς μηδὲ ἀγγέλου εὐφροσύνη . . .
Τ' ἀστέρια κρατοῦν ἕναν κόσμο δικό τους.

1930 ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΖΩΗΝ ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗΝ

Η ΜΕΓΑΛΗ ΦΑΡΣΑ

Καθὼς περνοῦσα ἀπὸ κάποιο συνοικιακὸ κουρεῖο, μὲ τράβηξε ἡ ἐπιγραφή του : «ΤΟ ΜΟΝΤΕΡΝΟ». Φιλονεϊστής, ἀπὸ ἰδιοσυγκρασία, νὰ ἕνα κουρεῖο, εἶπα, ὅπου μπορεῖ νὰ φρεσκάρῃ κανεὶς τὸ κεφάλι του, ἀπόξω τουλάχιστον. Καὶ μπῆκα.

— Μαλλιὰ καὶ ξύρισμα . . . εἶπα στὸν κουρέα, ποὺ ἀνέλαβε νὰ μὲ περιποιηθῇ.

Καὶ ἄρχισα νὰ τοῦ δίνω ὁδηγίες γιὰ τὸν τρόπο ποὺ συνηθίζω νὰ κόβω τὰ μαλλιά μου.

— Σᾶς παρακαλῶ, κύριε . . . μοῦ εἶπε αὐστηρά. Δὲν ἐργάζομαι κατὰ παραγγελία. Ἀφῆστε με νὰ κάνω τὴ δουλειά μου ὅπως ξέρω. Ἐμπιστευθῆτε στὴν τέχνη μου.

Ἡ πεποίθηση ποὺ εἶχε ὁ ἄνθρωπος στὴν τέχνη του, μοῦκανε, ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς, πολὺ καλὴ ἐντύπωση. Εἶχα μπροστά μου ἕνα τεχνίτη, ποὺ δὲν ἐννοοῦσε νὰ κάνη ὑποχωρήσεις στὰ γοῦστα τῆς πελατείας καὶ νὰ ὑποτάσση τὴν τέχνη του στὴν ἀμφίβολη καλαισθησία τοῦ κοινοῦ. Τοῦ παρέδωκα τὸ κεφάλι μου μὲ τὴν πιὸ ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη, καὶ τὸν ἄφηκα νὰ ἐργασθῇ, μὲ ὅλο τὸ σεβασμό, ποὺ χρωστοῦμε στὴν ἐλευθερία τοῦ τεχνίτη.

— Εἶναι πολὺ εὐχάριστο, κύριε — μοῦ εἶπε, ἀρχίζοντας νὰ μὲ κουρεύη — νὰ βρίσκη κανεὶς ἀνθρώπους, σ' αὐτὸν τὸν τόπο, ποὺ νὰ καταλαβαίνουν ἀπὸ τέχνη. Δυστυχῶς ἡ πελατεία μας εἶναι πολὺ κακομαθημένη. Ἀδύνατο τὰ ἐργασθῇ ἕνας ἀληθινὸς καλλιτέχνης μὲ τέτοιους ἀνθρώπους. Σκλάβοι τῆς ρουτίνας, ἀνίκανοι νὰ μποῦν στὸ ἀληθινὸ νόημα τῆς τέχνης, κολλημένοι σὰν τὰ στρείδια στὴν παράδοση, ἐξακολουθοῦν νὰ βλέπουν μὲ τὰ μάτια, ποὺ ἔβλεπαν οἱ πατεράδες καὶ οἱ παπούδες των. Τὸ νέο τοὺς τρομάζει. Καθετί, ποὺ δὲν εἶναι ἀκαδημαϊκό, ρουτινιέρικο, βγαλμένο ἀπὸ τὰ στερεότυπα καλούπια τῶν περασμένων, τοὺς ἐπαναστατεῖ. Ἀπελπισία, κύριε !

Ἕνας κουρέας, καὶ μιλοῦσε σὰν πρωτοπόρος κριτικός. Ὡρισμένως ἀπὸ τὰ χέρια του θὰ ἔβγαινα μὲ καινούργιο κεφάλι.

— Ἔτσι εἶναι, φίλε μου . . . τοῦ εἶπα. Αὐτὰ ποὺ συμβαίνουν μὲ τὴν τέχνη σας, συμβαίνουν μὲ ὅλες τὶς τέχνες. Τὸ Κοινὸ βρίσκεται πολὺ πίσω ἀκόμα. Ὁ τεχνίτης ἔχει τὴν ὑποχρέωση νὰ γίνη ὁδηγός του, ὄχι νὰ σέρνεται τυφλὰ πίσω ἀπὸ τὰ καθυστερημένα γοῦστα του.

Ὁ λαμπρὸς καὶ περήφανος τεχνίτης μὲ κούρεψε, μὲ ξύρισε, μὲ χτένισε, μὲ μιὰ γρηγοράδα, ποὺ ἔδειχνε τὴν ὡραία ἐλευθερία τῆς δουλειᾶς του, καὶ ὕστερα μοῦ πέρασε στὸ χέρι τὸ μικρὸ καθρεφτάκι νὰ θαυμάσω τὸ ἀριστούργημά του.

— Εἶσθε εὐχαριστημένος ; μ' ἐρώτησε, γιὰ τὸν τύπο, χωρὶς νὰ δείχνη ὅτι δίνει καὶ καμμιὰ σημασία στὴ γνώμη μου.

Ἂν δὲν ἐπρόκειτο γιὰ τὸ δικό μου κεφάλι, δὲ θὰ εἶχα καμμιὰ δυσκολία νὰ τοῦ ἐκφράσω τὸν ἐνθουσιασμό μου. Ἀλλὰ πῶς νὰ βγῶ ἔξω μὲ τὸ κεφάλι, ποὺ μοῦ εἶχε καταφέρει ὁ χριστιανός : Στὸ φτωχό μου κρανίο εἶχαν δώσει συνέντευξη, τὴ στιγμὴ ἐκείνη, ὁ κυβισμός, ὁ φουτουρισμός, ὁ ἐξπρεσσιονισμός, ὁ πουαντιλλισμὸς καὶ ὁ ντανταϊσμὸς ἀκόμα.

— Δεν μοῦ λές, σὲ παρακαλῶ — τοῦ εἶπα δειλὰ - δειλὰ — τί σχέδιο εἶναι αὐτό ;

— Σχέδιο ; ἔκαμε γελώντας σαρκαστικά. Κρῖμα ποὺ φαίνεσθε καὶ προοδευμένος ἄνθρωπος. Σχέδιο δὲν ὑπάρχει πιά. Τὸ σχέδιο ἤτανε μιὰ παλιὰ πρόληψη. Ἐλευθερία στὴν τέχνη καὶ σχέδιο δὲν συμβιβάζονται. Προσωπικὴ τέχνη καὶ σχέδιο εἶναι δυὸ πράγματα ἀταίριαχτα. Δὲν ξέρετε, λοιπόν, ὅτι τὸ σχέδιο ἔχει καταργηθεῖ ; Κάθε τεχνίτης δημιουργεῖ τὸ δικό του σχέδιο.

Γιὰ νὰ μὴ φανῶ καθυστερημένος δὲν ἐπέμεινα στὸ σχέδιο. — Καλὰ τὸ σχέδιο, τέλος πάντων. Ἀλλὰ τί μαλλιὰ εἶναι αὐτὰ παρακαλῶ ; Εἶναι γεμάτα σκάλες.

Ἐχαμογέλασε εἰρωνικά.

— Ἀλλὰ τί θέλετε, κύριε ; μοῦ εἶπε. Σᾶς ἀρέσουν, λοιπόν, κ' ἐσᾶς, τὰ στρωτά, τὰ γλυμένα, τὰ κανονικά ; Δὲν μπορεῖτε νὰ μπῆτε στὸ νόημα ποὺ ἔχουν οἱ σκάλες στὰ μαλλιά ; Ἁρμονικῶς, οἱ σκάλες στὴ νέα κομμωτικὴ τέχνη εἶναι ὅ,τι εἶναι οἱ **ντισσονὰνς** στὴ νέα μουσική, ὅ,τι εἶναι τὸ τσάκισμα τοῦ στίχου στὴ νέα στιχουργική. Διακοπὴ τῆς μονοτονίας. Μεταφορικῶς, οἱ σκάλες τῶν μαλλιῶν, δίνουν τὴν ἐντύπωση τῶν σκέψεων, ποὺ ἀνεβοκατεβαίνουν τὰ σκαλιὰ τοῦ λογισμοῦ. Πλαστικῶς, δημιουργοῦν ἐπίπεδα γλυπτικὰ στὸν ἄμορφον ὄγκον τοῦ κρανίου. Οἱ ἀγίδεοι βέβαια θὰ ὑποθέσουν πὼς σᾶς κούρεψε κανένα παιδάκι. Ὅσοι καταλαβαίνουν, ὅμως, θὰ διακρίνουν στὸ κεφάλι σας τὴ χάρη τοῦ πριμιτιβισμοῦ τῆς κουρευτικῆς τέχνης.

Ἀναγκάσθηκα νὰ παραδεχθῶ καὶ τὶς σκάλες. — Καλὰ οἱ σκάλες, φίλε μου. Ἀλλὰ τί εἶναι πάλι αὐτὲς οἱ τοῦφφες τῶν τριχῶν, ποὺ μοῦ ἀφήσατε στὰ μάγουλά μου. Ἐσεῖς ξεχάσατε ὁλόκληρες ἐπιφάνειες ἀξύριστες.

Ἐγέλασε μὲ τὴν καρδιά του.

— Δὲν τὶς ἐξέχασα, κύριε. Τὶς ἄφησα ἐπίτηδες. Δὲ θὰ καταδεχόμουν ποτὲ νὰ σᾶς ξυρίσω, ὅπως θὰ σᾶς ξύριζε ἕνας μπαρμπέρης τῆς ρουτίνας. Οἱ τοῦφφες αὐτές, ποὺ σᾶς ἀνησυχοῦν, δίνουν ἕνα χαρακτῆρα στὸ πρόσωπό σας. Δείχνουν τὴν ἐσωτερικὴ ἀνησυχία τῆς ψυχῆς σας, ποὺ ξεσπάει στὴν ἄταχτη τριχοφυΐα. Δὲν μπορεῖτε, λοιπόν, νὰ ἐννοήσετε τόσο ἁπλᾶ πράγματα ; Κρῖμα σὲ σᾶς, κύριε. Κρίνετε τὰ ἀριστουργήματα σὰν ἕνας ἄθλιος pompier !

Ἢ ἐγώ, πράγματι, ἤμουν ἕνας ἐλεεινὸς καθυστερημένος ἢ ἐκεῖνος ἕνας ἄθλιος **φαρσέρ**. Ὁπωσδήποτε, πῆρα τὸ μοντέρνο ἀριστούργημα τῆς κεφαλῆς μου καὶ ἔτρεξα νὰ κρυφτῶ ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ κόσμου. Κάποιος λαμπρὸς κύριος μὲ σταμάτησε στὸ δρόμο.

— Μοῦ πουλᾶτε τὸ κεφάλι σας, κύριε ; μοῦ εἶπε. Σᾶς προσφέρω τριάντα χιλιάδες.

Ἔμαθα, ἀργότερα, πὼς ἦταν ἕνας ἑκατομμυριοῦχος συλλέκτης ἔργων μοντέρνας τέχνης. Καὶ μοῦ προσέφερε τριάντα χιλιάδες γιὰ τὸ ἴδιο κεφάλι, ποὺ κανένας δὲν εἶχε βρεθῆ νὰ προσφέρη γι' αὐτό, στὴ φυσικὴ του κατάσταση, οὔτε τριάντα λεπτά. Τὶ κρῖμα νὰ μὴν μπορῶ νὰ τοῦ τὸ πουλήσω !

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

ΕΛΕΓΟΣ

Κι' ἂν ὅλα τὰ ξεχάσω : τὸ κορμί της
κυπαρισσένιο, ἀνάερο, βεργερό,
τὰ χέρια, τὰ μαλλιά, τὴ ρόδινή της
γραμμὴ στὸ στόμα πάνω τὸ μικρό'

κι' ἂν ὅλα τὰ ξεχάσω, πῶς τὰ μάτια
γλαρά, μενεξεδένια, φωτεινά,
πῶς νὰ πιστέψω ὅτι ἔλυωσαν κομμάτια
καὶ χώνεψαν στὴ γῆς παντοτεινά ;

Πῶς νὰ τὰ βάλῃ ὁ νοῦς μου δίχως φρίκη
στὸν τάφο, μὲ τῆς γῆς τὰ σερπετά,
δυὸ τρύπες ποὺ τὸ φῶς τὶς ἀπαρνήθη,
δυὸ τρύπες καὶ τὶς γέμισε ἡ σκιά ;

Καλλίτερα τὴν ἄστρινη ὕπαρξή τους
στὸν κόσμο τῶν πνευμάτων νὰ τὴ δῶ,
νὰ λέω πὼς ἀπ' τὴ σφαῖρα τὴ δική τους
μὲ βλέπουνε τὰ μάτια της τὰ δυό.

Πὼς εἶν' αὐτὰ ποὺ ζοῦν καὶ ψιχαλίζουν
μὲ τὴ δροσιὰ στὰ ρόδα τῆς αὐγῆς . . .
Κι' ὅμως, καρδιά μου, ἀλλοίμονο, μαυρίζουν
δυὸ τρύπες στὰ κατάβαθα τῆς γῆς !

ΣΤΕΦ. ΔΑΦΝΗΣ

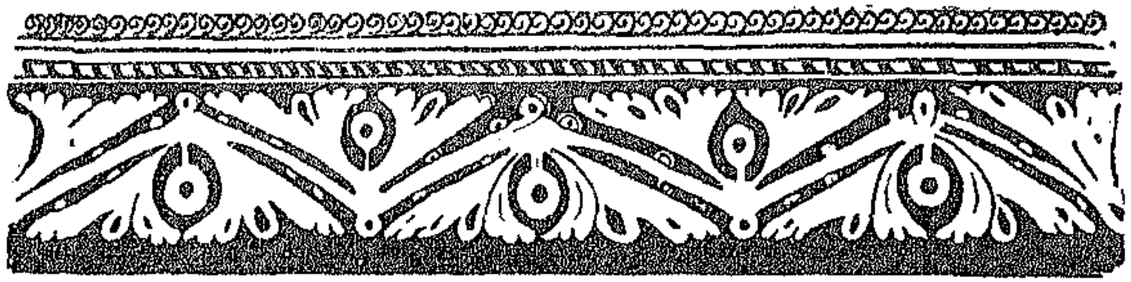

ΕΛΛΗΝΕΣ ΔΙΗΓΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΙ

ΚΩΣΤΑΣ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ

1864 - 1894

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ (¹)

Ἡ παραγωγὴ τῆς καθαρευουσιάνικης σχολῆς ὑπῆρξε ὅλη ἀρνητική. Ὄχι μόνο δὲν ἄφησε κανένα ἔργο, τὸ ὁποῖο νὰ πλησιάζῃ τοὐλάχιστο πρὸς τὴν περιοχὴ τῆς Τέχνης, ἢ τὸ ὁποῖο νὰ ἔδωσε μιὰ γόνιμη ὤθηση, ἀλλ' ἀργοπόρησε σημαντικὰ μὲ τὴ διδακτορική της πίεση τὴν ἑλληνικὴ πνευματικὴ ἀναγέννηση. Ἐν τούτοις θὰ ἦταν ἄδικο νὰ μὴν ἀναγνωρισθῆ ὅτι ἀρκετοὶ ἀπὸ τοὺς καθαρευουσιάνους, οἱ Ραγκαβῆδες, ὁ Βλάχος κ.ἄ., ἦσαν ἄνθρωποι μορφωμένοι καὶ καλλιεργημένοι, κι' ὅτι ἡ πρόθεσή τους ἦταν νὰ μεταφέρουν στὴν Ἑλλάδα τὸν ἀνώτερο πολιτισμὸ τῆς ἐποχῆς τους. Ἐκτιμοῦσαν τὴν ἐξέλιξη καὶ τὴν πρόοδο τῆς Δύσεως, κ' ἐργάζονταν γιὰ νὰ συγχρονίσουν τὴν Ἑλλάδα. Κι' αὐτοὶ ἀκόμη οἱ ἐντελῶς ἀκαλλιέργητοι, ἕνας Παράσχος π. χ., ποὺ πίστευαν ἀπόλυτα στὴν ὑπεροχὴ τοῦ περιούσιου λαοῦ καὶ περιφρονοῦσαν τὴ Δύση, ἀκολουθοῦσαν ἀσυνείδητα τὴν κατεύθυνση τῶν ἀρχηγῶν τῆς Σχολῆς τους. Ἐμπνέονταν ἀπὸ τὴ Δύση.

Ἀλλ' εἶχαν ὅλοι θαμπωθεῖ καὶ τυφλωθεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα. Ἀντὶ νὰ ἀγαπήσουν καὶ τὴν ταλαιπωρημένη Ἑλλάδα, νὰ παραδεχθοῦν τὴν ἱστορική της ἐξέλιξη καὶ νὰ ζητήσουν νὰ συλλάβουν, νὰ προβάλουν καὶ νὰ ἀναπτύξουν τὶς ταπεινὲς ἀκόμα ἀλλὰ ζωντανὲς δυνάμεις τοῦ περιβάλλοντός τους, τοὺς ἄρεσε νὰ πιστέψουν ὅτι εἰμποροῦσαν νὰ ἀναστήσουν ἀνάμεσα στὰ πολιτισμένα ἔθνη τὴν ἴδια τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα. Ἐπειδὴ οἱ μορφὲς διατηροῦν τὴ φωτεινότητα τῆς ψυχῆς ἡ ὁποία ἀποκρυσταλλώθηκε μέσα τους, κι' ἀφοῦ ἡ ψυχὴ ἔχει σβήσει, δὲν κατάλαβαν ὅτι πίσω ἀπὸ τὶς μορφὲς ἡ ἀρχαία ψυχὴ εἶχε πεθάνει, κι' οὔτε ὅτι οἱ μορφές, ἅμα ἀποσπασθοῦν ἀπὸ τὴν πνοή, στὴν ὁποία ὀφείλουν τὴν ἁρμονική τους ὕπαρξη, γίνονται καλούπια καὶ χάνουν ἀμέσως τὴ ζωτικότητά τους. Φαντάσθηκαν ὅτι οἱ ἀρχαῖες μορφὲς μποροῦσαν νὰ προσλάβουν τὴ νέα ζωὴ καὶ μάλιστα νὰ ἐντείνουν τὴν ἀξία της.

Δὲν εἶχαν καὶ ταλέντο. Ἡ ἰδιοφυΐα ὑπερνικᾶ μὲ τὴν αὐθόρμητη, ἀκατάσχετη ὁρμή της καὶ τὶς παραπλανήσεις τοῦ νοῦ. Ἂν εἶχαν ταλέντο, δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶχαν κατορθώσει κ' ἐπάνω στὴ σαθρή τους βάση νὰ οἰκοδομήσουν ἕνα ἔργο. Ἀλλὰ δὲν εἶχαν μέσα τους κανένα δαιμόνιο: περιορίσθηκαν στὴ μίμηση, κι' ὅπως ὅλοι ὅσοι ἐργάζονται χωρὶς προσωπικὴ πηγαία ἔμπνευση, ψεύτισαν ὅλα τὰ πρότυπά τους.

Οἱ ἐπιστῆμες, ἡ ἐκπαίδευση, ἡ πολιτικὴ ζωὴ τῆς Ἑλλάδας δὲν ἀπολυτρώθηκαν ἀκόμα ἀπὸ τὴν προσάρτησή τους σὲ κενὲς μορφές. Ὑποφέρομε ἀκόμα καὶ σήμερα ἀπὸ τὶς συνέπειες ἑνὸς κολοσσιαίου σφάλματος. Ἡ λογοτεχνία ὑποφέρει καὶ αὐτή. Βέβαια ἡ λογοτεχνία ἀπετίναξε πρώτη τὸ ζυγό, 50 χρόνια τώρα ἀναπτύσσεται χωρὶς περιορισμούς, ἀλλ' αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι καὶ στὸ πεδίο της τὸ λάθος ἔχει ἐξουδετερωθεῖ. Οἱ καθαρευουσιάνοι, ἐκτὸς ποὺ πρόσθεσαν κι' ἄλλο χαμένο καιρὸ στὸν κι' ὅλας χαμένο γιὰ τὸ πνεῦμα καιρὸ τῆς δουλείας — κι' ὁ χαμένος καιρὸς ξανακερδίζεται πολὺ δύσκολα — ἐξανάγκασαν τὴ λογοτεχνία νὰ προσφύγῃ σὲ μιὰ ἐπανάσταση. Ἡ ἐπανάσταση εἶναι φυσικὰ κάποτε ἀπαραίτητη, ἀλλὰ πάντοτε ἀπορροφᾶ δυνάμεις, οἱ ὁποῖες θὰ μποροῦσαν, ἂν οἱ περιστάσεις ἦσαν ὁμαλές, νὰ ἀναπτυχθοῦν πολὺ πληρέστερα. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι, ἂν ἡ νεοελληνικὴ λογοτεχνία εἶχε ἐξελιχθεῖ κανονικά, ὅτι ἂν εἶχε ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἐξορμήσει ἀπὸ τὶς φυσικὲς πηγές της καὶ δὲν εἶχε ὑποχρεωθεῖ νὰ ***ἐπιστρέψῃ*** σ' αὐτές, ὅτι ἂν ἡ φωνὴ τῶν Ἑπτανησίων εἶχε κατορθώσει νὰ ἀκουσθῆ πολὺ νωρίτερα, ἡ παραγωγὴ ἑνὸς καὶ πλέον αἰῶνα θὰ ἐπεδείκνυε σήμερα ἔργα πολὺ οὐσιαστικώτερα καὶ ἀρτιώτερα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ πραγματοποιήθηκαν.

Οἱ πρῶτοι δημοτικισταί, ὅσο κι' ἂν ἦσαν ἐπαναστάτες, εἶχαν μοιραῖα ἐπηρεασθεῖ ἀπὸ τοὺς καθαρευουσιάνους. Ἔδωσαν κι' αὐτοί, χωρὶς νὰ τὸ θέλουν καὶ νὰ τὸ καταλαβαίνουν, ὑπερβολικὴ σημασία στὴ μορφή. Ἡ ἐπανάστασή τους ἦταν προπάντων γλωσσική, δηλαδὴ μορφική. Μεθυσμένοι ἀπὸ τὸν ἐπαναστατικό τους ἐνθουσιασμὸ πίστεψαν πολὺ εὔκολα ὅτι μόνον ἡ ἀλλαγὴ τῆς γλώσσας ἀρκοῦσε γιὰ νὰ γράψουν ἀμέσως ἀριστουργήματα, ἀλληλοθαυμάσθηκαν σχεδὸν χωρὶς ἔλεγχο, ὑπερτίμησαν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, καὶ δὲν κοπίασαν νὰ δώσουν ἔντονο οὐσιαστικὸ περιεχόμενο στὴν ἀπολυτρωτική τους κίνηση.

Ἀνασύρανε βέβαια ἀπὸ τὴν ἀφάνεια ἕναν κόσμο τὸν ὁποῖον οἱ καθαρευουσιάνοι εἶχαν ἀγνοήσει: τὸ λαό. Ὁ λαὸς ἦταν ὁ φορεὺς τῆς δημοτικῆς γλώσσας καὶ οἱ δημοτικισταὶ στράφηκαν αὐθόρμητα πρὸς αὐτὸν καὶ τὸν ἀγκάλιασαν μὲ ἀγαλλίαση. Εἶναι ἀναντίρρητο ὅτι ἡ στροφὴ αὐτὴ ἦταν μιὰ στροφὴ πρὸς τὴ ζωή. Ἀλλ' εἶναι ἐπίσης ἀναντίρρητο ὅτι οἱ πρῶτοι δημοτικισταὶ θαμπώθηκαν ὑπερβολικὰ ἀπὸ τὴν ἀνακάλυψή τους τοῦ λαοῦ, καὶ ὅτι ἔμειναν πάρα πολὺ σφιχτὰ καὶ δουλικὰ προσκολλημένοι στὴν κατάπληξη καὶ στὴ χαρὰ τῆς πρώτης ἀνακαλύψεως. Ὁ φωτεινὸς λόγος τοῦ Σολωμοῦ, ὁ ὁποῖος εἶχε διακηρύξει ὅτι ἡ δημοτικὴ παράδοση καὶ ἡ λαϊκὴ ζωὴ πρέπει νὰ εἶναι μόνον ἀφετηρίες κι' ὅτι τὸ ἔθνος ζητεῖ ἀπὸ τὸ λογοτέχνη τὸ θησαυρὸ τοῦ πνεύματός του, δὲν ηὗρε ἀπήχηση μέσα τους κι' οὔτε κἂν προσέχθηκε ἀπ' αὐτούς. Οἱ περισσότεροι παρέβλεψαν ἐντελῶς ὅτι πλάϊ στὸ λαό, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο σχεδὸν ἀποκλειστικὰ γι' αὐτοὺς ἀπὸ χωριάτες καὶ ἁπλοὺς ναυτικούς, κι' ὄχι κι' ἀπὸ ἐργάτες, ὑπῆρχε καὶ στὴν Ἑλλάδα, στὴν πρωτεύουσα καὶ στὶς ἐπαρχίες, ἕνας ἀρκετὰ μεγάλος ἀριθμὸς ἀπὸ ἀστοὺς μὲ τὰ ἐνδιαφέροντά τους καὶ τὴν ἰδιαίτερη ψυχοσύνθεσή τους, οἱ ὁποῖοι μποροῦσαν νὰ τοὺς προσφέρουν θέματα ἐπιδεκτικὰ μιᾶς πολὺ πιὸ πλούσιας ἀναπτύξεως ἀπὸ τὰ θέματα τῆς χωριάτικης ζωῆς. Ἀγνόησαν ὅτι ἡ χωριάτικη ζωή, ἡ ὁποία φυσικὰ δὲν πρέπει κι' αὐτὴ νὰ ἀποκλεισθῆ ἐντελῶς ἀπὸ τὴ λογοτεχνία, δὲν μπορεῖ καὶ νὰ τὴν ἀπορροφήσει ὁλόκληρη, γιατὶ εἶναι στενὴ καὶ μονότονη. Μὰ κι' αὐτοὺς τοὺς ἁπλοὺς καὶ τὴ ζωή τους, τοὺς εἶδαν πιὸ συχνὰ μόνον ἐντελῶς ἐπιφανειακά· δὲν εἰσχώρησαν μέσα στὴν ψυχή τους ἡ ὁποία, ὅσο κι' ἂν εἶναι πρωτόγονη, ἔχει κι' αὐτὴ τὶς διακυμάνσεις της, δὲν ἔπλασαν χαρακτῆρες, ἀλλὰ μόνον τύπους. Ἐγκαθίδρυσαν τὴν ἠθογραφία.

Ὁ ὅρος «ἠθογραφία» πῆρε ἕνεκα αὐτῶν μιὰ ἔννοια πολὺ περιωρισμένη. Ἡ ἀναπαράσταση τῶν ἠθῶν μπορεῖ νὰ ἁπλωθῆ σὲ ὅλους τοὺς κοινωνικοὺς κλάδους. Ἕνας συγγραφεὺς περιγράφοντας ἠθη μπορεῖ ἐπίσης ἐξαίρετα νὰ ἐμβαθύνῃ μέσα στὶς ψυχὲς τῶν ἀνθρώπων ποὺ ζοῦν μέσα σὲ ὡρισμένες συνθῆκες, καὶ ἐκδηλώνοντας καὶ τὸν ἑαυτό του, νὰ γράψῃ ἕνα ἔργο ποὺ νὰ φέρνῃ ἰσχυρὴ τὴ σφραγῖδα τῆς προσωπικότητάς του. Ἀλλ' οἱ δημοτικισταὶ ἠθογράφοι συγγραφεῖς ἀρκέσθηκαν οἱ περισσότεροι νὰ εἶναι ὄχι ἑρμηνευταὶ καὶ ποιηταὶ ἀλλὰ φωτογράφοι τῆς χωριάτικης ζωῆς. Δὲν εἶναι λοιπὸν παράδοξο ὅτι δὲν συγκέντρωσαν ἀναγνῶστες, ὅτι δὲν κατόρθωσαν νὰ διαμορφώσουν ἕνα πυκνὸ ἀναγνωστικὸ κοινό. Οἱ χωριάτες δὲν διαβάζουν. Ὁ ἄνθρωπος τῆς πόλεως πλήττει ἅμα συναντᾶ ἀδιάκοπα στὸ βιβλίο σχηματοποιημένους τύπους ποὺ τοῦ εἶναι καὶ ξένοι. Θέλει μέσα στὸ βιβλίο νὰ εὕρῃ καὶ νὰ ἀνα-

(¹) Ἀπὸ τὸ βιβλίο ποὺ ἑτοιμάζω «Ἕλληνες διηγηματογράφοι» κι' ἀπὸ τὸ κεφάλαιο «Ἠθογράφοι - Φωτογράφοι».

γνωρίση τὸν ἑαυτό του, νὰ τοῦ διαφωτισθῆ καὶ νὰ τοῦ ἐξηγηθῆ ὁ ἑαυτός του, κι' ἂν συναντήση καὶ κάτι ἄλλο, αὐτὸ τὸ κάτι νὰ τὸν ὠθήση σὲ ἕνα ξεπέρασμα τοῦ ἑαυτοῦ του, σὲ μιὰ ἀπόδραση· δὲν θέλει νὰ συγκρατιέται σὲ μιὰ ρηχὴ καὶ πνευματικὰ ὑποδεέστερή του στασιμότητα. Ὅσοι θὰ μποροῦσαν νὰ ἀποτελέσουν τὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ προτιμοῦσαν κι' ἀγόραζαν, μόλις ἀποκτοῦσαν τὴ μόρφωση ἡ ὁποία τοὺς ἔδινε τὴ διάθεση νὰ διαβάσουν, τὸ ξένο βιβλίο...

Ὁ ἐπαναστατικὸς χαρακτήρας τοῦ δημοτικισμοῦ ἔπρεπε θεωρητικὰ νὰ συγκεντρώνη γύρω του μόνον προοδευτικὰ στοιχεῖα. Καὶ πραγματικά, μερικοὶ ἀπὸ τοὺς δημοτικιστὰς ὑπῆρξαν ἄνθρωποι ἀνεπτυγμένοι, οἱ ὁποῖοι διψοῦσαν νὰ καλλιεργήσουν ὁλοένα περισσότερο τὸν ἑαυτό τους, καὶ οἱ ὁποῖοι, καθὼς διάβαζαν πολύ, καὶ κάποτε καὶ ταξίδευαν, εἶχαν ἀντιληφθῆ τὸν πολιτισμὸ τῆς Δύσεως καὶ λαχταροῦσαν νὰ δοῦν τὴν Ἑλλάδα ἰσότιμη τῶν προηγμένων ἐθνῶν. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ προσπάθησαν καὶ μὲ τὸ ἔργο τους, καὶ μὲ μεταφράσεις, καὶ μὲ κάθε τρόπο, νὰ διαδώσουν στὴν Ἑλλάδα τὸ πνεῦμα τῆς Δύσεως. Ἀλλ' αὐτοὶ ὑπῆρξαν σχετικὰ λίγοι. Ἡ ζωὴ εἶναι πάντα πιὸ πολυσύνθετη κι' ἀπρόοπτη ἀπὸ τὰ θεωρητικὰ σχήματα. Οἱ περισσότεροι ποὺ προσῆρθαν στὸ δημοτικισμὸ ἦσαν ἄνθρωποι στατικοί, οἱ ὁποῖοι ἁπλᾶ δὲν ἦσαν ὀπισθοδρομικοί, οἱ ὁποῖοι εἶχαν καταλάβει μὲ τὴν ἰσορροπημένη λογική τους τὴν ὁλοφάνερη ἀνοησία τοῦ καθαρευουσιάνικου ἰδανικοῦ, καὶ οἱ ὁποῖοι γοητεύθηκαν σχεδὸν μόνο ἀπὸ τὴ φυσικὴ δημοτικὴ γλῶσσα κι' ἀπὸ τὸ λαϊκὸ χαρακτήρα τοῦ δημοτικισμοῦ. Εἶχαν μιὰ μόρφωση πολὺ περιωρισμένη· ἀδιαφοροῦσαν γιὰ τὸ τί συνέβαινε ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, γιατὶ τὸ ἀγνοοῦσαν. Δὲν ἦσαν σὲ θέση νὰ δώσουν περιεχόμενο στὴ γλωσσικὴ ἐπανάσταση. Αὐτοὶ κράτησαν τὸ διήγημα καὶ τὸ μυθιστόρημα στὸ ἐπίπεδο τῆς ἠθογραφίας. Ὑπῆρξαν πολὺ περισσότεροι κι' ἀπὸ τοὺς καθαρευουσιάνους—καὶ χωρὶς καὶ νὰ λατρεύουν τουλάχιστον ἕναν πολιτισμό, ἔστω καὶ νεκρό—ἑλλαδικοί.

Πρέπει καὶ πάλι νὰ τονισθῆ ὅτι κι' ἀνάμεσα στοὺς πεζογράφους δημοτικιστάς, τοὺς κοσμοπολίτας καὶ τοὺς ἑλλαδικούς, ἔλειψαν οἱ μεγαλοφυΐες, οἱ ὁποῖες θὰ εἶχαν δώσει αὐτόματα μιὰ ἀνάταση στὴν παραγωγή. Οἱ περισσότεροι δημοτικισταί, ἐκτὸς ἀπὸ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις, ἦσαν κοινοὶ ἢ τὸ πολὺ καλοὶ συγγραφεῖς.

Στὴ Δύση ἐπικρατοῦσε, τὴν ἐποχὴ τῆς γλωσσικῆς ἐπαναστάσεως, ὁ ρεαλισμός. Ἡ ρεαλιστικὴ ἰδεολογία ἦταν σύμφωνη μὲ τὴν τάση τῶν δημοτικιστῶν. Κι' ἐκεῖνοι ποὺ τὸν γνώρισαν γιατὶ παρακολουθοῦσαν τὴν πνευματικὴ παραγωγὴ τῆς Δύσεως, κι' ἐκεῖνοι ποὺ πληροφορήθηκαν γι' αὐτὸν κ' ἐπηρεάσθηκαν ἐντελῶς ἄμεσα, τὸν ἐγκολπώθηκαν. Οἱ νεώτεροι ὅμως δὲν κατάλαβαν ὅτι ὁ δυτικὸς ρεαλισμὸς ἦταν ἐντελῶς φαινομενικός, ὅτι εἶχε ἄξια γιατὶ τὸν χρωμάτιζε καὶ τὸν ζωογονοῦσε ἡ ἀτομικὴ πνοὴ δημιουργῶν συγγραφέων. Ἔβαλαν ὡς σκοπό τους νὰ εἶναι πιστοὶ καὶ εὐσυνείδητοι ρεαλισταί.

Ἐντούτοις ἡ ἠθογραφία, ὅταν συγκριθῆ μὲ τὰ καθαρευουσιάνικα ἐντελῶς κούφια κατασκευάσματα, σημειώνει μιὰ μεγάλη πρόοδο. Εἶναι ἡ στροφὴ πρὸς τὴ ζωὴ καὶ τὴν τέχνη, ἔστω κι' ἂν δὲν εἶχε τὴ δύναμη νὰ τὶς συλλάβη.

Λ'.

Ἕνας συγγραφεὺς αὐθόρμητος ἀπὸ τοὺς πιὸ αὐθόρμητους, ὁ Κρυστάλλης. Ἠθογράφος κ' ἑλλαδικὸς ἀπὸ τοὺς πιὸ τυπικούς. Ἀπόλυτα ἠθογράφος κι' ἑλλαδικός. Ἀκολούθησε τὸ δημοτικισμὸ χωρὶς σχεδὸν νὰ ὑποπτευθῆ ὅτι ἦταν ἐπαναστάτης, χωρὶς μαχητικὴ διάθεση, χωρὶς ὁρμή. Τὸ δημοτικιστικὸ κήρυγμα δὲν προκάλεσε μέσα του κανέναν κλονισμό, δὲν τοῦ γέννησε σκέψεις, δὲν τοῦ ἀπεκάλυψε τίποτε ποὺ νὰ τοῦ ἦταν καινούριο· ἁπλᾶ τοῦ ἐπέτρεψε νὰ ἐκδηλωθῆ. Ἡ ἤρεμή του φύση κατὰ πᾶσαν πιθανότητα δὲν θὰ εἶχε τολμήσει νὰ προβάλη τὸν ἑαυτό της μέσα σ' ἕνα περιβάλλον ποὺ θὰ τῆς ἦταν ἐχθρικό. Ὁ Κρυστάλλης δὲν θὰ εἶχε ἀντιδράσει, δὲν θὰ εἶχε ζητήσει νὰ ἐπιβληθῆ, δὲν θὰ εἶχε ἱκανότητα νὰ εἶναι πρωτοπόρος, ἀλλὰ δὲν θὰ εἶχε κ' ἐπηρεασθῆ: θὰ εἶχε σωπάσει. Μέσα του ὑπῆρχε μόνον ἕνας κόσμος, ἕνας ἁπλὸς χωριάτικος κόσμος, καὶ καμμιὰ δυνατότητα νὰ διαμορφωθῆ ἄλλος. Ὅταν ἦρθε ἀπὸ τὴν πατρίδα του, τὴν Ἤπειρο, στὰς Ἀθήνας, βρῆκε τοὺς φιλολογικοὺς κύκλους τῶν νέων ἕτοιμους νὰ ἐνθουσιασθοῦν μὲ τὴν προσφορά του. Ἡ λαϊκὴ φωνή, ἡ ὁποία γιὰ καιρὸ εἶχε περιφρονηθεῖ, τώρα ὑπερτιμώτανε. Ὁ Κρυστάλλης συνέχισε ἀβίαστα τὸ τραγούδι του τὸ ὁποῖο εἶχε ἀρχίσει στὴν Ἤπειρο· τὸ τελειοποίησε, ἀλλὰ καθόλου δὲν ἀνανέωσε τὴν ἀρχική του διάθεση.

Ὁ Κώστας Κρουστάλλης — ἀργότερα ὅταν ἦρθε στὰς Ἀθήνας βρῆκε ὅτι τὸ Κρου θὰ ἦταν πιὸ εὔκολο κι' ἄλλαξε τὴν ἀρχικὴ συλλαβὴ τοῦ ὀνόματός του — γεννήθηκε στὸ Συράκο, ἕνα μικρὸ χωριὸ τῆς Ἠπείρου, τὸ 1864. Πῆγε στὸ σχολεῖο στὰ Γιάννινα. Ἀπὸ πολὺ νωρὶς ἀγαποῦσε τὴν ποίηση κ' αἰσθάνθηκε τὴν ἀνάγκη νὰ γράφη. Στὴν ἀπομακρυσμένη Ἤπειρο, ὁ

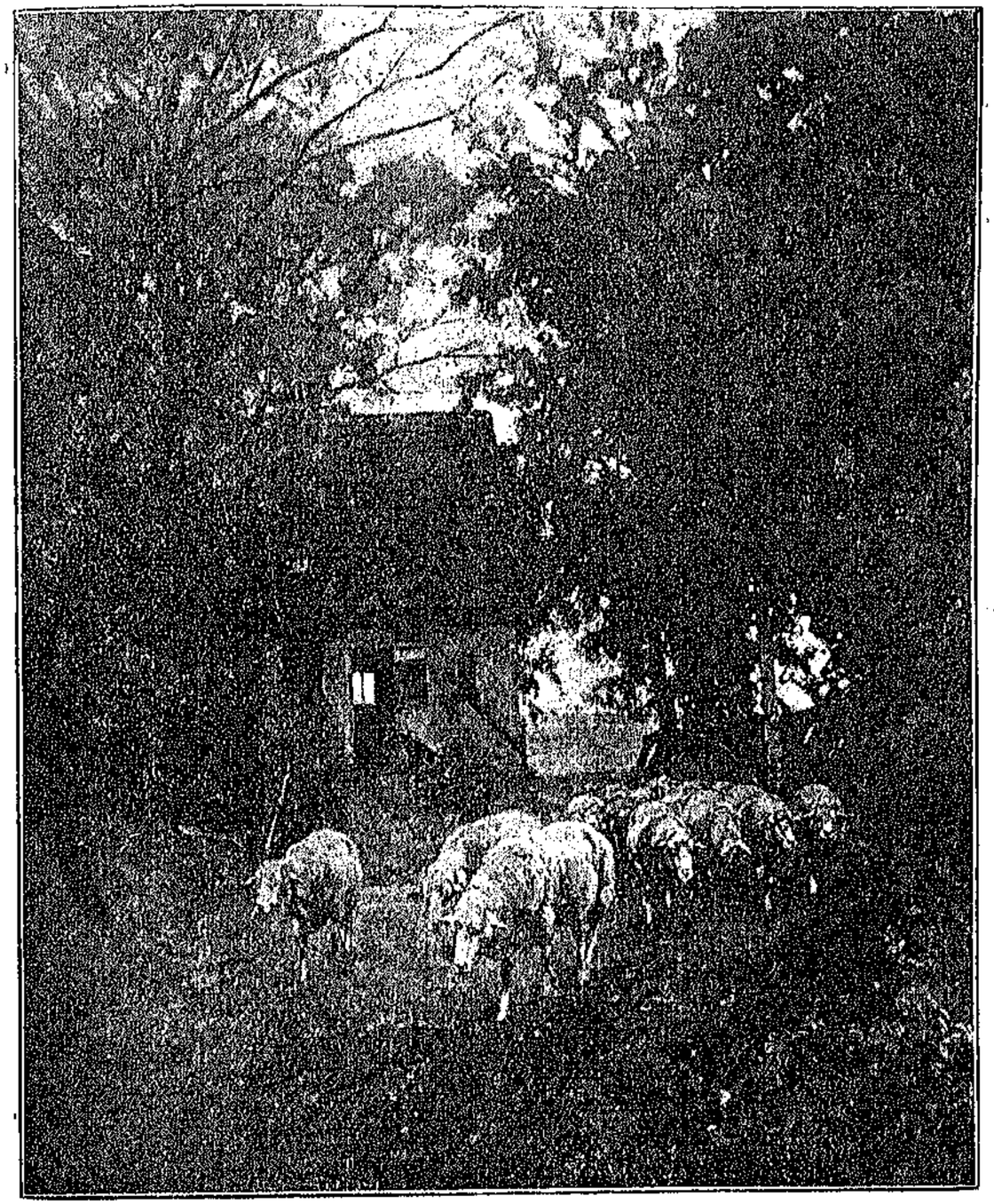

FRANZ LANCHEINRICH — ΞΕΚΙΝΗΜΑ ΓΙΑ ΤΗ ΒΟΣΚΗ

σχολαστικισμός, κι' ἄς εἶχε ἀναπτυχθεῖ κι' ἐκεῖ στίς σχολές της, δὲν ἐξασκοῦσε μιὰ πολὺ καταθλιπτικὴ τυραννία. Ὁ Βηλαρᾶς κι' ὁ Χρηστόπουλος εἶχαν σπάσει τὶς ἀλυσσίδες. Τὸ δημοτικὸ τραγούδι κυκλοφοροῦσε ἀκόμα ζωντανὸ σὲ ὅλα τὰ στόματα. Ὁ Βαλαωρίτης, ὁ ὁποῖος σ' ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ ἔργου του εἶχε ψάλλει τὴν Ἤπειρο κ' ἔδινε ἔκφραση στὸν πόθο της νὰ κατακτήση καὶ κείνη ἡρωϊκὰ τὴν ἀνεξαρτησία της, ἦταν γνωστὸς κι' ἀγαπητός. Ὁ πατέρας τοῦ Κρυστάλλη ἦταν μεγαλέμπορος στὰ Γιάννινα· ἀργότερα καταστράφηκε οἰκονομικὰ καὶ δυστύχησε, μὰ ἀσφαλῶς θὰ εἶχε σχηματίσει μιὰ μικρὴ βιβλιοθήκη. Ἦταν ἕνας θερμὸς πατριώτης, λάτρευε τὴν Ἤπειρο, καὶ πάντοτε ἐργαζότανε καὶ ξόδευε, ἐνόσω τοῦ τὸ ἐπιτρέπανε τὰ μέσα του, γι' αὐτήν. Στὴ βιβλιοθήκη του κατεῖχε μιὰ πρώτη θέση ὁ Βαλαωρίτης.

Τὰ πρῶτα ἔργα ἑνὸς συγγραφέως φανερώνουν πάντα ἀναγλυφικὰ ποιὲς ἦσαν οἱ κύριες ἀναγνώσεις καὶ προτιμήσεις του. Ὁ νέος συγγραφεὺς δὲν ἔχει προφθάσει ἀκόμα ν' ἀφομοιώση τ' ἀναγνώσματά του, νὰ ἐκδηλώση τὴν προσωπικότητά του, νὰ ξεπεράση τὶς ἐπιρροές, κι' οὔτε ξέρει νὰ τὶς ἀποκρύψη. Ὁ νέος Κρυστάλλης θὰ διάβασε πολύ, παρὰ πολύ, τὸ Βαλαωρίτη· στὰ παν-ηγύρια καὶ στὶς χωριάτικες συγκεντρώσεις θὰ τοῦ ἔδινε μιὰ ἐξαιρετικὴ χαρὰ ν' ἀκούη γιὰ ὧρες τὰ δημοτικὰ τραγούδια. Δὲν φαίνεται μάλιστα νὰ διάβασε ἢ νὰ γνώρισε τίποτε ἄλλο. Ἡ ποίηση αὐτὴ τὸν ἱκανοποιοῦσε ἀπόλυτα· ἀνταποκρινότανε σὲ ὅλους τοὺς πόθους καὶ τὶς ἀξιώσεις του. Ἂν ἔπεσαν ποτὲ στὰ χέρια του οἱ ἄλλοι ἑπτανήσιοι ποιηταί, δὲν θὰ σταμάτησε γιὰ καιρὸ στοὺς στίχους τους, οὔτε θὰ τοὺς πρόσεξε. Ἦσαν πάρα πολὺ ἐξελιγμένοι γιὰ τὴν ἁπλή του φύση. Ἡ στοχαστικότητά τους, ἡ μεταφυσική τους τάση, ἡ λυρική τους ἀνάταση, κι' αὐτὴ ἡ ἐκλεπτυσμένη τους αἰσθαντικότητα τοῦ ἦσαν ξένες κι' ἀκατανόητες.

Τὸ πρῶτο του ποίημα «***Αἱ σκιαὶ τοῦ Ἅδου***», τὸ ὁποῖο τύπωσε τὸ 1886 ἐνῶ ἦταν ἀκόμα μαθητὴς στὸ Γυμνάσιο, ἀφοῦ τ' ἀντέγραψε ἀπὸ τὰ μαθητικά του τετράδια ποὺ συνήθιζε νὰ τὰ γεμίζη μὲ στίχους του, εἶναι ἕνα ἀρκετὰ μακρὺ πατριωτικὸ ἔπος, πολὺ ἀσύνδετο κι' ἀφελές. Ἡ σκιὰ τῆς νεκρῆς Μητέρας του, στὴν ὁποία διατήρησε πάντα μιὰ λατρεία, ἐμφανίζεται μπροστά του καὶ τὸν ὁδηγεῖ στὸν Παράδεισο καὶ στὴν Κόλαση. Στὸν Παράδεισο παρελαύνουν μπροστά του, ἐνῶ ἡ μητέρα του ἐξαφανίζεται, καὶ μένει ἔτσι ἀρχιτεκτονικὰ ἐντελῶς ἀδικαιολόγητη ἡ ἐπέμβασή της, διάφοροι ἥρωες τῆς Ἐπαναστάσεως οἱ ὁποῖοι τοῦ διηγοῦνται τὰ κατορθώματά τους καὶ τοῦ δίνουν τὴν εὐκαιρία νὰ ἐκθέση ὅλες τὶς ἱστορικές του γνώσεις. Στὴν Κόλαση συναντᾶ τὸν Ἀλῆ πασᾶ, ὁ ὁποῖος μετανοεῖ γιὰ τὰ κρίματά του καὶ ζητεῖ συγγνώμη ἀπὸ τὸ Θεὸ—τῶν χριστιανῶν! Ὅμως τέτοιους τυράννους δὲν τοὺς συγχωρεῖ κι' ὁ Θεός. Ὁ Ἀλῆ πασᾶς μένει γιὰ πάντα κολασμένος. Τὸ ποίημα, τὸ ὁποῖον δὲν πῆρε, εἶναι περιττὸ φαντάζομαι νὰ τὸ τονίσω, ἀπὸ τὴν Τριλογία τοῦ Ντάντε, τῆς ὁποίας ἴσως νὰ ἄκουσε κάποτε ὁ Κρυστάλλης τὴν ὑπόθεση,—ἔχει μόνον μιὰ ἐντελῶς ἐπιφανειακὴ ὁμοιότητα θέματος—εἶναι ἀνυπόφορα πολύλογο κι' ἀσυνάρτητο· δείχνει τὴν ἐντελῶς πρωτόγονη διανοητικότητα τοῦ Κρυστάλλη, τὴν ἀδυναμία του νὰ σκεφθῆ. Ἂν καὶ δὲν ἦταν πιὰ παιδὶ ὅταν τὸ ἔγραψε—ἦταν εἴκοσι ἐτῶν — οὔτε στιγμὴ δὲν εἶχε συλλογισθεῖ νὰ ἀμφιβάλλη γιὰ τὸ ἀναλλοίωτο τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν καὶ πέραν τοῦ τάφου. Εἶχε μεγαλώσει μέσα σὲ μιὰ πατριωτικὴ ἀτμόσφαιρα· αὐτὴν μετέφερε αὐτούσια καὶ στὸν ἄλλο κόσμο. Κι' αὐτὸ δὲν ὀφείλεται σ' ἕνα τολμηρὸ πέταγμα τῆς φαντασίας του. Τὸ ποίημα ὁδηγεῖ σ' ἕνα περιβάλλον ὑπερφυσικό, εἶναι φορτωμένο ἀπὸ παρεκβάσεις, εἶναι χαῶδες, ἀλλὰ κυριαρχεῖ ἡ πρόθεση τῆς ἱστορικῆς ἀναπαραστάσεως καὶ τοῦ ὀρθολογισμοῦ· ὁ ποιητὴς δὲν ἐπέτυχε στὴν προσπάθειά του, ἀλλ' εἶναι φανερὸ ὅτι οὔτε εἶναι, οὔτε ἐπιδιώκει νὰ εἶναι, οὔτε θὰ γίνη ποτὲ ἕνας ποιητὴς μὲ φαντασία. Κινοῦν τὴν προσοχὴ μόνο μερικὲς περιγραφές· ὁ Κρυστάλλης ἀργότερα ἀναδείχθηκε ὡς περιγραφικὸς ποιητής. Στὶς «***Σκιὲς τοῦ Ἅδου***» οἱ περισσότερες περιγραφὲς εἶναι ἀκόμα ἢ ρηχές, κοινὲς καὶ στερεότυπες, ἢ ἀκολουθοῦν πιστὰ τὸ στόμφο καὶ τὴν κούφια μεγαλορρημοσύνη τοῦ Βαλαωρίτη· ἀλλὰ κάποτε μερικὲς εἰκόνες μ' ἕνα ἀκριβὲς σχέδιο, μὲ μιὰ πλαστικότητα ἢ μ' ἕνα

ζωηρὸ χρῶμα, φανερώνουν τὸ συγγραφέα ποὺ ἀρχίζει νὰ ξέρη νὰ βλέπη καὶ νὰ παρατηρῆ μὲ τὰ δικά του ἄδολα μάτια.

Οἱ «***Σκιὲς τοῦ Ἅδου***» ἐξερέθισαν τὶς τουρκικὲς ἀρχές, οἱ ὁποῖες θέλησαν νὰ συλλάβουν τὸν Κρυστάλλη· φαντάζομαι ὅτι ἐκεῖνος ποὺ θὰ ἀπόρησε τὸ περισσότερο γιὰ τὴν καταδίωξη αὐτὴ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Κρυστάλλης. Τὸ ποίημα εἶχε ἀναβλύσει τόσο αὐθόρμητα, ὥστε δὲν εἶχε προφθάσει οὔτε κἂν νὰ ὑποπτευθῆ ὅτι ἀποτελοῦσε μιὰ πρόκληση. Ὁπωσδήποτε, γιὰ νὰ ἀποφύγη νὰ σταλῆ ἐξόριστος στὰ βάθη τῆς Ἀνατολῆς ἀναγκάσθηκε νὰ ἐγκαταλείψη κρυφὰ γιὰ πάντα τὴν ἀγαπημένη του Ἤπειρο καὶ νὰ καταφύγη στὰς Ἀθήνας.

Στὰς Ἀθήνας θέλησε νὰ συνεχίση τὶς σπουδές του στὸ Γυμνάσιο, γιατὶ ἂν καὶ ἦταν πιὰ ἀρκετὰ μεγάλος, δὲν τὸ εἶχε ἀκόμα τελειώσει· ἀλλ' ὁ πατέρας του ἦταν πιὰ οἰκονομικὰ κατεστραμμένος καὶ δὲν τοῦ ἔστελνε καθόλου χρήματα, καὶ παρ' ὅλες τὶς προσπάθειές του δὲν βρῆκε κανένα σύλλογο ἢ συμπατριώτη του πρόθυμο νὰ τὸν συνδράμη. Ἄρχισε μιὰ ζωὴ φριχτῆς ταλαιπωρίας καὶ μιζέριας. Ἔγινε στοιχειοθέτης σὲ ἕνα τυπογραφεῖο, καὶ συντάκτης, γραμματεύς, συνεργάτης τοῦ περιοδικοῦ «Ἑβδομάς», μὲ γελοίους μισθούς, οἱ ὁποῖοι ἴσα-ἴσα τοῦ ἐπέτρεπαν νὰ μὴν πεθάνη τῆς πείνας. Ἡ κράση του ἦταν πάντα ἀσθενική. Ἡ ὑπερκόπωση, ἡ κακοπέραση, ἡ ἀνθυγιεινὴ ἐργασία στὸ τυπογραφεῖο, κ' ἡ ἀπότομη μεταφορά του ἀπὸ τὸν ἀναζωογονητικὸ ἀέρα τῆς Ἠπείρου στὴν ἀτμόσφαιρα τῆς πρωτεύουσας ἐπέφεραν δυνατοὺς κλονισμοὺς στὴν ἑτοιμόρροπη ὑγεία του. Ἐπιτέλους, χάρις στὶς φροντίδες μερικῶν φίλων του, τοῦ δόθηκε μιὰ μικρὴ θέση ὑπαλλήλου στὴν ἑταιρεία τῶν σιδηροδρόμων τῆς Πελοποννήσου. Ἦταν κι' αὐτὴ κακοπληρωμένη, μὰ τὸν ἐξασφάλιζε, ὁπωσδήποτε, ἀπὸ τὶς καθημερινὲς ὑπερβολικὲς στερήσεις. Ἐνῶ ὅμως φανταζότανε ὅτι ἄρχιζε πιὰ γι' αὐτὸν μιὰ περίοδος σχετικῆς ἀνέσεως καὶ περίμενε μάλιστα μιὰ αὔξηση τοῦ μισθοῦ του, ἡ ἑταιρεία ἀπεφάσισε νὰ κάνη οἰκονομίες στὸ προσωπικό της. Ὁ Κρυστάλλης ἦταν ἕνας εὐσυνείδητος, τακτικός, ἐπιμελὴς ὑπάλληλος· τὸ ποιητικό του δαιμόνιο ἦταν ἤρεμο καὶ δὲν τάραζε τὴν ὁμαλότητα τοῦ χαρακτήρα του. Ἀλλ' ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴ ποὺ ἡ ἑταιρεία ἀπεφάσισε νὰ κάνη οἰκονομίες ἔτυχε νὰ λείπη ὁ διευθυντής της, ὁ ὁποῖος ἦταν κι' ὁ ὑποστηρικτὴς τοῦ Κρυστάλλη, κι' ὁ ἀπροστάτευτος ὑπάλληλος παύθηκε. Δὲν ἄνθεξε στὸ τελευταῖο αὐτὸ σκληρότατο καὶ ἄδικο κτύπημα. Ἡ φθίση, ποὺ ὑπολάνθανε μέσα του, ἐκδηλώθηκε. Μερικοὶ στενοὶ κι' ἀφοσιωμένοι του φίλοι καὶ συμπατριῶτες του συγκινήθηκαν τότε βαθειὰ καὶ τὸν ἔστειλαν στὴν Κέρκυρα γιὰ νὰ συνέρθη. Ἀλλ' ἦταν πιὰ ἀργά. Ὁ ταλαιπωρημένος, σκαμένος του ὀργανισμὸς δὲν μπόρεσε νὰ ἀντεπεξέλθη στὴν ἀρρώστεια, καὶ ὕστερα ἀπὸ λίγους μῆνες, τὸ 1896, 30 μόλις ἐτῶν, πέθανε.

Τὸν ἔθαψαν στὴν Ἄρτα, στὴ μόνη σχεδὸν τότε ἐλεύθερη γωνιὰ τῆς Ἠπείρου. Τὸ χωριό του ἦταν ἀκόμα ἀλύτρωτο κ' ἔτσι οὔτε νεκρὸς δὲν μπόρεσε νὰ γυρίση στὸ χῶμα ποὺ μὲ ὅλο του τὸ εἶναι εἶχε ἀγαπήσει, νοσταλγήσει καὶ τραγουδήσει.

Τραγουδοῦσε ἀκόμα καὶ στὴ νεκρική του κλίνη. Ἕως τὸ τέλος δὲν ἐγκατέλειψε τὴν πέννα ἡ ὁποία νανούριζε τοὺς καημούς του. Παρ' ὅλες τὶς κακουχίες καὶ τὶς ταλαιπωρίες τῆς σκληρῆς βιοπάλης, ποτὲ δὲν εἶχε ἀποθαρρυνθεῖ, ποτὲ δὲν εἶχε παύσει νὰ γράφη. Μέσα στὸ μικρό, σχεδὸν μικροσκοπικό, ἰσχνό, ἀσθενικό του σῶμα ἔπαλλε γιὰ τὸ γράψιμο ἕνα πάθος ἡρωϊκό. Ἦταν ὅμως τὸ πάθος αὐτὸ πραμματικὰ ἡρωϊκό; Ὁ Κρυστάλλης δὲν ἦταν ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς ἐκείνους ποὺ γράφουν μὲ δυσκολία καὶ μὲ ἀμφιβολίες, ποὺ καταβάλλουν ἕναν ἔντονο διανοητικὸ κόπο, ποὺ ἀγωνίζονται ἀδιάκοπα νὰ ξεπεράσουν τὸν ἑαυτό τους. Ἁπλὰ ἐξέφραζε τὸν στατικὸ ἑαυτό του. Εἶναι ἀλήθεια πὼς οἱ βιογράφοι του μᾶς τὸν δείχνουν νὰ συχνάζη στὶς βιβλιοθῆκες, νὰ δανείζεται βιβλία, νὰ μελετᾶ καὶ νὰ γράφη ἕως τὰ μεσάνυκτα ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐξαντλητικὴ δουλειὰ ὅλης τῆς μέρας. Ἀλλὰ μελετοῦσε καὶ διάβαζε σχεδὸν μόνο ὅ,τι τοῦ ἄρεζε κι' ἀγαποῦσε : σχεδὸν μόνο τὰ δημοτικὰ τραγούδια. Οὔτε στιγμὴ δὲν διανοήθηκε κἂν νὰ μάθη μιὰ ξένη γλώσσα, νὰ εὐρύνη τὸν κύκλο τῶν γνώσεών του. Τὸ γράψιμο ἦταν γι' αὐτὸν μιὰ ἀνακούφιση. Τὸν μετέφερε στοὺς κόσμους τῆς Ἠπείρου,

τοὺς μόνους ποὺ ἀγαποῦσε, τοῦ παρηγοροῦσε τὴν πικρία τῆς ἐξορίας στὴν ὁποία ποτὲ δὲν συνήθισε, τὸν ἔκανε νὰ ξεχνᾶ ὅτι ἦταν φυλακισμένος στὰς Ἀθήνας τὶς ὁποῖες ποτὲ δὲν συμπάθησε. Ἡ πρωτεύουσα τὸν εἶχε πολὺ βασανίσει, ὑπέσκαπτε τὸν ὀργανισμό του, ἀλλ' ἐκτὸς ἀπὸ τὴ σωματικὴ δυσφορία ποὺ αἰσθανότανε, δὲν εὕρισκε καὶ γόητρο στὸ περιβάλλον τῆς πόλεως. Παρ' ὅλο τὸ ἀρκετὰ λεπτὸ καλλιτεχνικό του ψυχόρμητο, ἦταν κ' ἔμεινε ἕνας χωρικός. Ποτὲ δὲν ἐξετίμησε, ποτὲ δὲν ὑποπτεύθηκε κἂν τὴν ἀξία τοῦ πολιτισμοῦ. Δὲν αἰσθανότανε παρὰ περιφρόνηση καὶ μῖσος γι' αὐτόν. Ἡ Λύση, τῆς ὁποίας δὲν διάβαζε τοὺς συγγραφεῖς, οὔτε σὲ μετάφραση, δὲν εἶχε κάνει τίποτε ἄλλο γιὰ τὴν ἀντίληψή του παρὰ νὰ διαφθείρη τὴν Ἑλλάδα. Ποτὲ δὲν ὑποπτεύθηκε ὅτι μποροῦσε νὰ ἀξίζη καὶ κάτι ἄλλο ἀπὸ τὴν πρωτόγονη ζωὴ στὸ ὕπαιθρο.

Πάρε μὲ ἐπάνω στὰ βουνά, τί θὰ μὲ φάει ὁ [κάμπος

λέει σ' ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἔντονα νοσταλγικὰ καὶ χαρακτηριστικά του τραγούδια, τὸ ***Σταυραητό***, ἐκφράζοντας ἀναγλυφικὰ σ' αὐτὸν τὸ στίχο κ' ἕνα προαίσθημα, ἀλλὰ προπάντων τὴ μοναδική, ὁλοκληρωτική, θετικὴ ἐπιθυμία τοῦ Ἐγώ του.

Μπροστὰ στὶς γυναῖκες ἦταν ντροπαλὸς καὶ ἡ ἀγάπη δὲν φαίνεται νὰ ἔπαιξε κανένα οὐσιαστικὸ ρόλο στὴ ζωή του. Ἔτσι δὲν εὕρισκε γύρω του καμμιὰ χαρά. Ἦταν τόσο στεναχωρημένος, αἰσθανότανε τόσο ξένος, ὥστε κι' αὐτὸς ἀκόμα ὁ ἥλιος τῶν Ἀθηνῶν δὲν τὸν εὐχαριστοῦσε. Ἡ μόνη του ἀπόλαυση, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ γράψιμο, ἦταν νὰ φεύγη κάποτε στὶς ἐξοχὲς καὶ νὰ βλέπη τὰ βουνά, νὰ μυρίζη τὸ ἄρωμά τους καὶ νὰ ὀνειροπολῆ τὴν πατρίδα του. Τὸ μόνο του τραγούδι τὸ ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὴ διαμονή του στὰς Ἀθήνας εἶναι ἕνας ὕμνος στὴν Πεντέλη. Δὲν τραγουδεῖ τὰ μάρμαρά της, οὔτε τὶς ἀρχαῖες ἀναμνήσεις ποὺ τὴν περιβάλλουν. Τραγουδεῖ μόνο τὴν ὀμορφιά της. Μερικὲς εἰκόνες αὐτοῦ τοῦ ὕμνου ἔχουν ἀρκετὴ πλαστικότητα, μὰ συνολικὰ τὸ ὅλο ποίημα εἶναι πολὺ πιὸ ἄτονο, χαλαρὸ καὶ ψυχρὸ ἀπὸ τὰ ἠπειρωτικά του. Ἦταν περιωρισμένος σὲ ἕναν μόνο κόσμο, στὸν κόσμο ὅπου γεννήθηκε, ὅπου πρωτομεγάλωσε, κι' ὅπου ἐξακολούθησε νὰ ζῆ ὁλόκληρος ψυχικά, κι' ἂς τὸν εἶχαν ἀπομακρύνει ἀπ' αὐτὸν οἱ περιστάσεις.

(Τὸ τέλος στὸ ἐρχόμενο). ΑΛΚΗΣ ΘΡΥΛΟΣ

ΗΤΑΝΕ ΜΑΗΣ...

Ἤτανε Μάης ὅταν σ' ἀγάπησα
καὶ κελαϊδούσανε τ' ἀηδόνια
κ' ἔκοψα ρόδα καὶ σὲ στόλισα
ἀπ' τῆς τριανταφυλλιᾶς τὰ κλώνια.

Ἤτανε Μάης ὅταν σ' ἀγάπησα
κ' ἦταν γλυκὸ φεγγαροβράδυ
κι' ὅλη τὴ νύχτα μὲ τὰ μάγια της
σοῦ τὴν ἐφόρεσα πετράδι.

Ἤτανε Μάης ὅταν ἀγάπησα
κι' ὅλους τοὺς πόθους τῆς ψυχῆς μου
τῆς Βενετιᾶς φλουριὰ τοὺς ἔκανα
καὶ περουζέδες τῆς καλῆς μου.

Ἤτανε Μάης ὅταν σ' ἀγάπησα
κι' ὅλες τὶς ὀμορφιὲς τοῦ κόσμου
σοῦ τὶς ἐφόρεσε ἡ ἀγάπη μου
καὶ σ' ἔστησε νεράϊδα μπρός μου.

Μὰ τώρα ποῦρθε τὸ φθινόπωρο
κ' ἔχουν τὰ λούλουδα σκορπίσει,
ρωτιέμαι: ἐσένα τάχα ἀγάπησα
ἢ τὴν ψυχή μου εἶχα ἀγαπήσει;

ΚΛΑΥΔΙΟΣ ΜΑΡΚΙΝΑΣ

ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΑ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Οὔτε ἕνας, οὔτε πολλοί. Ἡ οἰκοδέσποινα μὲ τὶς συνεργάτισσές της.

Οἱ συνεργάτισσες μὲ τὰ αἰσθήματά τους καὶ οἱ ἐκλεκτότεροι τοῦ τόπου μὲ τὶς ἰδέες τους.

Πρόκειται γιὰ τὶς παιδικὲς ἐξοχές.

Ὕστερ' ἀπὸ τὸ τσάϊ ἄρχισε ἡ συζήτηση.

— Κεφάλαια δὲν ὑπάρχουν, ὑλικὸ δὲν ἔχουμε, τόπος κατάλληλος γιὰ τὸ στήσιμο τῶν σκηνῶν δὲ βρέθηκε· ἀλλὰ ὑπάρχει τὸ σπουδαιότερο, ἀγαπητές μου κυρίες καὶ κύριοι, ἡ διάθεση· καὶ ὅταν ὑπάρχει ἡ διάθεση! (ἐδῶ ἡ οἰκοδέσποινα σήκωσε τὴ φωνή της καὶ τὴν ἔσυρε μελωδικά· ἐκύτταζε ὁλόγυρα τοὺς καλεσμένους της καὶ ξακολούθησε σχεδὸν τραγουδιστά:) ὅταν ὑπάρχει ἡ διάθεση, ὅλα τὰ ἄλλα . . .

Κανένας δὲν εἶχε ἀντίρρηση· ὅλα τὰ ἄλλα εἶναι πολὺ εὔκολα· λοιπόν, ἀφοῦ ἡ οἰκοδέσποινα τέλειωσε, καθένας φιλοτιμήθηκε νὰ πῆ τὴ γνώμη του, ποὺ βέβαια γι' αὐτὸν ἦταν κ' ἡ σωστότερη.

Ὅμως, ἐπειδὴ ὅλα τὰ πρόσωπα ἦτανε καθὼς πρέπει καὶ ἀνήκανε σὲ μιὰ τάξη, ποὺ πιστεύει πὼς τὸ νὰ ἔχης ἀντίθετη γνώμη ἀπὸ τὸ συνομιλητή σου εἶναι ἀδιακρισία καὶ ποὺ δέχεται ὅλες τὶς γνώμες, κι' ἂς μὴ συμφωνεῖ, μὲ συγκατάβαση καὶ μ' εὐγένεια, ἔμεινε ἡ οἰκοδέσποινα μὲ 34 γνώμες, ὅσοι ἀκριβῶς ἦταν καὶ οἱ καλεσμένοι της.

— Βεβαίως, συμφωνῶ, ἔχετε πολὺ δίκαιον, λαμπρὰ ἰδέα!

Καὶ μόνον ὅταν ἐσυμφώνησε καὶ μὲ τὴν τελευταία, κατάλαβε, πὼς τοὐλάχιστον μὲ τὶς τριάντα πρωτυτερινὲς δὲν ἔπρεπε νὰ εἶχε συμφωνήσει. Ἐδῶ ἄρχισε ἡ ἀμηχανία. Ἡ κ. Λεόνη δὲν ἦτανε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ θέλουν νὰ δυσαρεστήσουν ἢ νὰ προσβάλουν κανένα, καὶ ὑπέφερε.

— Κυρία Λεόνη, εἶπε μιὰ δεσποινίδα, ἔχω μιὰ ἰδέα!

Ἡ κ. Λεόνη ἐτρόμαξε· θὰρχίσουν τώρα κι' ἄλλες ἰδέες καὶ θὰ γίνουν λοιπὸν ἑξῆντα ὀχτώ; ὅμως δὲν εἶχε δίκιο· ἡ νέα ἐπρότεινε κάτι πολὺ πρακτικό: νὰ βάλουνε κλῆρο!

Ἡ κ. Λεόνη συνῆλθε. Ἄμ' ἔπος ἄμ' ἔργον! γράφτηκαν οἱ τριάντα τέσσερις γνῶμες, ἔγιναν κλῆροι καὶ μπῆκαν σ' ἕνα καπέλλο· ἀκριβῶς στὸ καπέλλο τοῦ κ. Κωπηλᾶ, ποὺ ἐκείνη τὴ στιγμὴ τοὐλάχιστον, ἤτανε πλουσιώτερο ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ κυρίου του.

Ἔφεραν τἀγοράκι τῆς οἰκοδέσποινας καὶ τράβηξε κλῆρο.

— Ἔρανος!

Σούσουρο, φασαρία, διαμαρτυρίες.

Μιὰ κυρία σηκώθηκε ὀρθή.

— Ὄχι, κυρία Λεόνη, αὐτὸ δὲ γένεται: Ὁ κόσμος δὲν εἶναι πιά, ὅπως μιὰ φορά· πῆρε πολὺ θάρρος, προστύχεψε· δὲν ἔχει κανένα σεβασμό. Ξέρετε τί μοῦ εἶπε ἕνας ἀναιδέστατος πέρσυ στὸ φιλανθρωπικὸ ἔρανο τῶν Χριστουγέννων; «Ἤθελα νἄξερα, κυρά μου, πόσα θὰ βάλης καὶ τοῦ λόγου σου!» Καταλαβαίνετε δηλαδή, νὰ κοπιάζετε, νὰ ἱδρώνετε, νἀγωνίζεστε γιὰ τοὺς φτωχοὺς καὶ νἄρχονται αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ φτωχοὶ νὰ σᾶς βρίζουν;

— Αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτα, κυρία μου, μπροστὰ σ' αὐτό, ποὺ ἄκουσα ἐγώ! «Καὶ νὰ δοῦμε ἂν θὰ τὰ δώσετε στοὺς φτωχούς, τὰ λεφτά, ποὺ μαζεύετε»!

Ὅλες φουρκίστηκαν κ' ἡ οἰκοδέσποινα ἀναγκάστηκε νὰ δηλώση πὼς ὁ ἔρανος ἀποκλείονταν.

Δεύτερος κλῆρος: «Ἀγορά»! Γενικὴ ἀνακούφιση κι' ἐπιδοκιμασία. Μάλιστα! αὐτὸς εἶναι τρόπος. Ποιὸς ἔχει ἀντίρρηση; Θὰ

δώσουμε ὅλες, ὅ,τι ἔχει διάθεση ἡ κάθε μιά, θὰ μαζευτοῦν τόσα ὡραῖα καὶ ὠφέλιμα πράμματα καὶ θὰ πουληθοῦν μὲ λαχνούς, γιὰ τὶς «Παιδικὲς ἐξοχές».

— Κ' οἱ εἰσπράξεις θὰ εἶναι μεγάλες, πρόσθεσε ἡ κ. Λεόνη, γιατὶ ὁ κοσμάκης πληρώνει μ' εὐχαρίστηση, ὅταν πρόκειται νὰ διασκεδάση καὶ νὰ πάρη καὶ κάτι χρήσιμο.

Οἱ νέες ἄρχισαν νὰ σιγογελᾶνε.

Ἡ κ. Λεόνη τὶς ἐκύτταξε αὐστηρά.

— Δὲν μπορεῖτε νὰ πῆτε πῶς τὰ ἀντικείμενα ποὺ μαζεύτηκαν τὴν ἄλλη φορὰ δὲν ἤτανε ὅλα χρήσιμα καὶ πρώτης τάξεως γιὰ τὸν κοσμάκη;

— Καὶ σὲ τί χρησιμεύει στὸν κοσμάκη, εἶπε ἡ τολμηρότερη, ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια τῆς Ἀγγλίας μέσα σὲ χρυσαλειμένη κορνίζα, ἢ οἱ πελώριες ἀτλαζένιες παντοῦφλες, ποὺ δὲ χωρᾶνε σὲ ἀνθρώπου πόδι, ἢ ἐπὶ τέλους καὶ κεῖνες οἱ νυχτοθῆκες ἀπὸ κίτρινο ἐταμὶν μὲ τὸ κεφαλαῖο «Καλὴν νύκτα σας!», γιὰ ἀνθρώπους, ποὺ δὲ φοροῦν κἂν νυχτικό;

— Αὐτὲς γίνονται ἐπὶ τέλους καὶ σχολικὲς σάκκες γιὰ τὰ παιδιά τους! εἶπε ἡ κ. Καλή, γιὰ νὰ διευκολύνη τὴν οἰκοδέσποινα.

Τότε οἱ νέες δὲν ἐκρατήθηκαν. Συλλογίστηκαν τὰ βιβλία, κλεισμένα μέσα σ' ἕνα ὡραῖο «Καλὴν νύκτα σας», καὶ ἔβαλαν τὰ γέλια.

Νὰ εὐκαιρία νὰ μιλήση κι' ὁ κ. Κωπηλᾶς καὶ νὰ πειράξη τὴ νέα.

— Ἀλλὰ τὸ χρησιμώτερο ἀπ' ὅλα, κυρίες μου, εἶναι κεῖνο ποὺ κέρδισε πέρσυ ἡ δεσποινίδα.

Οἱ ἄλλες ξαναγέλασαν, γιατὶ θυμήθηκαν τὴ στενόμακρη καλαμένια κορνίζα ποὺ κλειοῦσε ἕνα καλλιτεχνικὰ ντυμένο «Κι' αὐτὸ θὰ περάση!»

— Ἀλήθεια, τί τὸ ἐκάματε, δεσποινίδα μου;

— Ἄ, μὴν ἀνησυχεῖτε, ἔχω καὶ γὼ τὶς ἴδιες πραχτικὲς ἰδέες μὲ τὴν κ. Καλή· τὸκαμα σακκούλα γιὰ τὴν ἐρωτική μου ἀλληλογραφία.

Ἡ οἰκοδέσποινα ξανακύτταξε εὐγενικά, μὰ αὐστηρὰ τὶς νέες καὶ τὰ σχόλια ἐτελείωσαν.

Ἀφοῦ ἡ κ. Λεόνη εὕρισκε πῶς αὐτὰ τὰ πράμματα ἤτανε χρήσιμα, γιατὶ νὰ μὴν ἤτανε; Ἐσυμφώνησαν ὅλοι καὶ ἡ «ἀγορὰ» ἀποφασίστηκε.

Τὸ δυσκολώτερο δὲν εἶναι ν' ἀποχτήσης τὰ κεφάλαια. Τὸ ζήτημα εἶναι πῶς θὰ τὰ ξοδέψης! Ἡ «ἀγορὰ» ἔδωσε πρώτης τάξεως εἰσπραξη καὶ οἱ πλούσιοι τοῦ τόπου μεγάλα ποσά.

Ποιὸς μποροῦσε νὰ μὴ συμμορφωθῆ μὲ τὴν ἔκκληση τῆς κυρίας Λεόνη, ποὺ δημοσιεύτηκε στὴ σοβαρώτερη ἐφημερίδα;

Ἡ κ. Λεόνη ἤτανε ἡ ἀριστοκρατικώτερη κυρία τοῦ τόπου. Μεγάλη περιουσία, μεγάλο σπίτι, μεγάλος χορός. Ὁ καθένας ἤθελε νἄχη τὴν εὔνοια μιᾶς τέτοιας κυρίας καὶ νὰ ποῦ τοῦ δίνονταν ἡ εὐκαιρία.

Κόστιζε, βέβαια, λιγάκι, καὶ στὸ μικρὸ καὶ μίζερο τόπο, ποὺ στένευε τὴν καρδιὰ καὶ τὸ νοῦ, δύσκολα θὰ μποροῦσε ὁ καθένας τους νὰ λησμονήση τὴ γενναιοδωρία του· μὰ ἔλα πάλε ποὺ συλλογίζονταν τὸ πλούσιο φαγοπότι στοὺς ἀξέχαστους χοροὺς τῆς κυρίας Λεόνη, τὰ μεγάλα φωτεινὰ σαλόνια, τὰ ὡραῖα κορίτσια, τὰ κρυφομιλήματα; Ἄ, τί ὡραία ποὺ ἤτανε ἡ ζωὴ μ' αὐτὰ τὰ γλεντάκια, στὸν πληχτικό, βροχερὸ χειμώνα ἐκείνου τοῦ τόπου! Κ' ὕστερα ἡ ρεκλάμα! Λίγο τὄχεις νὰ μπῆ τὄνομά τους στὴν ἐφημερίδα;

Ἡ κ. Λεόνη ἤξερε τί ἔκανε· εἶχε σφυγμομετρήση πολὺ καλὰ τοὺς συντοπίτες της· κάθε δωρεὰ κι' ἕνα φαρδὺ-πλατὺ εὐχαριστήριο, ὀνομαστικὸ εὐχαριστήριο, στὴν ἐφημερίδα. Ἐπὶ τέλους, τί κόστιζε; Ὅλα-ὅλα λίγα ἑκατοστάρικα ποὺ θάβγαιναν ἀπὸ τὶς εἰσπράξεις.

Ὁρίστηκε μιὰ ἐπιτροπή· ἑφτὰ κυρίες καὶ ὁ παιδίατρος.

Ἡ κ. Λεόνη ἔγινε Πρόεδρος· στὴν ἀρχὴ δὲν τὄθελε. Ἤτανε σὲ τόσα φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα καὶ συλλόγους πρόεδρος! ἀλλά, «la noblesse oblige», τί νὰ κάμη; στὸ τέλος ἐδέχτηκε.

Τώρα τὰ πράμματα ἐγίνονταν πολὺ συστηματικώτερα. Ἡ ἐπιτροπή, ἀκούραστη, ἔτρεχε ἀπὸ δῶ κιἀπὸ κεῖ, μαὐτοκίνητα στὶς ἐξοχές. Ἔπρεπε νὰ βρεθῆ ἡ καταλληλότερη. Νὰ μὴν εἶναι πολὺ μακρυνή, οὔτε πολὺ κοντινή, νὰ ἔχη ὡραία ἀμμουδιά, ἀλλὰ καὶ ἐλαιώνα, ὅπου θὰ στήνονταν οἱ σκηνές· νὰ εἶναι σὲ μέρος ἀπάνεμο καὶ τόσα ἄλλα, ποὺ γιὰ νὰ βρεθοῦν καὶ νὰ συμπέσουν, χρειάστηκαν νὰ ξοδευτοῦν ὄχι καὶ λίγα, καὶ νὰ περιοριστῆ τὸ κεφάλαιο. Ὅμως βρέθηκε ἐπιτέλους τὸ μέρος.

«Οἱ Τρεῖς Λεῦκες» ἤτανε τὸ καταλληλότερο· ἤτανε κοντὰ καὶ στὸ χωριὸ ἀπόπου θὰ μποροῦσαν νὰ προμηθεύονται τὰ τρόφιμα. Σαὐτὸ στάθηκαν τυχερές. Παράγγειλαν δυὸ μεγάλες σκηνές, παράγγειλαν τὰ κρεβάτια.

Ἡ κ. Λεόνη ἐκάλεσε τὴν ἐπιτροπὴ στὸ σπίτι της.

— «Κυρίες μου, πρέπει νὰ γίνουν μερικὲς θυσίες· ὅταν πρόκειται νὰ δώσουμε τὴ χαρὰ καὶ τὴν ὑγεία σὲ τόσα φτωχόπαιδα, ὅταν πρόκειται νὰ ἀνακουφίσουμε τόσες μητέρες, τί νὰ σᾶς πῶ, πρέπει νὰ φτάσουμε ὥς τὴ θυσία· ἐγὼ τοὐλάχιστον ἔτσι τὸ αἰσθάνομαι, καὶ κάνω τὴν ἀρχή: ἀποφασίζω νὰ χωριστῶ τὴ μαγείρισσά μου!

Οἱ ἄλλες συγκινήθηκαν· μιὰ ἔβγαλε τὸ μαντήλι της καὶ σφόγγισε τὴ μύτη της.

— Ἀλλὰ γιατὶ κ. Λεόνη; καὶ ποιὸς θὰ σᾶς μαγειρεύη;

— Ἐκεῖ, ἀγαπητή μου, ἔγκειται ἡ θυσία! Θὰ μοῦ μαγειρεύη ἡ τραπεζιέρα! Ἀλλ' ἂς μὴ μιλοῦμε γιαυτό· αὐτὸ τ' ἀποφάσισα πιά! Τὸ ζήτημα εἶναι ἄλλο! Τὰ παιδιὰ ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ μιὰ νοσοκόμα· κἄποιον ποὺ νὰ τὰ προσέχη, νὰ τὰ περιποιέται, νὰ τὰ καθαρίζη. Ἀλλὰ μιὰ εἰδικὴ νοσοκόμα θὰ μᾶς κόστιζε πολύ. Τὰ κεφάλαιά μας, εἴδατε πῶς λιγόστεψαν πολὺ μὲ τὰ μεταφορικὰ ἔξοδα, ὥς ποὺ νὰ βρεθῆ τὸ κατάλληλο μέρος γιὰ τὴν ἐξοχή, μὲ τὶς σκηνές, μὲ τὰ κρεβάτια, μὲ τὰ σκεπάσματα, καὶ μὲ τὰ τόσα ἄλλα ποὺ παρουσιάστηκαν. Πρέπει νὰ κάμουμε δυνατὲς οἰκονομίες, καὶ πολλὲς θυσίες. Ἐγὼ προσφέρω, γιὰ νοσοκόμα, τὴ μαγείρισσά μου! Τῆς μίλησα, τῆς ἐξήγησα τὸ ἔργο της, τὴ συγκίνησα. Δέχτηκε μὲ τὰ δάκρυα στὰ μάτια.

Ἀλλά, κυρίες μου, ἡ νοσοκόμα ἔχει τρία παιδιά. Δὲν μποροῦμε νὰ τὴν ὑποχρεώσουμε νἀφήση τὰ δικά της καὶ νὰ πάη νὰ περιποιηθῆ ξένα· εἶναι μητέρα, εἶναι φτωχή, καὶ εἴμαστε φιλάνθρωπες. Πρέπει νὰ δεχτοῦμε καὶ τὰ παιδιά της. Ἀλλὰ κι' ἕνα ἄλλο: αὐτὴ δέχτηκε νὰ προσφέρη τὶς ὑπηρεσίες της, νὰ προσέχη, νἀγαπάη καὶ νὰ περιποιέται ὅλα τὰ παιδάκια, σὰν τὰ δικά της, ἀλλὰ νὰ εἶναι γερά! Θὰ κοιμῶνται, θὰ τρῶνε, θὰ κολυμπᾶνε μαζί. Θεὸς φυλάξει νἆναι κανένα ἄρρωστο καὶ νὰ κολλήση καὶ τἄλλα!

Μητέρα εἶναι, φοβᾶται καὶ γιὰ τὰ δικά της. Νὰ σᾶς πῶ, σ' αὐτὸ εἶμαι σύμφωνη καὶ γώ. Τὰ παιδιὰ πρέπει νὰ εἶναι γερά! Παράγγειλα κι' ὅλας στὸν παιδίατρο νὰ τὰ ἐξετάση καλὰ κι' ὕστερα νὰ μᾶς τὰ στείλη.

— Εἶστε σύμφωνες;

— Ἐννοεῖται, κ. Λεόνη! ὅ,τι κάματε καλὰ καμωμένο.

Καὶ ἡ συνεδρίαση τελείωσε.

* * *

Ὅμως, ὁ γιατρὸς τὰ εἶχε ἄσκημα. Ἐξέτασε καὶ ξαναξέτασε τὰ παιδιὰ μήπως κι' ἀνακαλύψη κανένα γερό, τοῦ κάκου! Ἀνάμεσα στὰ ἑκατὸν τρία φτωχόπαιδα, ποὺ ἐξέτασε ἴσαμε τώρα, μόνον τέσσερα ἤτανε γερά. Ὅλα τὰ ἄλλα φυματικά, ἢ προφυματικά, ἢ μὲ τραχώματα, ἢ μὲ σπυριὰ στὸ κεφάλι. Τώρα, αὐτὰ τὰ σπυριὰ δὲν ἤτανε καὶ μεγάλη δουλειά· μὲ λίγη περιποίηση, καθαριότητα, ταχτικὸ πλύσιμο, καὶ μὲ τὴ σχετικὴ ἀλοιφή, θὰ περνοῦσαν· ἀλλὰ ἡ μαγείρισσα ἐδήλωσε: δὲν ἐννοοῦσε νἀνακατευτῆ μὲ μπαμπάκια καὶ αἵματα καὶ ὕλες· ὅλα κιόλα! Λοιπὸν οὔτ' αὐτὰ στὴν ἐξοχή.

Τὰ προφυματικά; ἐκεῖνα δὲν μποροῦσαν νὰ μεταδώσουν ἀρρώστια, καὶ μὲ τὸν καθαρὸ ἀέρα, τὴν καλοπέραση, τὴν τροφή, θὰ γέρευαν. Γι' αὐτὰ ἔπρεπε νὰ ἱδρυθοῦν οἱ «Παιδικὲς ἐξοχές». Ἂν ἔπαιρναν αὐτά;

— Καλὲ ἀστειεύεστε! θέλετε νὰ χάσουμε καὶ τὴ νοσοκόμα καὶ νὰ ναυαγήση τὸ ἔργο! Κύριε παιδίατρε, δὲ μὲ καταλαβαίνετε, θέλω παιδιὰ γερά!

Καὶ ἡ κ. Λεόνη χτύπησε μὲ δύναμη τὴ βεντάλια της ἀπάνω στὸ τραπέζι.

Ὁ παιδίατρος στέναξε. Μήπως κι' αὐτὸς δὲν προτιμοῦσε τὰ γερά; Ἀλλὰ ποῦ νὰ τὰ βρῆ; Ὅπως ζοῦσε ὁ ἄθλιος αὐτὸς κόσμος, μέσα στὰ βρωμερά, ὑγρά, ἀνήλιαγα σοκάκια, μέσα σὲ ἰσόγεια καὶ σὲ ὑπόγεια, ποὺ μύριζαν μούχλα, ποὺ δὲν ἔμπαινε ποτὲ ὄχι ἥλιος, μὰ οὔτε καὶ τὸ φῶς, κακὰ ντυμένοι, κακὰ φαγωμένοι, στρυφνοί, μελαγχολικοί, ἄκεφοι, οὔτε μποροῦσαν νὰ εἶχαν καλύτερα παιδιὰ καὶ οὔτε καὶ νοιάζονταν.

Ὁ γιατρὸς προσπάθησε νὰ πείση τὴν κ. Λεόνη νὰ στείλη τὰ ἄρρωστα.

— Τὰ ἄρρωστα! πρῶτον ποὺ εἶναι πάρα πολλά, εἶναι ὅλα, καθὼς λέτε, καὶ χρειάζονται κεφάλαια, καὶ δεύτερο ποὺ δὲν ἔχουμε νοσοκόμα!

Ὁ γιατρὸς δὲν ξαναμίλησε· ἀλλὰ οὔτε καὶ μπόρεσε νὰ βρῆ ἄλλα!

Ἡ κ. Λεόνη ἤτανε στενοχωρημένη:

Μὲ τέσσερα παιδιὰ καὶ τρία τῆς νοσοκόμας ἑφτά, θἄρχιζαν οἱ παιδικὲς ἐξοχές; Δὲ θὰ χτυποῦσε ἄσκημα; Τόσος θόρυβος, τόση ρεχλάμα, τόσες δωρεὲς γιὰ τέσσερα παιδιά;

Ἔπρεπε νὰ βρεθοῦν τοὐλάχιστον ἄλλα τρία!

— Καλὲ κυρία, εἶπε ἡ μαγείρισσα, ποὺ ἀφ' ὅτου προβιβάστηκε σὲ νοσοκόμα, ἔλεγε κι' αὐτὴ τὴ γνώμη της, καὶ δὲ μηνᾶμε τῆς κυρὰ-Λένης, τῆς σιδερώστρας, νὰ μᾶς στείλη τὰ δικά της; Εἴμαστε γειτόνισσες. Ἔχει δυὸ παιδιὰ σὰν τὸ κρύο νερό, νὰ μὴ τῆς ἀβασκαθοῦνε!

Τῆς ἐμήνυσαν ἀμέσως, μὰ ἡ κυρὰ-Λένη μὲ κανένα τρόπο δὲν ἔδινε τὰ παιδιά της· ἔστειλαν τὸ γιατρό. Τί νὰ κάμη; ὑποχρεώθηκε νὰ πάη νὰ τὴν παρακαλέση. Τῆς ἐξήγησε τὸ τί καὶ τὸ πῶς.

—Ὄχι, γιατρέ μου, βγάλτο ἀπὸ τὸ νοῦ σου, καὶ νὰ μὲ συμπαθᾶς. Τὰ παιδιά μου δὲν τὰ δίνω σὲ ξένα χέρια. Σκοτώνομαι ἀπὸ τὸ πρωΐ ὡς τὸ βράδυ γι' αὐτὰ καὶ τὰ προσέχω ἡ ἴδια μὲ τὰ μάτια μου. Δὲν τἀφειδεύομαι σὲ κανένα.

Τῆς ἐξήγησε πῶς ἡ μαγείρισσα τῆς κ. Λεόνη θὰ πήγαινε μαζί τους ἐπίτηδες γιὰ νὰ τὰ προσέχη.

— Τί μοῦ λές, γιατρέ μου, ξαφνιάστηκε ἡ γυναίκα, ἄφησε τὸ σίδερο κατὰ γῆς καὶ σταυροκοπήθηκε. Μπᾶ, Χριστὸς καὶ Παναγία: Μὴν τῆς ἔστριψε τῆς γυναίκας; Αὐτὴ δὲν ἤτανε ἄξια νὰ περιποιηθῆ τὸν ἑαυτό της καὶ θὰ κύτταζε τώρα τὰ ξένα παιδιά; Καὶ γιὰ ποιὰν αἰτία, μάτια μου; Ἂς γίνουνταν πρῶτα τοῦ λόου της καλά!

Τὸ χειμώνα, ποὺ ἀρρώστησε καὶ τῆς ἔμεινε καὶ κεῖνο τὸ βηχιό, τῆς ἔταξε ἡ κυρά της, καλή της ὥρα! πῶς ἔτσι ἔρχονταν τὸ καλοκαίρι, θὰ τὴν ἔστερνε σὲ ξοχή. Τώρα ἀκούω, πού τηνε στέρνει, καὶ μ' ὅλα τὰ παιδιά της μάλιστα. Τί ἄλλο θέλει; Δὲν κάνει τὸ σταυρό της, ἡ χριστιανή, καὶ νὰ πάη νὰ βρῆ τὴν ὑγειά της, μόνε μαζώνει καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ κόσμου! Κάτι θὰ τρέχη, γιατρέ μου, τὸ δίχως ἄλλο, κάτι θὰ τρέχη· θὰ τῆς βάρεσε στὸ κεφάλι τῆς κακομοίρας!

Ὁ γιατρὸς ἔφυγε ἀπελπισμένος· ἐτελείωσε! ἄλλα παιδιὰ δὲ θὰ μποροῦσε νὰ βρῆ!

Ἡ κ. Λεόνη ἔγινε ἔξω φρενῶν.

— Γι' αὐτὸ στὸν τόπο μας δὲν πάει τίποτα μπροστά, ἐφώναξε φουρκισμένη. Καὶ πῶς θὰ πάη, ἀφοῦ δὲ βοηθᾶνε καὶ οἱ μικροί;

Ἐμεῖς χτυπιόμαστε, χάνουμε τὴν ἡσυχία μας, τἀπογιώματά μας, τὶς διασκεδάσεις μας —δεκαπέντε μέρες, μάλιστα, σωστὲς δεκαπέντε μέρες, ἡ κ. Λεόνη, τρέχοντας ἐδῶ καὶ κεῖ γιὰ τὴν «Παιδικὴ ἐξοχή», εἶχε νὰ παίξη μπρίτζ, τὸ καταλαβαίνετε;

Κι ὕστερα νἄρχονται αὐτὰ τὰ ἀχάριστα πλάσματα καὶ νὰ σοῦ λένε: δὲ σοῦ δίνω τὰ παιδιά μου, γιατὶ δὲ σ' ἐμπιστεύομαι!

Καὶ ποιὰ εἶσαι σύ, ποὺ δὲν μ' ἐμπιστεύεσαι;

Τίποτα! οἱ παιδικὲς ἐξοχὲς θἄρχίσουν! Ὁ τόπος τους δὲν πρέπει νὰ καθυστερήση· ἕνα τέτοιο ἔργο δὲν πρέπει νὰ ναυαγήση γιὰ τὸ χατήρι μιᾶς σιδερώστρας!

Μὰ εἶναι μόνον ἑφτὰ τὰ παιδιά! ἔστω, ἑφτά! Τί θὰ κάμουμε;

Μικρὸς ὁ τόπος, μικρὰ τὰ κεφάλαια, μικρὸς καὶ ὁ ἀριθμός. Ποιὸς θὰ μᾶς κατηγορήση γι' αὐτό;

Τὸ ζήτημα εἶναι νὰ δείξουμε πῶς καὶ στὸν τόπο μας ὑπάρχει φιλανθρωπία!

ΚΑΤΙΝΑ Γ. ΠΑΠΑ

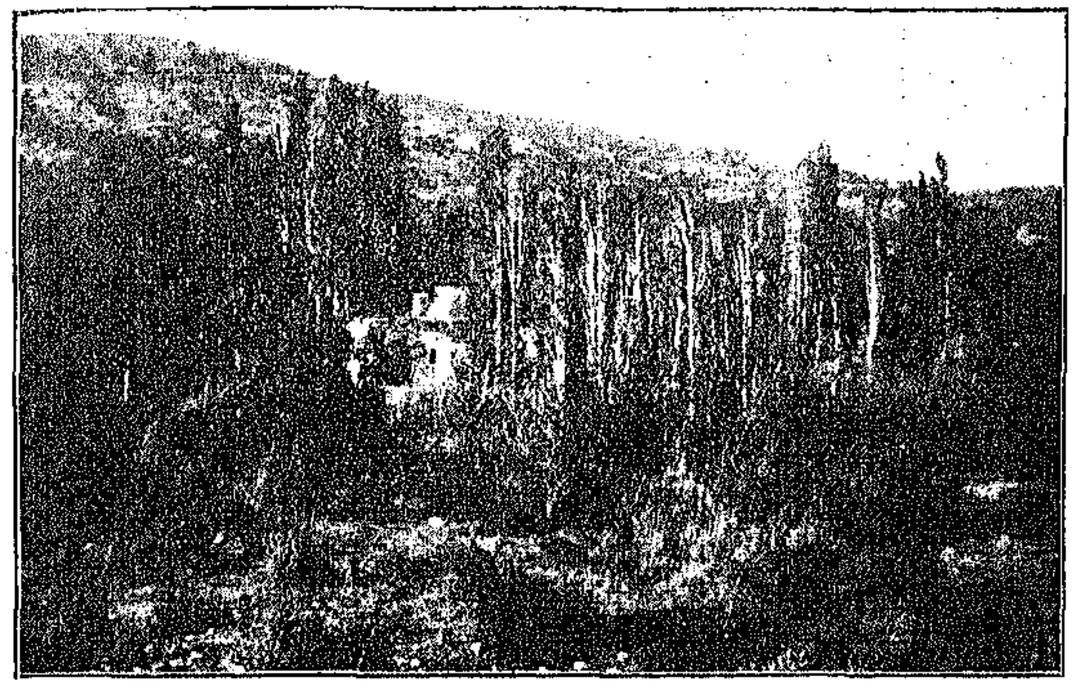

Η ΡΟΔΟΣ Κ' ΟΙ ΡΟΔΙΤΕΣ

ΑΙΘΩΝΑΣ

Λίγα λεπτὰ πρὸς νότον τῆς πολυπαινεμένης Ἀρχαγγέλου ἁπλώνεται ὁ Αἴθωνας, μεγάλη ξεχωριστὴ ὁμορφιᾶς λαγκαδιά, ὅπου συχνὰ κατεβαίνουν οἱ κρινομάγουλες Ἀρχαγγελίτισσες γιὰ νὰ γεμίσουν τὰ σταμνιὰ καὶ τὰ λαήνια ἀπὸ τ' ἀρωματισμένα ***ψυχρὰ νερά*** (¹).

Τὴν περιστοιχίζουν ἀπὸ τὴ μεριὰ τοῦ ἀμαξωτοῦ δρόμου τὰ βουνὰ κ' οἱ λόφοι τοῦ Πάνω Ναίθωνα (ἢ Ναιθώνη) τὸ πλάϊ, τοῦ Μελισσοῦ ἡ σκάλα, τοῦ Μελανοῦ τὸ βουνάρι, τ' Ἀρφαγοῦ ὁ Γκρέμος, Πευκῶνος κλπ., κι' ἀπὸ τὴν ἀντικρυνὴν ἡ Πατέλλα, τὰ Στοιβάδια, ὁ Αἴβανος κ' ἡ ψηλὴ Ἀναβάθρα ποὺ κατέχει τὴν τιμητικὴ θέση.

Πιὸ πέρα, πρὸς τὰ Ν. Δ., κάτω ἀπὸ τὶς ***Φλέβες***, ποὺ ἀπ' αὐτὲς πηγάζει τὸ νερὸ ποὺ ἑνώνεται μὲ τὸ Χᾶ καὶ κινοῦν μαζὶ τοὺς μύλους τῶν περιβολιῶν μὲ τὰ ὀπωροφόρα δέντρα καὶ τὶς ζυγιές, μυρτιές, ἀλεσφακιές, αἴγειρους, πεῦκα, κυπαρίσσια, εἶνε τὸ παλιὸ ξωκκλῆσι τῆς Πλατανιώτισσας, πάνω σὲ ***κάμπα*** (²).

Μιὰ ὡραία φθινοπωριάτικη μέρα, ὁ ἀκαταπόνητος ἐρευνητὴς τῶν Ροδίτικων δημοτικῶν μεταλλείων Ἀναστάσης Βρόντης κ' ἐγώ, μαζὶ μὲ μιὰ διαλεχτὴ συντροφιά, βρεθήκαμε κατὰ τὸ μεσημέρι μέσ' τὴν καρδιὰ τοῦ Αἴθωνα, στὸ μῦλο τοῦ Ἀρχαγγελίτη Κωσταντῆ Καντιμοίρη. Πρωτότυπο σύμπλεγμα ὀμπρελῶν ἀπὸ πορτοκαλλιές, λεμονιές, μιᾶς ροδακινιᾶς καὶ μιᾶς καρυδιᾶς, ἐχάριζαν μ' ἀγάπη τὸν εὐωδιασμένο τους ἴσκιο.

Μὰ δὲν ἦταν λιγώτερη ἡ καλωσύνη τῆς φιλόξενης γυναίκας τοῦ ἰδιοκτήτη τοῦ μύλου καὶ τῆς ἀνοιχτόκαρδης κόρης του ποὺ προσφέρθηκε αὐθόρμητα νὰ ὁδηγήση τὸ φίλο Βρόντη κ' ἐμένα, περνώντας μας ἀπὸ ***τ' ἀμπέλια τῆς Παναγιᾶς***, ἴσα μὲ τὴν Ἀλεμονίτρα (³), τριγυρισμένη ἀπὸ ἐλιές, στὴ ριζοβουνιὰ τῆς Ἀναβάθρας.

Πόσες φορὲς τὰ σεμνὰ αὐτὰ ἐκκλησάκια, ὅπου θυμιάζει ἀκατάλυτο τὸ μοσκολίβανο τῶν ποιητικῶν παραδόσεων, ἔφερναν μπρὸς στὰ μάτια μου τὶς συμπαθητικώτατες κι' ἁγνὲς μορφὲς τῶν μεγάλων μας διηγηματογράφων,

(¹) Τὸ νερὸ τῆς «Κάτω βρύσης» μυρίζει ἀσκοινό, πρὸ πάντων ὕστερ' ἀπὸ τὰ πρωτοβρόχια.

(²) Ὀροπέδιο.

(³) Ἐλεημονίτρα.

Παπαδιαμάντη καὶ Μωραϊτίδη, καὶ μέσ' ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς μου εὐλογοῦσα τὴ μνήμη τους!..

Κι' ἀκόμα μοῦ δινόταν ἡ εὐκαιρία νὰ θαυμάσω, ὄχι μόνο τὴν ἀντίληψη τοῦ ὡραίου ποὺ εἶχαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, μὰ καὶ τὴ φυσιολατρικὴ καλαισθησία τῶν νεώτερων στὴν ἐκλογὴ τοῦ τοπίου.

Πράγματι, οἱ ἀποκρυσταλλώσεις αὐτὲς ἑνὸς ἀναλλοίωτου αἰσθήματος, ἀγκαλιασμένες ὅπως εἶναι ἀπὸ δέντρα, βουνά, ποτάμια, κρῆνες, ἀποτελοῦν ζηλευτὰ κομψοτεχνήματα, δείγματα ἐξευγενισμένου πολιτισμοῦ.

Ἀπ' ἐκεῖ μᾶς παρέλαβεν ὁ ***σκοπός*** (¹) Βασίλης Λεβέντης γιὰ νὰ μᾶς πάῃ στὸ Καπί. Εἶχα τὴ μανία νὰ δῶ τὶς πηγὲς τοῦ Χᾶ ποὺ διασχίζει τὸ θεϊκὸν Αἴθωνα.

Ἀπὸ τὸ φωτεινὸν ὄνομά του μόνον ὡς ἀγαπημένον ἐνδιαίτημα τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ τῶν Νυμφῶν μποροῦσε νὰ τὸν χαρακτηρίσῃ κανείς.

Κ' ἐξ ἄλλου οἱ ὑποβλητικὲς τοπωνυμίες Ἀναβάθρα, Καπί, Λίβανος, Κισσός, Νᾶπες, μοῦ ἐπύρωναν τὴν αἴσθηση κ' ἐχάριζαν ὑποσχέσεις ἐδεμικῶν ἐκπλήξεων.

Καὶ δὲν εἶχα καθόλου ἄδικο.

Τὰ σπλάχνα τῆς Ρόδου εἶναι τὸ φυλαχτῆρι ἀπὸ τὸ χαμὸ ἀριστουργημάτων τέχνης κ' ἡ ἀνεξάντλητη πηγὴ τῆς ἰδανικώτερης ὀμορφιᾶς.

Ὁλόκληροι κόσμοι δημιουργίας μέσα σ' ἕνα νησάκι.

Ἀκολουθήσαμε ἕνα μονοπάτι διαβαίνοντας ἀνάμεσα στὰ θαλερὰ ***κηπούλια τοῦ Τσίγκου***.

Ὕστερ' ἀπὸ ἑξακολουθητικὸ περπάτημα μιάμισης ὥρας μέσα σ' αὐτὸ τὸ παραδεισένιο περιβάλλον, ἀφήνοντας δεξιά μας τ' Ἅγη Βασιληοῦ τ' ἀρυάκι, ἀνεβαίνομε ἐπὶ τέλους στὸ Δωρικῆς προέλευσης Καπί, ποὺ ἀναπαύεται κατάφυτο στὴν πλαγιὰ τοῦ Καγιάδη, τοῦ χωρισμένου ἀπὸ τὴν Ἀναβάθρα μὲ τὸ Λίβανο, ποὺ εἶναι γυμνὸς ἀνάμεσα στὴν πεύκινη βλάστηση τῶν δυὸ ἄλλων.

Πίσω ἀπὸ τὸ Καπὶ βρίσκονται οἱ φημισμένες ἐπίσης Νᾶπες—ὅπου ὑπάρχουν ἀρχαῖα ἐρείπια καὶ τὸ ἐκκλησάκι τῆς Κυρὰ Ναπωνῆς—ἀθώρητες ἀπὸ μᾶς.

Τὸ μέρος εἶναι ὁλόδροσο. Ἀπὸ τὶς ρίζες τοῦ βουνοῦ ἀνοίγουν τὰ εὐεργετικά τους στόματα, σὲ διάφορα σχήματα, οἱ νερομάνες τοῦ Χᾶ. Ὁ ἀπαραίτητος ὑδροχαρὴς πλάτανος, μὲ μιὰ κουφάλα στὸν κορμό του, ἁπλώνει τὴ φυλλωσιά του πάνω ἀπὸ τὸ νερὸ ποὺ πηγαίνει γοργὸ στὸν τόσο γόνιμο προορισμό του κ' ἐκβάλλει στὸ Χαράκι. Σκύβομε καὶ πίνομε μὲ τὶς χοῦφτες μας.

Κάθε φορὰ ποὺ ἡ καλὴ τύχη μὲ φέρνει μπροστὰ στὶς ἐξαίσιες Ροδίτικες πηγές, καὶ δροσίζω τὰ χείλη μου κι ὁλόκληρη τὴν ὕπαρξή μου μὲ τὰ γάργαρα νερά τους, τὴ νοιώθω νὰ συνδέεται στενώτερα μὲ τὸ χιλιαγαπημένο νησί· φαντάζομαι πῶς δοκιμάζω τὴ γλυκειὰν οὐσία κάποιου νέκταρος ποὺ παραμένει ἀστείρευτο μέσ' στὰ συνθετικά τους στοιχεῖα ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ πρωτοφίλησεν ὁ Ἀπόλλωνας τὴν ταιριασμένη του Νύμφη, καὶ πῶς τὸ κελάρυσμά τους εἶναι ὁ ἁρμονικὸς ρυθμὸς ποὺ ξελογιάζει τὴν ἔμπνευση, γιὰ νὰ γεννηθῇ μέσα στὸ ὑπέρκαλο αὐτὸ λίκνο τὸ πλαστικὸ τραγοῦδι.

Γύρω μας πλούσια βλάστηση καρποφόρων δέντρων καὶ χορταρικῶν.

Τὸ νερὸ κατρακυλᾶ πάνω σὲ κλιμακωτὸ ἔδαφος καὶ κατόπι γυρίζοντας ἑλικοειδῶς, σὰν ἕνα πελώριο κάτασπρο φίδι, κατεβαίνει ἀρκετὰ μέτρα πρὸς τ' ἀριστερὰ καὶ πέφτει μέσα στὴ λεκανωτὴ ***δεσιά***, ποὺ μαζεύει τ' ἄφθονα νερὰ κι ἄλλων ἐξαιρετικῆς γοητείας καταρραχτῶν ποὺ τροφοδοτοῦν οἱ νερομάνες τοῦ Ναπενοῦ βουνοῦ Λίβανος.

Τὸ τοπίον αὐτὸ λέγεται Κισσὸς κ' εἶναι ἀπὸ τὰ μαγευτικώτερα κ' ἐντυπωτικώτερα τῆς Ρόδου. Οἱ καταρράχτες του θυμίζουν τὸ θαυμάσιο Πελεκᾶνο τῆς Καλόπετρας, μὰ ἐκεῖ εἶναι στὴν ἴδια κατωφερικὴ διεύθυνση ὁ ἕνας πάνω ἀπὸ τὸν ἄλλο, μέσα στὸ ἀνήλιαγο δάσος, ὅπου κυριαρχοῦν οἱ ζυγιὲς (²) καὶ κατὰ δεύτερο λόγον οἱ δάφνες· ἐνῶ ἐδῶ ὁ δρίζοντας εἶναι ἀνοιχτὸς καὶ χαίρεσαι τὸ παιγνίδισμα τοῦ φωτὸς ποὺ ἔρχεται ν' ἀναγαλλιάσῃ στὴ διαφάνεια καὶ τὴ δροσερότητα τοῦ νεροῦ.

Ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς τρεῖς καταρράχτες εἶναι κρυμμένος μέσα σὲ μιὰ σπηλιὰ καὶ τ' ὁρμητικὸ πέσιμό του στὸ ***βόθυλλα*** (¹), χτυπώντας πάνω σὲ μιὰ πέτρα, διαγράφει ἕνα πρωτοτυπότατο γλυκόρρυθμο σκίρτημα καὶ σκορπίζει στὸν παφλασμό του κρυσταλλένιες σταγόνες, ἐνῶ συγχρόνως ἀπὸ τὴν τρύπα τῆς ἴδιας σπηλιᾶς ξεχύνεται μέσ' στὴ συγκεντρωτικὴ λεκάνη. Λές κ' εἴχαμε μπροστά μας τὴ σκηνογραφία κάποιου θελκτικώτατου παραμυθιοῦ.

Ἡ λεκάνη βρίσκεται ἀνάμεσα σὲ δυὸ πλευρὲς ἀπὸ τὶς ὁποῖες κατεβαίνουν — ὁ ἕνας σὲ κάποιαν ἀπόσταση ἀπὸ τὸν ἄλλον — οἱ καταρράχτες.

Πάνω, στὴ μέση ἀκριβῶς τοῦ μέρους ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀνοίγει ἡ ***δεσιά***, ἕνας μεγαλόπρεπος πλάτανος παρακολουθεῖ, σὰν προνομιοῦχος θεατής, ὅλες τὶς ἐναλλαγὲς τῶν γύρω του φυσικῶν στοιχείων.

Στὴ δεξιὰ πλευρά, σὰν μέσα σὲ εἰκονοστάσι σκαλισμένο στὸ βράχο, βλέπει κανείς, σχηματίζοντας σταχτιὰ κρόσσια, πωρωμένους σταλαχτίτες (***τὰ πωριά***).

Πολὺ πιθανόν, θὰ ξαναπαίρνουν τὸν χειμώνα τὴν ὑγρή τους ὑπόσταση μὲ τὴν εἰσβολὴ τοῦ νεροῦ ἀπὸ κάποια ρωγμή. Τότε γίνεται ***πληθερὸ*** καὶ τὸ ***βουνὸ κλαίει***, κατὰ τὴν παραστατικώτατη ἔκφραση τοῦ ***σκοποῦ***.

Ἄλλως τε, λίγο παρακάτω, στὴν πλευρὰ ποὺ ἀκουμπᾶ πάνω της ἕνα πολὺ δύσβατο μονοπάτι, πλάϊ στ' αὐλάκι ποὺ προχωρεῖ πρὸς τὸν Αἴθωνα, εἴδαμε τέτοιους νερωμένους ποὺ ἀρχίζουν νὰ πετρώνωνται.

Κάτω ἀπὸ τὴ δεσιά, σὲ μιὰν ὡραία ρεματιά, ποὺ οἱ ὄχτες της εἶναι σκεπασμένες ἀπὸ ἰτιές, καλαμιὲς καὶ πλατάνια, καταφεύγουν τ' ἀνυπόταχτα νερὰ τοῦ Χᾶ.

Δὲ μᾶς ἔκανε καρδιὰ νὰ φύγωμε ἀπὸ τὸν Κισσό. Εἶχε τυλίξει σφιχτὰ τὶς αἰσθήσεις μας ποὺ ἤθελε νὰ τὶς κρατήσῃ γιὰ πάντα αἰχμάλωτες.

Κ' οἱ καλοί μας σύντροφοι μᾶς ἐπερίμεναν κάτω στὸ νερόμυλο.

Πόσο δίκιο ἔχει ὁ ἐρωτεμένος Ροδίτης ὅταν τραγουδᾶ:

Γιὰ μιὰν Ἀρχαγγελίτισσα
στὸ Ναίθωνα ξενύχτησα...

Κ. Ν. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

(¹) Φύλακας τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων.

(¹) Λάκκο.

(²) *Ζυγιά*, εἶδος πτελέας, χαριτωμένο δέντρο μὲ ἄσπρα φύλλα. Ἀπὸ τὸν κορμό του βγαίνει τὸ ζυγόλαδο, ποὺ χρησιμεύει στὴ βιομηχανία τῶν ἀρωμάτων καὶ στὴ φαρμακευτική.

ΘΥΜΗΣΗ

Τὴν ὥρα ποὺ νοσταλγικὰ λαλοῦν τ' ἀηδόνια τὰ γλυκὰ
καὶ τ' ἄρωμα τῶν λουλουδιῶν δίνει ζωὴ στὴ φύση,
μόνος στὴν ἔρμη μου γωνιά, θυμᾶμαι κάποια γειτονιά,
ποὺ μιὰ παιδούλα, κάποτες, εἶχα πολὺ ἀγαπήσει.

Καί, δίχως νὰ τῆς πεῖ κανείς, κάποιας ἡμέρας μακρινῆς,
ἡ ἐνθύμηση, ἔτσι ἄξαφνα, ἐντός μου ἔχει ξυπνήσει,
ξεθάβοντας π' τὴ λησμονιά, κάποια ξανθούλα ὀμορφονιά,
ποὺ τόνειρο τῆς νιότης μου γλυκὰ εἶχε νανουρίσει...

Καὶ βλέπω πάλι, ἐδῶ μπροστά, κάποια παράθυρα κλειστά,
ποὺ κρυφανοίγαν, κάποτε, στῆς νύχτας τὴν καντάδα,
καὶ βγαίναν μάτια ἀστραφτερά, ὡραῖα χειλάκια γελαστά,
καὶ κεῖνα τὰ σγουρὰ μαλλιά, ποὺ ὅμοια τους δὲν ξανάδα...

Μὰ ὕστερα ἦρθε ἡ χειμωνιά, καὶ κεῖ στὴ γνώριμη γωνιὰ
σκοτείνιασεν ἀπότομα ἡ ζωγραφιὰ τῆς φύσης...
— Καρδιά, μὲ τ' ἄσπρα σου φτερά, σ' αὐτὴ τὴ φτωχογειτονιὰ
θὰ πᾶς ἀπόψε τ' ὄνειρο τ' ὡραῖο σου νὰ θρηνήσεις...

ΗΡΑΚΛΗΣ ΜΑΛΩΣΗΣ

R. W. LIVINGSTONE

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ(*)

Θὰ ἦτο ἀνόητον ν' ἀναζητήσωμεν ὅπως οἱ νεώτεροι συγγραφεῖς ἔχουν τὴν ἁπλότητα τοῦ Ὁμήρου καὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους, καὶ νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι δὲν δύνανται νὰ θεωρηθοῦν μεγάλοι ἄνευ τῆς ἰδιότητος ταύτης. Ἑκάστη ἐποχὴ ὀφείλει νὰ ἔχῃ ἰδίαν λογοτεχνίαν, κατοπτρίζουσαν τοὺς χρόνους καὶ τὰς περιστάσεις, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐγεννήθη. Οὔτε ἡ ὑπεροχὴ εὑρίσκεται μόνον μὲ τὸ μέρος τῶν Ἑλλήνων. Τὰ δράματα τοῦ Σαίξπηρ καὶ τὰ μυθιστορήματα τοῦ Τολστόϊ, μὲ τὸν μακρὸν ρόλον τῶν δρώντων προσώπων, ἀπεικονίζουν πιστότερα τὴν ζωὴν ἢ αἱ ἑλληνικαὶ τραγῳδίαι μὲ τὴν ἔλλειψιν παρεκβάσεων καὶ τοὺς ὀλίγους κεντρικοὺς χαρακτῆρας των. Νεώτερος ἱστοριοδίφης θὰ ἠδύνατο ν' ἀφηγηθῇ καὶ νὰ κρίνῃ ἀπόψεις τῆς ἱστορίας τοῦ 5ου αἰῶνος τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, τὰς ὁποίας θὰ ἠγνόει ὁ Θουκυδίδης.

Ἡ νεωτέρα λογοτεχνία, ὑστεροῦσα κατὰ τὴν ἔντασιν, ἔχει μεγαλυτέραν εὐρύτητα καὶ παριστᾷ πιστότερον τὸ πολύπλοκον τῆς ζωῆς. Ἀφ' ἑτέρου, οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἐλεύθεροι ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἀντικανονικοῦ, ποὺ ἀποτελεῖ τὸν ἐπικίνδυνον σκόπελον τῶν νεωτέρων. Δὲν ἔθιξαν σεξουαλικὰς καὶ ἄλλας παρεκκλίσεις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, αἱ ὁποῖαι, ὡς ἐν τῇ ζωῇ, οὕτω καὶ ἐν τῇ λογοτεχνίᾳ εἶναι καταστρεπτικὰ ἐλαττώματα. Διὰ τοῦτο ἡ ἁπλότης των εἶναι πηγαία καὶ σωτηρία. Εἰς τὴν ζωὴν ὀφείλομεν νὰ περιορίσωμεν τὰ διαφέροντά μας εἰς μικρὸν ἀριθμόν. Ἐὰν πράξωμεν ἄλλως, διατρέχομεν τὸν κίνδυνον νὰ χάσωμεν τὴν ψυχήν μας.

Ἡ λογοτεχνία, ἡ ὁποία εἶναι σκιὰ τῆς ζωῆς, ὀφείλει νὰ πράξῃ τὸ αὐτό.

Ἡ ἁπλότης τῆς Ἑλληνικῆς λογοτεχνίας συνοδεύεται μὲ ὑψίστην τεχνικὴν τελειότητα. Αἱ ἀρχικαὶ συνθῆκαι, αἱ ὁποῖαι διαφυλάττουν τὴν ἁπλότητα, εἶναι φαινομενικῶς ἀσυμβίβαστοι μὲ τὴν τεχνικὴν τελειότητα, ἡ ὁποία εἶναι τὸ ὑστερογενὲς τέκνον τῆς λογοτεχνίας καὶ τὸ δημιούργημα ὡρίμου καλαισθησίας, μακρᾶς πείρας καὶ καρτερικοῦ ἔργου. Ἀλλ' εἰς τὴν Ἑλληνικήν, καὶ ἴσως μόνον εἰς αὐτήν, ἡ ἀφέλεια καὶ ἡ τέχνη συμβαδίζουν. Συνδυάζονται παραδόξως καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Ὅμηρον. Εἶναι περίεργον ὅτι ὁ χαρακτὴρ τοῦ Ἀχιλλέως, ὁ θάνατος τοῦ Ἕκτορος, ἡ πρωτόγονος πανουργία τοῦ Ὀδυσσέως, ἀπεικονίζονται εἰς πλούσιον λεξιλόγιον καὶ τελείαν στιχουργίαν. Φαίνεται ἀφύσικον ὅτι τόσον ἐξόχως κατεργάζεται καὶ λεπτουργεῖ τὰ μέσα, διὰ τῶν ὁποίων ἀπεικονίζει τὴν ζωὴν καὶ τὰς ἰδέας κοινωνίας εὑρισκομένης ἐγγύτερον τῆς βαρβαρότητος ἢ τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ προφανεστέρα ἀρετὴ τῆς Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας εἶναι ἡ μορφή της, τὸ ὑψηλὸν ἐπίπεδον τῆς τεχνικῆς της. Ὑπάρχουν βεβαίως ἐξαιρέσεις. Τὰ πρῶτα δράματα τοῦ Αἰσχύλου εἶναι ἀκόμη ἀκατέργαστα κατὰ τὴν σύλληψιν, ὁ πεζὸς λόγος τοῦ Γοργίου μᾶς εἰσάγει ἀκόμη εἰς τὸ βασίλειον τῆς φαντασίας, τὰ ἀποφθέγματα τοῦ Θουκυδίδου εἶναι κακότεχνα καὶ ἄνευ γραμματικῆς ὀρθότητος. Ἀλλ' ὁ Αἰσχύλος εἶναι ὁ πατὴρ τῆς τραγῳδίας, καὶ ὁ Γοργίας καὶ ὁ Θουκυδίδης εἶναι οἱ δημιουργοὶ τοῦ ἐμπεριόδου πεζοῦ λόγου καὶ ἔχουν τὰ ἐλαττώματα τῶν σκαπανέων. Ἀλλὰ γενικῶς οἱ Ἕλληνες μετ' ἐπιμονῆς κατειργάζοντο τὰ ποιητικὰ καὶ πεζὰ αὐτῶν ἔργα. Ἐντὸς ἐλαχίστου χρονικοῦ διαστήματος ἐτελειοποιοῦντο. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἤδη τοῦ Αἰσχύλου, ὁ Σοφοκλῆς ἔφθασεν εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δραματικῆς καὶ λογοτεχνικῆς τεχνικῆς, καὶ ἀμέσως μετὰ τὴν γενεὰν τοῦ Θουκυδίδου, ὁ Πλάτων ἀνέπτυξε τὸ ἀπαράμιλλον αὐτοῦ ὕφος. Τὸ καλλιτεχνικὸν αἴσθημα εὑρίσκετο εἰς τὸ αἷμα τῶν Ἑλλήνων καὶ διαχέει ὁλόκληρον τὴν Ἑλληνικὴν Λογοτεχνίαν, τὰ πολυσύνθετα καὶ περίτεχνα χορικὰ ἄσματα καὶ τὴν ἀβίαστον λογικὴν ἀλληλουχίαν τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος. Ἀλλὰ καὶ θεωρητικῶς ἠσχολήθησαν οἱ Ἕλληνες μὲ τὰ προβλήματα τῆς Λογοτεχνίας, ἐπιζητοῦντες καὶ ἐνταῦθα καθὼς πανταχοῦ, λόγον διδόναι τῆς πρακτικῆς των τέχνης. Τοιαῦτα ζητήματα θίγει ἡ ρητορικὴ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τὸ «περὶ συνθέσεως ὀνομάτων» σύγγραμα τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως. Ταῦτα γενικῶς παραδεχόμενοι, ὀφείλομεν νὰ ἀναφέρωμεν καὶ προφανεστέραν ἀπόδειξιν διὰ τὴν ἀγάπην τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν τεχνικήν. Καὶ ἄλλα Ἔθνη ἀντελήφθησαν τὴν ἀξίαν τῆς συγγραφικῆς τέχνης καὶ κατέλιπον τὰ μνημεῖα ἐκεῖνα τοῦ λόγου, τὰ ὁποῖα εἶναι ἐπουσιώδη καὶ *πρόσκαιρα* ὡς ὁ ἀήρ, ἀλλὰ πολλάκις δυνατώτερα τοῦ χάλυβος καὶ τοῦ γρανίτου. Ἀλλ' οὐδὲν Ἔθνος ἐδημιούργησε συγγραφικὴν τέχνην, ἐν τῇ ἐννοίᾳ κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες ἐδημιούργησαν αὐτήν, ἢ ἀνέπτυξεν, ὡς αὐτοί, τὰ ποικίλα Λογοτεχνικὰ εἴδη. Δὲν εἶχον ὑποδείγματα, ὁδηγούς, ἐξωτερικὴν βοήθειαν. Ἡ Ρώμη ἠκολούθησε τὴν Ἑλληνικὴν λογοτεχνίαν, καὶ τὰ Λατινικὰ γράμματα ὑπῆρξαν ἡ βάσις καὶ ἡ ἀφετηρία ὅλων τῶν νεωτέρων γραμματειῶν. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες τὰ πάντα ἔπραξαν μόνοι των καὶ ἦσαν δημιουργοὶ κατὰ τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν τῆς λέξεως, ὡς οὐδεὶς ἄλλος λαός. Δύο παραδείγματα: ὁ Ὅμηρος καὶ τὸ Ἑλληνικὸν δρᾶμα θὰ χρησιμεύσουν πρὸς ἀπόδειξιν τούτου.

Εἰς τὴν αὐγὴν τῆς λογοτεχνίας τουλάχιστον, ἀνεμέναμεν τραχύτητα, ἀβεβαίαν κρίσιν καὶ ἀτέλειαν ὕφους. Ἀλλὰ τὸ πρῶτον γνωστὸν εἰς ἡμᾶς Ἑλληνικὸν ποίημα ἐγεννήθη, ὡς ἡ Ἀθηνᾶ τῆς Μυθολογίας, τελείως ἀνεπτυγμένον καὶ ὥριμον. Ἐν τούτοις, πρῶτοι οἱ δημιουργοί του ἔκαμαν τὴν ἀφήγησιν, τὴν πλουσίαν γλῶσσαν καὶ τὸ περίτεχνον καὶ ἀπαράμιλλον μέτρον. Τοῦτο δὲν ἐλαττώνει τὸ θαῦμα ὅτι τὰ Ὁμηρικὰ ποιήματα ὑπῆρξαν τὸ ὡραῖον ἄνθος περιόδου ποιητικῆς ἀκμῆς. Τὸ ἔργον διεμορφώθη μόνον διὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' ἀπαιτεῖται φαντασία νὰ ἐκτιμήσωμεν τὴν δυσχέρειαν τῆς προσπαθείας, τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησαν ἀσυνειδήτως καὶ κατώρθωσαν ἄνευ θεωρίας ἢ ἐσκεμμένης προθέσεως, μόνον διὰ τοῦ φωτὸς τῆς φύσεως.

Εἶναι δυσχερὲς νὰ δημιουργήσωμεν καὶ πρωτόγονον ἀκόμη ποιητικὸν λεξιλόγιον, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ πρωτόγονον εἰς τοὺς Ὁμηρικοὺς στίχους;

οἱ δ' ὡς τ' αἰγυπιοὶ γαμψώνυχες ἀγκυλοχεῖλαι
πέτρῃ ἐφ' ὑψηλῇ μεγάλα κλάζοντε μάχωνται,

ἢ

ὅσσον δ' ἠεροειδὲς ἀνὴρ ἴδεν ὀφθαλμοῖσιν
ἥμενος ἐν σκοπιῇ, λεύσσων ἐπὶ οἶνοπα πόντον,
τόσσον ἐπιθρῴσκουσι θεῶν ὑψηχέες ἵπποι.

Ἡ ἰδία τεχνικὴ δεξιότης ἐμφανίζεται καὶ εἰς οὐσιωδέστερα στοιχεῖα τῆς ποιητικῆς ἀπὸ τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ μέτρον. Ὁ Ὅμηρος ἐγεννήθη γνωρίζων ἐμφύτως τὸ βαθὺ ἀπόρρητον τῆς τέχνης τοῦ λόγου, τὸ ὁποῖον ὁ Ἀριστοτέλης διετύπωσεν αἰῶνας βραδύτερον ὡς τὴν ἀρχὴν τῆς ἑνότητος τῆς πράξεως.

«Δεῖ τοὺς μύθους συνιστάναι περὶ μίαν πρᾶξιν ὅλην καὶ τελείαν, ἔχουσαν ἀρχὴν καὶ μέσον καὶ τέλος... Διὸ καὶ ταύτῃ θεσπέσιος ἂν φανεῖη Ὅμηρος παρὰ τοὺς ἄλλους τῷ μηδὲ τὸν πόλεμον, καίπερ ἔχοντα ἀρχὴν καὶ τέλος, ἐπιχειρῆσαι ποιεῖν ὅλον· λίαν γὰρ ἂν μέγας καὶ οὐκ εὐσύνοπτος ἔμελλεν ἔσεσθαι» (¹).

Ἅπαξ διατυπωθεῖσα, ἡ ἀρχὴ τῆς ἑνότητος τῆς πράξεως κατέστη κοινοτοπία τῆς Λογοτεχνίας. Καθὼς ἀποδεικνύουν τὰ χρονικὰ τοῦ Ἐννίου καὶ ἡ Faerie Queen, ἡ ἀρχὴ αὐτὴ δὲν ἦτο προφανὴς ἕως ὅτου διατυπωθῇ, καὶ οἱ ποιηταί, ἀπὸ τὴν πρᾶξιν τῶν ὁποίων ἐξήγαγεν ὁ Ἀριστοτέλης τὸ συμπέρασμά του, ἔπρεπε νὰ ἔχουν ἀσυνειδήτως σπάνιον τεχνικὸν ἔνστικτον ὥστε νὰ διατηροῦν τὴν ἑνότητα τοῦ διαφέροντος διὰ μέσου τῆς πλοκῆς μακροῦ ἔπους ἢ δράματος. Τοιαῦτα θαύματα κατορθοῦνται μόνον ἀπὸ λαὸν μὲ ἔμφυτον μεγαλοφυΐαν εἰς τὴν τέχνην τοῦ λόγου. Εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων τὰ ποικίλα στοι-

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

(¹) Ἀριστοτέλους Ποιητική, κεφ. 23.

χεῖα τῆς Λογοτεχνίας εὗρον τὸ τέλος των καὶ ἀνεῦρον τὴν φυσικὴν αὐτῶν μορφὴν μὲ τὴν αὐτὴν ὁρμέμφυτον ἐξέλιξιν μὲ τὴν ὁποίαν ὁ σπόρος ἀναπτύσσει τὴν προσδιωρισμένην εἰς αὐτὸν μορφήν.

Τοῦτο δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἀκόμα καλύτερα ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν δρᾶμα. Οἱ νεώτεροι δραματικοὶ συγγραφεῖς ὑποβοηθοῦνται ἀπὸ τὴν γνῶσιν τῆς γενικῆς μορφῆς, τὴν ὁποίαν θὰ λάβῃ τὸ ἔργον των, καὶ ἀπὸ τὰς γενικὰς ἀρχάς, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ ἀκολουθήσουν εἰς τὴν συγγραφήν του. Γνωρίζουν τὸ ὀρθὸν μῆκος, τὴν διαίρεσιν εἰς σκηνὰς καὶ πράξεις, τὴν μέθοδον τῆς ἐκθέσεως καὶ τοῦ διαλόγου, τὴν ἀντίληψιν τῆς λύσεως, τὸν νόμον τῆς ἑνότητος κλπ. Οἱ δημιουργοὶ τῆς Ἑλληνικῆς τραγῳδίας δὲν εἶχον τοιαύτην βοήθειαν. Δὲν εἶχον δρᾶμα, κατὰ τὴν σημερινὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως, ἀλλ' ἁπλοῦν θίασον ἐκ πεντήκοντα χορευτῶν, οἱ ὁποῖοι, ἐνδεδυμένοι ὡς σάτυροι, ὠρχοῦντο πέριξ βωμοῦ καὶ ἔψαλλον ᾠδήν. Ἐκ τῆς ταπεινῆς ταύτης ἀρχῆς οἱ Ἕλληνες ἀνέπτυξαν, μὲ τὴν ἀλάνθαστον ὁδηγίαν τῆς μεγαλοφυΐας των, τὴν ὑψίστην καὶ μᾶλλον περίτεχνον τῶν λογοτεχνικῶν μορφῶν, καὶ ἐντὸς ἑκατὸν μόλις ἐτῶν ἔγραψαν δράματα, τὰ ὁποῖα ὁ Shelley θεωρεῖ ἐφάμιλλα τοῦ «Βασιλέως Λὴρ» καὶ ὁ Swinburne ὀνομάζει ἐν τῷ συνόλῳ «τὸ μέγιστον πνευματικὸν ἔργον τῆς ἀνθρωπότητος».

Κατὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν ἀρχῶν τῆς τέχνης τοῦ λόγου καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῶν διαφόρων λογοτεχνικῶν εἰδῶν οὐδεὶς λαὸς δύναται νὰ συγκριθῇ μὲ τοὺς Ἕλληνας, καὶ ἀναμφιβόλως οὐδεὶς ἐπέδειξε τοσοῦτον πλῆθος ἔργων ἰσαξίων κατὰ τὴν τεχνικὴν τελειότητα. Ἡ νεωτέρα βεβαίως Λογοτεχνία ἀνέδειξεν ἀριστοτέχνας τοῦ στίχου ἐφαμίλλους τῶν ἀρχαίων. Ἡ ἀξία τῆς Ἀγγλικῆς Λογοτεχνίας δὲν ἔγκειται κυρίως εἰς τὴν τεχνικὴν τελειότητά της, ἐν τούτοις ὁ Μίλτων, ὁ Πώπ, ὁ Τέννυσον εἶναι, ὡς στιχουργοί, ἀντάξιοι τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἡ Γαλλικὴ Λογοτεχνία, γενικῶς ἐξεταζομένη, διακρίνεται διὰ τὰ καλλιτεχνικά χαρίσματά της. Ἀλλὰ δυσκόλως ἀληθεύει τὸ αὐτὸ δι' ἑτέραν ἰδιότητα τῆς συγγραφικῆς τέχνης, ἡ ὁποία κατ' ἐξοχὴν χαρακτηρίζει τὴν Ἑλληνικὴν Λογοτεχνίαν. Ἐὰν κατὰ πρῶτον ἀναγνώσωμεν τὸν Θουκυδίδην, ἡ πρώτη ἐντύπωσίς μας θὰ εἶναι ἡ ξηρότης τοῦ ὕφους του. Ἐὰν δὲ μετὰ τοὺς δροσορρύτους στίχους τοῦ Σέλλεϋ καὶ τοῦ Τέννυσον, συναντήσωμεν τὸ εἰς τοὺς νεκροὺς τῶν Θερμοπυλῶν ἐπίγραμμα τοῦ Σιμωνίδου :

ὦ ξεῖν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις ὅτι τῇδε
κείμεθα, τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι

θὰ εὕρωμεν τοῦτο πεζὸν καὶ ἀχρωμάτιστον. Τοῦτο παριστᾷ τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς Ἑλληνικῆς ἁπλότητος καὶ λιτότητος, τὸ αὐστηρὸν κάλλος, τὸ ἀπηλλαγμένον πάσης ὑπερβολῆς ἢ ἐπιτηδεύσεως ποὺ χαρακτηρίζουν τοὺς νεωτέρους συγγραφεῖς. Οἱ ἀρχαῖοι συμπτύσσουν, συντέμνουν, συσφίγγουν τὰς ἰδέας των εἰς φράσεις ὅσον τὸ δυνατὸν λακωνικάς. Οἱ νεώτεροι ἀναπτύσσουν, ἀναλύουν καὶ περιγράφουν μὲ ἀκρίβειαν καὶ λεπτομερῶς τὸν ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικὸν κόσμον. Τὰ δύο ταῦτα εἴδη τῆς καλλιτεχνικῆς ἐκφράσεως ἔχουν τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ ἐλαττώματά των. Ὁ πλατειασμὸς καὶ ἡ πλησμονὴ λεπτομερειῶν πλουτίζουν τὴν φαντασίαν, ἐνῶ ἡ λιτότης κεντρίζει καὶ ὑποδαυλίζει αὐτήν. Τὸ πρῶτον εἶδος παραθέτει πλούσιον συμπόσιον πνευματικῆς τροφῆς, ἀλλ' ἀφίνει τὸ πνεῦμα ἀδρανές. Ἡ λιτότης τοὐναντίον παρακινεῖ τὸν ἀναγνώστην νὰ συνεργασθῇ τρόπον τινὰ μὲ τὸν συγγραφέα καὶ νὰ τὸν συμπληρώσῃ μὲ τὸν ἴδιον αὐτοῦ παραστατικὸν κύκλον. Μεταρσιοῖ τὴν φαντασίαν του εἰς τὰς σφαίρας τοῦ ἀπείρου. Πλεῖστοι προτιμοῦν τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶδος τῆς αἰσθητικῆς ἡδονῆς, ἐνῶ ἄλλοι ἐπιθυμοῦν ὅπως ὁ συγγραφεὺς τοὺς χειραγωγήσῃ καὶ τοὺς ἐπιδείξῃ κάθε λεπτομέρειαν, μὲ τὴν ἀκρίβειαν πινακίδων Γερμανικῆς λουτροπόλεως.

Ἡ λιτότης εἶναι ἡ ἐπὶ τῆς Λογοτεχνίας ἀνταύγεια τῆς σωφροσύνης ἐκείνης, ἡ ὁποία εἶναι τὸ χαρακτηριστικώτερον τῶν Ἑλληνικῶν ἰδανικῶν. Ἀλλ' ὑπεβοηθήθη καὶ ἀπὸ τυχαῖον γεγονός. Ἐὰν ἡ τυπογραφία ἦτο ἄγνωστος, τὰ νεώτερα ἔργα θὰ περιωρίζοντο ἐντὸς στενωτέρων ὁρίων, καὶ ἡ Ἑλληνικὴ λιτότης ἐνισχύθη ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Fust δὲν εἶχεν ἀκόμη γεννηθῇ. Ἡμεῖς, οἱ ὁποῖοι δὲν βασιζόμεθα ἐπὶ χειρογράφων διὰ τὴν διάδοσιν τῶν βιβλίων μας, φυσικὰ γράφομεν ἐκτενέστερα ἔργα, τὰ ὁποῖα ὑστεροῦν κατὰ τὴν περιεκτικότητα, ἀλλ' ὑπερέχουν κατὰ τὴν εὐρύτητα. Ἡ συνήθεια ἐπίσης νὰ συγγράφωμεν ἕνεκα κέρδους ἐνεθάρρυνε τὴν παραγωγὴν καὶ ἡ τυπογραφία κατέστησεν αὐτὴν εὔκολον.

Τὸ τρίτον γνώρισμα τῆς Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας εἶναι ἡ φιλαλήθεια. Οἱ Ἕλληνες δὲν εἶπον ὀλιγώτερα ψεύδη ἀπὸ τὰς ἄλλας φυλάς, ἀλλ' εἶχον τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὴν δύναμιν νὰ ἴδουν τὸν κόσμον ὡς ἦτο. Μὲ τὸ οὐσιῶδες τοῦτο χάρισμα τοῦ πνεύματός των ἐκληροδότησαν εἰς τοὺς Εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς τὴν ἔννοιαν τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἐπιστήμης. Ἀμφοτέρας ὀφείλομεν μόνον εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἡ Παλαιστίνη καὶ οἱ Γερμανοὶ μας πρόγονοι οὔτε ἐδημιούργησαν ἐπιστημονικὴν ἢ φιλοσοφικὴν μέθοδον ἐρεύνης, οὔτε ἔδειξαν τὴν ἰδιοσυγκρασίαν ἐκείνην, ἡ ὁποία δημιουργεῖ αὐτήν.

Ἡ λέξις φιλαλήθεια ἴσως θεωρηθῇ ὅτι ὑποδηλοῖ τὸν ρεαλισμὸν τῶν νεωτέρων συγγραφέων. Ἀλλ' ἡ Ἑλληνικὴ φιλαλήθεια ἦτο διάφορος. Πρέπει νὰ διακριθῇ ἀπὸ τὴν τεχνικὴν νηφαλιότητα καὶ τὴν ὀδυνηρὰν ἀμεροληψίαν συγγραφέως ὡς ὁ Flaubert, τοῦ ὁποίου ὁ ρεαλισμὸς ἀποκρύπτει αὐτόν, ὡς οἱ τοῖχοι τοῦ ἐργοστασίου ἀποκρύπτουν τὰς ἐντὸς αὐτοῦ μηχανάς. Ἡ Ἑλληνικὴ φιλαλήθεια εἶναι αὐθόρμητος καὶ φυσική, ἔμφυτος ἰδιότης τοῦ καλλιτέχνου, ὁ ὁποῖος βλέπει καὶ λησμονεῖ ἑαυτὸν ἐπὶ τῇ θέᾳ. Δὲν ἔχει τίποτε κοινὸν μὲ τὸν φωτογραφικὸν ρεαλισμόν. Δὲν ἔχει τὸ ἀπρόσωπον τῆς μεθόδου ταύτης καὶ τὸ ἀνούσιον καὶ ἄψυχον ἀποτέλεσμά της. Τὴν εἰκόνα δὲν λαμβάνει μηχανή, ἀλλ' ἄνθρωπος συναισθανόμενος ἐντόνως ὅ,τι βλέπει καὶ μεταδίδων εἰς τοὺς ἀναγνώστας του τὸ ἠλεκτρικὸν σκίρτημα τῆς ζωῆς.

Οὔτε εἶναι συγγενὴς πρὸς τὸν τύπον ἐκεῖνον τοῦ νεωτέρου ρεαλισμοῦ, ὁ ὁποῖος, ὡς ἓν ὀλέθριον φάρμακον, ταράσσει τὸ πνεῦμα καὶ ἀποθαρρύνει τὴν καρδίαν — τὸν ρεαλισμόν, ὁ ὁποῖος ἀπεικονίζει τόσον μαύρην τὴν ἀνθρωπίνην ζωήν, ὥστε μᾶς ἐπηρεάζει φυσικῶς, ὡς αἱ ἡμέραι τῆς συνεχοῦς ὁμίχλης. Περὶ οὐδενὸς ἴσως Ἕλληνος συγγραφέως δύναται τοῦτο νὰ λεχθῇ. Πολλοὶ νεώτεροι συγγραφεῖς περιέγραψαν πιστῶς ὅ,τι εἶναι δυσάρεστον, ἀλλ' αἱ ἐντυπώσεις τῶν ἀναγνωστῶν εἶναι συχνὰ κτηνώδεις καὶ πάντοτε ἀποθαρρυντικαί. Τὸ δῶρον τῆς ἀπεικονίσεως τῶν δεινῶν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς μὲ ἀμείλικτον φιλαλήθειαν καὶ τὸ δῶρον τῆς μεταδόσεως καὶ ἄλλων συναισθημάτων πλὴν τῆς φρίκης, ἐπεφυλάσσετο εἰς ὀλίγους. Ἡ σπανιότης αὕτη ἐξηγεῖ ἴσως τὴν σπάνην τῆς μεγάλης τραγῳδίας, τῆς ὁποίας ἀπαραίτητος ὅρος εἶναι νὰ δεικνύῃ τί εἶναι τὸ ζοφερώτερον εἰς τὴν ζωὴν χωρὶς νὰ ἀφίνῃ τὴν μελαγχολίαν ὡς τελικὴν καὶ κυριαρχοῦσαν ἐντύπωσιν. Οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς γνωρίζουν τὸ ἀπόρρητον τοῦτο. Εἶναι εὐαίσθητοι εἰς τὰς ὀδύνας τῆς πασχούσης ἀνθρωπότητος καὶ πιστῶς ἀποδίδουν ταύτας. Ἀλλ' ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἁπλῶς ταπεινοῦνται ἢ ἀηδιάζουν ἢ φρίττουν καὶ χάνουν τὰς ζωογόνους αὐτῶν δυνάμεις, οἱ Ἕλληνες εἶναι φειδωλοὶ εἰς τραμερὰς ἐκδάσεις καὶ διαβλέπουν εἰς τὰς ἀνθρωπίνας ταλαιπωρίας τὴν ἀγωνίαν ἑνὸς ἐργαζομένου σύμπαντος, αἰσθανόμενοι σεβασμὸν καὶ θαυμασμὸν εἰς ὅ,τι οἱ ἄνθρωποι ὑπομένουν καὶ ὑποφέρουν. Ὁ Ὅμηρος μᾶς μεταγγίζει πᾶν ἄλλο συναίσθημα ἢ τὴν ἀποθάρρυνσιν, ὅταν μᾶς ἀφηγεῖται πῶς ὁ Πρίαμος ζητεῖ τὸ πτῶμα τοῦ υἱοῦ του ἀπὸ τὸν Ἀχιλλέα. (Ἰλιὰς Ω 440 κέξ.).

Εἰς τὴν σκηνὴν ἐκείνην ὑπάρχει ἀρκετὸν πάθος καὶ φρίκη, καὶ οὐδεμία ἀπόπειρα ἐκδηλοῦται νὰ ἀποκρύψουν ἢ νὰ μειώσουν ταῦτα. Εἰς τοὺς ἀναγνώστας ἐν τούτοις μεταδίδονται συναισθήματα τελείως διάφορα ἀπὸ τὰ προκαλούμενα ἀπὸ τὴν ἔκβασιν τῆς Madame Bovary καὶ τοῦ Jude the Obscure. Ἡ φιλαλήθεια τοῦ Ὁμήρου δὲν εἶναι οὔτε δυσάρεστος, οὔτε ἀπελπιστική.

(Ἀκολουθεῖ) μεταφρ. ΑΝΤ. Μ. ΙΣΗΓΟΝΗΣ

ΗΡΘΑΝΕ...

ΔΙΗΓΗΜΑ

— Γιαγιά, γιαγιά!

— Τί εἶναι, νυφοῦλα μου;

Πλησίασε στὴ γιαγιά της στὴν «ἀγγονή». Ὡς τώρα εἶχε ξεχαστῆ νυνοντας καὶ ξεντύνοντας τὴν κοῦκλα της.

— Δὲν ἦρθαν ἀκόμα, γιαγιά;

— Ἦρθανε, πουλάκι μου, ἦρθανε. Θἀρθῆ κι' ὁ μπαμπᾶς τώρα, θὰ φᾶμε, θὰ γύρουμε λιγάκι, κι' ὕστερα θὰ ξυπνήσουμε σὰν ἀκούσουμε τὴν καμπάνα, θὰ βάλουμε τὸ καινούριο τὸ φόρεμα καί...

— Τὸ κόκκινο, γιαγιά;

— Ναί, ναί, τὸ κόκκινο· κι' ὕστερα ὅλοι μαζὶ θὰ πᾶμε στὴν ἐκκλησίτσα.

Τὴν πῆρε στὴν ποδιὰ κι' ὅπως ἡ φωτιὰ τῆς πύρωνε τὸ μάγουλο καὶ τῆς χρύσωνε τὰ μαλλιά, τὴν καμάρωνε ποὺ στηλώνοντας τὰ μάτια κάπου, φανταζότανε τὴ γιορτὴ ποὺ ρχότανε τόσο γλυκειὰ γιὰ κείνη...

Μὲς τὴν καρδιὰ τοῦ χειμῶνα. Ὄξω ἔρριχνε χιόνι· ἄρχισε ἀπὸ τ' ἀποβραδὺ καὶ μέσα σὲ μιὰ ὥρα τὸ εἶχε «πασπαλώσει». Στὸν πυρομάχο τριζοβολοῦσαν οἱ σκίζες πετώντας τρεμουλιαστὲς γλῶσσες καὶ φώτιζαν ὅλο τὸ δωμάτιο. Ἔβαλε δυὸ-τρεῖς ἀκόμα ἡ γερω-Ἀσήμω καὶ τὶς ἀδέρφωσε μὲ τὶς ἄλλες. Σωστὸ πυροκάμι.

Ἡ Φροσύνη, ἡ νύφη της, κόντευε νὰ τελειώση τὶς ἑτοιμασίες καὶ φαινότανε ἀρκετὰ ἱκανοποιημένη ἀπὸ τὰ χέρια της. Βρέθηκε κι' αὐτὴ ἡ καϋμένη σωστὸ ἀποκοῦμπι γιὰ τὴν πεθερά της, στὰ γεματειὰ καὶ στὰ δύστυχα χρόνια. Γιὰ τὴ γερω-Ἀσήμω, ὅπως γιὰ τὸν ξέρακα ἡ ἄνοιξη, δὲν ἔφερνε ἡ γιορτὴ τίποτα καινούριο. Τὸ πολὺ καμμιὰ πικρὴ θύμηση. «Χρονιάρες μέρες», ὅπως ἡ ταχυνὴ κ' ἡ Λαμπρή, εἶναι πολλοὶ ποὺ τοὺς φέρνουν πίκρα ἀντὶς γιὰ χαρά. Κι' ὁ νοῦς της δίχως νὰ θέλη τὴν ἔσερνε στὰ καλὰ χρόνια. Τέτοιες μέρες ἦταν μιὰ χαρὰ τὸ σπιτάκι της. Ζοῦσε ὁ γέροντάς της, ὁ γιός της, ἡ θυγατέρα της, ποὺ τώρα λείπουν ὅλοι. Ἀπόμεινε μ' ἕνα παιδὶ κι' ἀναγκάστηκε νὰ τὸ παντρέψη μικρὸ-μικρό. Τί νὰ κάμη; Οὔτε στὸν ὀχτρό σου τὰ δικά της βάσανα. Αὐτὲς οἱ μέρες διαβαίνουν τώρα δέκα χρόνια. Πάνω ποὺ πήγαινε νὰ ξεθολώση τὸ μάτι τους ἀπ' τὰ δάκρυα γιὰ τὸ γιό της ποὺ τὸν ξεκίνησε γιὰ τὸ στρατὸ καὶ τῆς τὸν σκότωσαν, καὶ γιὰ τὸ γέροντά της ποὺ τὸν ἔφαγε τὸ βάσανό του, πάει κ' ἡ θυγατέρα της. Εἴκοσι χρονῶ κοπέλλα τὴν ξεκίνησε κι' αὐτὴν γιὰ τ' ἀγύριστο ταξίδι. Κι' ὁ νοῦς της τὴν ἀνάσταινε τώρα ὁλοσώματη, παντώρια καὶ τετραπέρατη, ὅπως ἤτανε, νὰ τὰ φέρνη ἄνω-κάτω ὅλα, συγυρίζοντας τὸ σπίτι, ζυμώνοντας τὸ Χριστόψωμο καὶ τὶς λειτουργιές, ὅπως τώρα ἡ Φροσύνη, γλήγορα κι' ὄμορφα, ὅπως τόθελε ἡ μέρα κ' ἡ κοριτσίστικη καρδιά της, ἔπρεπε νὰ ξεχωρίζη ὅ,τι ἔβγαινε ἀπ' τὰ δικά της χέρια.

Ἡ Γαρουφαλιὰ — τῆς εἶχαν δώσει τόνομα τῆς πεθαμένης — ἀμίλητη, ἔσιαχνε τὸ φόρεμα στὴν κοῦκλα της, κόκκινο, — κομμιάτι ἀπ' τὸ δικό της, — μὲ πολλὴ φροντίδα, κι' ὕστερα σηκώνοντάς την μὲ τόνα χέρι καὶ γέρνοντας τὸ κεφάλι τὴν κύτταζε μὲ καμάρι.

Ἡ γιαγιὰ τὴν εἶχε — ὅπως δὰ κι' ὁ πατέρας κ' ἡ μητέρα της τὸ πρῶτο τους παιδὶ — ξεχαϊδεμένη ὄχι ὅμως καὶ παρατημένη στὴν ὄρεξή της. Ἤξερε πῶς θέλουν τὰ παιδιὰ γιὰ νὰ γίνουν. Τύχη νἄχουν μοναχά, ἔλεγε. Κι' ὅπως τὴν ἔβλεπε ἀπασχολημένη σὰ μητεροῦλα μὲ τὴ φροντίδα τοῦ μικροῦ της, τὴν πλημμύρισε ἕνα θάρρος ἀφάνταστο, καὶ σφίγγοντας τὴν καρδιά της, θέλοντας νὰ ξεχάση ὅσα πέρασε, τὴ βοηθοῦσε στὸ στόλισμα τῆς κούκλας.

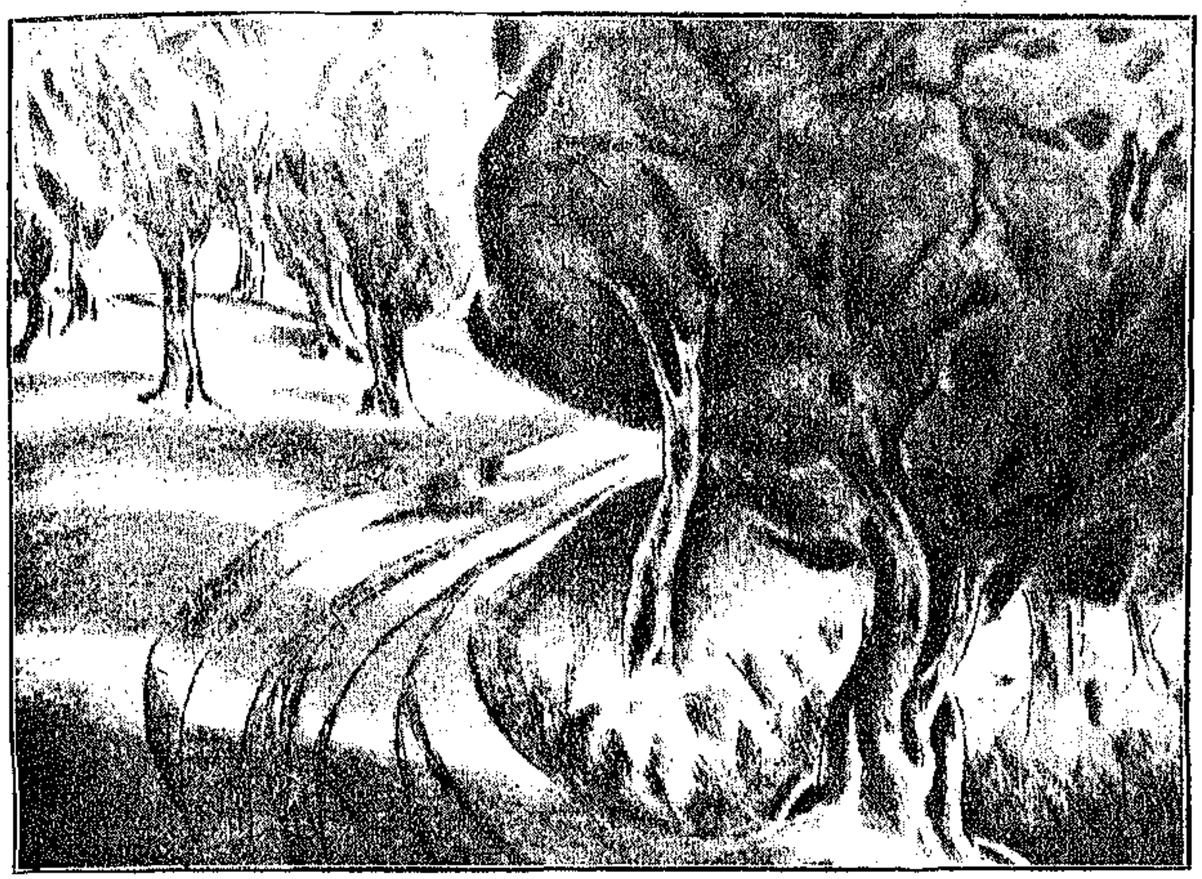

ΑΓΓΕΛΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ — ΤΟΠΙΟΝ (Pointe-sèche)

Ὁ Γιάννης, ὁ γιός της, δὲν εἶχε γυρίσει ἀκόμα. Βγῆκε κι' αὐτὸς νὰ ἰδῆ κόσμο ἀπόψε. Τὸν ἄλλο καιρὸ δούλευε, γιορτὴ καθημερνὴ στὴ γραμμή, κι' ἂν ἐρχότανε καμμιὰ βραδυὰ νὰ τοὺς δῆ, νύχτα ρχότανε νύχτα ἔφευγε. Ἂν ἔκανε κι' ἀλλοιῶς, τὸν ἔδιωχνε ἡ ὑπηρεσία...

Ἀκούστηκαν βήματα πολλὰ στὴν αὐλή.

— Φροσύνη, τήρα νὰ ἰδῆς, κάποιος ἔρχεται.

Ἡ Φροσύνη πῆρε τὸ λυχνάρι, τ' ἄναψε στὸ λαμπρὸ κι' ἔτρεξε στὸ χαγιάτι.

— Καλησπέρα σας, καλησπέρα καὶ χρόνια πολλά, καλησπέρα... ἀκούστηκαν μιὰ κοντὰ στὴν ἄλλη παιδικὲς φωνές. Ἦταν τὰ παιδιὰ ποὺ τραγουδοῦσαν τὰ «Χριστούγεννα». Τὸ ἀφήσανε γιὰ τὸ τέλος τὸ σπίτι τῆς γερω-Ἀσήμως, ξέροντας πῶς ὅ,τι ὥρα αὐτὴ θὰ τοὺς ἄνοιγε. Μόνο ποὺ δὲ θἄφινε — ὅπως πάντα — νὰ τραγουδήσουν. Κι' ἔτσι ὅμως τοὺς φίλευε, καὶ καλὰ-καλὰ μάλιστα.

— Νὰ τὰ ποῦμε, θεῖτσα;

Ζωγραφίστηκε ἕνα παράπονο στὸ ζαρωμένο πρόσωπό της. Τῆς ἔκανε κακὸ αὐτὸς ὁ δίκιος διαταγμός. Κι' ὅμως, θέλοντας νὰ κάμη τὴν καρδιὰ τῆς νυφούλας της — ζοῦσε γιὰ κείνη πιά — ποὺ στεκότανε στὴ μέση τῆς κάμαρας καὶ περιεργαζότανε τὰ παιδιά, ἔσφιξε πάλι τὴ δική της.

— Ἔ, πέστε τα, παιδάκι μου, πέστε τα... γιὰ τὸ χατῆρι της. Καὶ χαμήλωσε τὸ κεφάλι ν' ἀκουμπήση στὴ γωνιὰ τοῦ τζακιοῦ.

Χριστούγεννα, πρωτούγεννα, πρώτη γιορτὴ τοῦ χρόνου.
Γιὰ βγᾶτε δέτε μαθητὲς ὅτι Χριστὸς γεννιέται,
γεννιέται κι' ἀναθρέφεται στὸ μέλι καὶ στὸ γάλα.
Τὸ μέλι τρῶν' οἱ ἄρχοντες, τὸ γάλα οἱ ἀφεντάδες...

. . . . . .

Εἶχαν ἀκουμπήσει στὶς ματσοῦκες τους ποὺ κρατοῦσαν γιὰ τὰ σκυλλιὰ καὶ τὰ λέγανε κρατώντας ἄλλος καλάθι, ἄλλος «τράστο» κι' ἄλλος τὸ ... ταμεῖο. Τὰ πρόσωπά τους ἦταν κατακόκκινα, κι' ὅπως ἀνασήκωναν τὸ κεφάλι τραγουδώντας, ἔπερναν μιὰ σοβαρὴ ὄψη ποὺ ἔδειχνε πῶς δίνανε σημασία στὸ ἔργο τους. Ἀντηχοῦσαν ἠχηρὲς οἱ φωνές τους, καὶ πότε-πότε κοβότανε κανε-

νὸς γιὰ νὰ ρουφήξη τὴ μύτη του ποὺ ξεπάγωνε τώρα στὴ φωτιὰ κοντά.

— Κι' ἀπὸ χρόνου, θείτσα !

— Φχαριστῶ, λεβέντες μου, φχαριστῶ.

Ἡ Φροσύνη τοὺς φίλεψε — ἐνῶ προσέχανε «γιὰ τὴν τάξη» καὶ τὶ ἔπαιρνε ὁ καθένας τους ὅσοι δὲν παίρνανε — καὶ τοὺς ἔφεξε νὰ κατεβοῦν τὴ σκάλα. Ἔρριχνε ἀκόμα χιόνι, μὰ ποῦ τὸ λογαριάζανε τὰ παιδιὰ καὶ μάλιστα τώρα ποὺ πηγαίνανε γιὰ μοιρασιά.

Ἡ Γαρουφαλιά, μόλις ἔφυγαν, ἄρχισε τὶς ἀνακρίσεις : Τί ἦταν, καὶ τὶ λέγανε, καὶ ποῦ πᾶνε . . . Κι' ἡ γιαγιὰ σφογγίζοντας τὰ μάτια της, γιατὶ εἶχε μετανοήσει ποὺ ἄφησε νὰ τραγουδήσουν — φώναζε ἡ κόρη της ἀκόμα — ἔστρεψε πάλι τὰ μάτια ἀπὸ τὰ περασμένα καὶ τῆς ἀπαντοῦσε σὲ ὅλα.

Ἤρθε κι' ὁ Γιάννης, φάγανε καὶ κοιμήθηκαν : ἡ Γαρουφαλιὰ στὴν ἀγκαλιὰ τῆς γιαγιᾶς ποὺ ἔμεινε ἀρκετὴν ὥρα ἄγρυπνη — τόσα πρωτογνώριστα πράμματα, τόσες χαρὲς — κι' οἱ ἄλλοι στὴν ἄλλη κάμαρη. Τὰ μεσάνυχτα θὰ ξυπνοῦσαν.

Ἡ φωτιὰ τοιτσίριζε μονάχη της τώρα. Εἶχε ἀγκαλιάσει ἕναν κέδρο κι' ἀνέβαινε χορεύοντας καὶ σκορπίζοντας μεγάλη πύρα. Τὸ χιόνι εἶχε σκεπάσει τὸ κάτω ξύλο τοῦ παραθυριοῦ πού, θαμπό, μόλις ἄφινε νὰ ξεχωρίζουν οἱ καρυδιὲς ὄξω κουκουλαμένες.

* * *

— Γκούχ, γκούχ ! Γκούχ !

— Χά ! Ἔκαμε καὶ πετάχτηκε, ὅπως λαγοκοιμόταν, ἡ γέρω-Ἀσήμω. Εἶχε τὴν ταχτική της χρόνια τώρα. Ἄκουγε τὸν παπὰ ποὺ διάβαινε βήχοντας δυνατὰ γιὰ τὴν ἐκκλησιὰ καὶ δὲ χρειαζότανε ν' ἀκούση τὴν καμπάνα γιὰ νὰ σηκωθῆ. Ἡ φωτιὰ εἶχε «κατακάτσει». Ζύγωσε. Τσούγκρισε τόνα δαυλὶ μὲ τἄλλο, φύσηξε δυὸ-τρεῖς φορὲς καὶ «τὴν κόλλησε». Πλύθηκε, κατέβηκε νὰ ἰδῆ «τὰ πράμματα» καὶ γυρίζοντας χτύπησε τὴν πόρτα τῆς Φροσύνης. Χωρὶς λόγια ἐκείνη πετάχτηκε, ἑτοιμάστηκε, ἔβαλε τὴ λειτουργιά, τὸ στάρι καὶ μερικὰ κεριὰ πάνω στὸ τραπέζι καὶ κάθησε στὴν παραστιὰ καρτερώντας. Τὸ εἴχανε σὲ καλό, μιὰ καὶ μποροῦσαν, νὰ πᾶνε πρώτη τὴ λειτουργιά τους.

Ντάν, ντάν, ντάν !

— Δοξασμένο, Θέ μου, τόνομά σου ! ξεφώνησε μὲ κατάνυξη.

Κάμανε τὸ σταυρό τους. Πάντα ριγοῦσε ἡ καρδιὰ της σ' αὐτὸ τὸ ἄκουσμα. Ἡ καμπάνα ἀκουγότανε ἐλαφρὰ καὶ ὑπόκωφα, δὲν ἀντιχοῦσε ὅπως τὴ Λαμπρή. Ἦταν παγωμένη ἀπὸ τὸ χιόνι. Κι' ἔμοιαζε μέσα στὴ σιγὴ τῆς νύχτας σὰ φωνὴ τοῦ ἴδιου τοῦ Θεοῦ ποὺ ξαγρυπνώντας καλοῦσε τὰ παιδάκια του.

Ἡ Φροσύνη εἶχε φύγει μὲ τὸ πρῶτο. Ἡ γριὰ πλησίασε τώρα τὴ νυφούλα της ποὺ γοργοανάσαινε δίπλα στὸ τζάκι «παραφωτιά». Ἄλλο ἦταν ν' ἀκούση μοναχό του τὴν καμπάνα, σκέφτηκε, ποὺ τὴν καρτεροῦσε τόσες μέρες.

— Γαρουφαλίτσα ! Γαρουφαλιά ! Ξύπνα, κοπέλλα μου.

Ἄνοιξε τὰ μάτια της, μὰ ἀνόρεχτα καὶ βαρετά, ἕτοιμη νὰ τὰ ξανακλείση.

— Ἄκου ! κι' ἔδειχνε μὲ τὸ δάχτυλο κοντὰ στὸ αὐτί της πρὸς τὸ μέρος ποὺρχότανε ὁ ἦχος.

Ἄ, τώρα κατάλαβε· ὁ νοῦς της τὰ ξανάφερε : τὸ φόρεμα τὸ κόκκινο, τὴν ἐκκλησίτσα . . . κι' ἀνασηκώθηκε τρίβοντας τὰ ματάκια της.

— Ἤρθαν τώρα, γιαγιά ;

— Ἤρθανε χρυσό μου. Χρόνια πολλά. Καὶ μέσα ἀπὸ χαρὲς καὶ ξεφωνητά, τὴν ἔνιψε, τὴν ἄλλαξε, τῆς ἔβαλε τὸ κόκκινο φόρεμα καὶ νάτη ἕτοιμη.

Ὁ πατέρας της εἶχε κι' ἐκεῖνος σηκωθῆ κι' ἑτοιμαζότανε. Στὸ δρόμο ἀκουγόνταν οἱ γυναῖκες ποὺ πήγαιναν τὶς λειτουργιὲς μέσ' τὸ χιόνι ποὺ ἔτριζε παγωμένο. Ἡ Φροσύνη πῆγε κι ἦρθε καὶ πῆρε νὰ τοιμαστῆ «καλά».

Δὲν ἦταν ἁπλῆ χαρὰ ἐκείνη στὸ χνουδωτὸ πρόσωπο τῆς μικρῆς . . .

Κλειδώσαν καὶ ξεκίνησαν ἕνας κοντὰ στὸν ἄλλο γιατὶ ἤτανε στενὴ ἡ διάβα μέσ' τὸ χιόνι. Ἡ Γαρουφαλιὰ τυλιγμένη σ' ἕνα χοντρὸ σεντόνι, κρυβότανε μέσ' τὴ ζεστὴ ἀγκαλιὰ τῆς μητέρας της.

Ἔπαψε νὰ ρίχνη. Τραβοῦσε ξεροβόρι τώρα. Χιονιᾶς. Στὸ γύρισμα τοῦ δρόμου φάνηκε ἡ ἐκκλησιὰ τοῦ χωριοῦ χύνοντας ἀπὸ πόρτες καὶ παράθυρα ζωηρὸ φῶς καὶ κατάλευκη ἀπὸ πάνω. Κι' ἄλλοι ἔρχονταν ἀπὸ τὸν ἄλλο δρόμο. Κι' ἄλλα μικρὰ στὶς ἀγκαλιὲς χαιρόντανε τὴ χαρὰ τῆς Γαρουφαλιᾶς.

Μπήκανε πάνω ποὺ χτυποῦσε ἡ δεύτερη καμπάνα, στὸ «Χριστὸς γεννᾶται δοξάσατε». Ἄναψαν τὰ κεριά τους καὶ στάθηκαν καθένας μὲ τὴν τάξη του. Ἡ γερω-Ἀσήμω εἶχε πίσω πίσω ἕνα στασίδι σχεδὸν δικό της. Ἄξιζε ἡ καλωσύνη της αὐτὸν τὸ σεβασμὸ ἀπὸ ὅλους. Δίπλα της καὶ κάτω ἡ Φροσύνη. Ἡ Γαρουφαλιὰ θαμπωμένη ἀπ' τὸ μυστήριο ποὺ ἔδινε ἡ νύχτα στὴν λειτουργία, κύτταζε ὁλόγυρα ἀμίλητη, καὶ πότε-πότε κυτταζότανε - τάχα τὴ βλέπανε μὲ τὸ καινούριο φόρεμα ;

Δὲν ἔβλεπε ὁ Ἀϊ-Θανάσης τόσον κόσμο παρὰ σὰ σήμερα καὶ τὴ Λαμπρή. Τὸν ἄλλον καιρὸ λίγοι ἄντρες μένανε γιορτὲς στὸ χωριό

Τὰ χνῶτα ἔκαναν ἀρκετὴ ζέστη καὶ μ' ὅλη τὴν παγωτὴ καὶ τὸ μάκρος τῆς ἐκκλησιᾶς, τὴ ζέσταιναν.

Στὸ τέλος ποὺ βγήκανε, ὁ μπαμπᾶς τοὺς περίμενε στὴν πόρτα καὶ ξεκίνησαν γιὰ τὸ σπίτι. Ἡ μητέρα της κάτι ψιθύριζε στὸ αὐτὶ τῆς Γαρουφαλιᾶς, ποὺ τὸ ξανάλεγε κι' ἐκείνη.

Μπήκανε στὸ σπίτι. Ἡ Φροσύνη ἔσκυψε ν' ἀνάψη τὴ φωτιὰ κι' ἡ Γαρουφαλιὰ πῆγε στὴ γιαγιά, τῆς πῆρε τὸ χέρι καὶ τὸ φίλησε.

— Χρόνια πολλά, γιαγιά !

— Χρόνια πολλά, χρυσό μου ! Χιλιόχρονο νᾶσαι ! Καὶ δὲν κράτησε τὰ δάκρυα τῆς στοργῆς της. Πῆγε καὶ στὸν πατέρα καὶ στὴ μητέρα της, κι ὕστερα μαζὶ μὲ τὴ γιαγιὰ ποὺ λὲς καὶ τῆς ἔφυγαν ὅλα τὰ βάσανα, κάθησε στὴν ἀγγονή.

Πήρανε νὰ φᾶνε. Ἔφαγε λίγο καὶ ξανακοιμήθηκε.

ΝΙΚΟΣ Π. ΣΟΥΛΙΑΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Σ. ΒΕΪΝΟΓΛΟΥ

ΜΕΛΑΓΧΟΛΙΑ(*)

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

Ἀλλὰ ὁ Αὔγουστος πέρασε κι' ὁ Σπῦρος δὲν εἶχε φτάσει ἀκόμα. Τότε ὁ Θύμιος ἔκανε κάτι ἀπίστευτο, σ' ὅποιον γνώριζε τὸ χαρακτῆρα του. Ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔγραφε ποτὲ σὲ κανένα, τοῦ ἔστειλε γράμμα. Εἶχε τὴν ἱκανοποίηση, ἀντὶ ἀπάντηση, νὰ δῆ ἕνα πρωΐ τὸ Σπῦρο στὸ γραφεῖο του.

Τὰ χρόνια εἶχαν δώσει κάποια εὐγένεια στὴ συμπαθητική του ὄψη. Ἦταν φοβερὰ κομψός, πάντα εὔθυμος, ἀνοιχτόκαρδος, χωρὶς ἐπιφύλαξη. Ὁ Θύμιος τὸν ἐνθουσίασε :

— Ἂς τὰ λοῦσα, μικρούλη μου. Ναί, δὲ σοῦ λέω, καλὰ κι' ἅγια ὅλ' αὐτά, ἀλλὰ σήμερα ὁ κόσμος ἔχει ὑποταχθῆ στὸν τύπο. Ὁ ἰσχυρότερος παράγων τῆς σύγχρονης ζωῆς. Συνεπῶς μοῦ φαίνεται πὼς πρέπει νὰ σοῦ ἐπιστρέψω τὰ συγχάρητήριά σου μ' ἑκατὸ τοῖς ἑκατὸ αὔξηση . . .

Γελοῦσε.

— Μὴν ἀνησυχῆς, ὅμως. Θὰ κάνω κάτι καλύτερο. Ἄκουσε. Ξέρεις, ἔγραψα ἕνα βιβλίο . . .

— Ὅλος ὁ κόσμος τὸ ξέρει . . .

— Φαντάσου !

— Ναί, καὶ ὅλοι πιστεύουν πὼς θὰ εἶναι ἐξαιρετικό . . .

— Αὐτὸ εἶναι πολὺ παρηγορητικό, γιατὶ ἐγὼ προσωπικὰ δὲν ἔχω καμμιὰ πεποίθηση. Τὸ μόνο του πλεονέκτημα εἶναι οἱ . . . εἰκόνες.

— Βυζαντινὲς εἰκόνες ; Θὰ σοῦ βγῆκε ἡ πίστη νὰ τὶς βρῆς !

— Ἔ, λοιπόν, κάνεις λάθος. Μοῦ τὶς ἔφτιαξε ἡ κόρη μου . . .

— Ἡ κόρη σου ;

— Ναί, ἡ μεγάλη μου κόρη, ἡ Ἥβη. Δὲ λέω, τυραννίστηκε πολὺ νὰ τὶς ζωγραφίση. Πῆρε σβάρνα ὅλα τὰ μοναστήρια, τὶς ἐκκλησιές, τ' ἀρχαῖα τῆς Θεσσαλίας. Κατάφερε ὅμως κάτι γοητευτικό. Νὰ δῆς ἐκεῖνες τὶς αὐτοκράτειρες μὲ τὶς πολύτροπες ἀμφιέσεις, ἐκεῖνα τὰ μαγικὰ παλάτια, τὶς ἐκκλησιές, θὰ θαυμάσης . . . Ἀλλά, ἂς ἔρθωμε στὸ προκείμενο. Γιὰ νὰ πουληθῆ ἡ Ἱστορία μου, δὲν ἀρκεῖ ἡ εὔφημη μνεία τῶν συναδέλφων μου. Μοῦ χρειάζεται ἡ ὑποστήριξη τοῦ τύπου . . .

— Ἄ, γι' αὐτό, ἔκανε ὁ Θύμιος, θὰ σὲ βοηθήσω ὅσο μπορῶ . . .

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

— Μπορεῖ νὰ κερδίσω καὶ 100 χιλιάδες δραχμές, ἔτσι: 3000 ἀντίτυπα, πρὸς 100 τὸ ἕνα, τριακόσιες χιλιάδες. Ἐγὼ θὰ πάρω τὸ ἕνα τρίτο...

Ἀλλὰ γρήγορα ἀφήσανε τοὺς μαθηματικοὺς ὑπολογισμούς.

— Ναί, παντρεύτηκα μόλις γύρισα ἀπ' τὴ Γερμανία. Εἶχα διοριστεῖ καθηγητὴς στὴ Θεσσαλονίκη καὶ κεῖ γνώρισα τὴν Εἰρήνη. Ἡ ἀδερφή της ἦταν ἐκεῖνο τὸν καιρὸ ἡ πιὸ πλούσια γυναῖκα τῆς Ξάνθης. Εἶχε πάρει ἕνα καπνέμπορο, τὸ Γιαννάκη... Τώρα, τώρα, δὲν ἔχει καὶ τόσα πολλά, ἀλλὰ δὲν εἶναι πάλι τῆς ἐλεημοσύνης.

Ὁ Σπῦρος σηκώθηκε ἀπ' τὴν πολυθρόνα, καὶ κάθησε πάνω στὸ γραφεῖο τοῦ Θύμιου.

—Ἦταν πολὺ σπάταλη, εἶπε, καὶ φοβᾶμαι πολὺ πὼς ἡ Ἥβη κληρονόμησε ἀπὸ τὴ θεία της αὐτὴ τὴν... ἀρετή. Ἐκτὸς ἂν τὴν πῆρε ἀπὸ μένα! Δημιουργεῖ ἕνα σωρὸ ἀνάγκες, καὶ τὸ χειρότερο εἶναι ποὺ τὶς ὑποστηρίζει μὲ μιὰν ἀκαταμάχητη λογική. Ὅταν πάει ἔξω, καὶ χίλιες καὶ δέκα χιλιάδες δραχμὲς νἄχῃ, θὰ γυρίσῃ πάντα ἀδέκαρη. Ἡ μάννα της τῆς φωνάζει: «Ἀλλοί στὸν ἄντρα ποὺ θὰ πάρῃς!» Φυσικὰ ἐκείνη ἔχει... ἀποφασίσει νὰ παντρευτῇ μ' ἕναν ἑκατομυριοῦχο. Εἶναι ἕνας χαρακτήρας ἄδολος, εἰλικρινής, αἰσιόδοξος. Καὶ τόσο ὄμορφη! Νὰ σοῦ πῶ, ὁ διορισμός μου στὸ Πανεπιστήμιο δὲ μ' εὐχαρίστησε τόσο ἀπὸ ἀπόψεως ἠθικῆς ἀναγνωρίσεως, ὅσο γιὰ τὸ γεγονὸς πὼς θὰ μπορέσω νὰ καλοπαντρέψω τὶς κόρες μου... Φυσικὰ εἶναι κι' οἱ δυὸ χαριτωμένες, ἀλλὰ χρειάζονται κι' ἄλλα πράμματα: Γνωριμίες, σχέσεις, θέατρο, χορούς, δηλαδὴ Ἀθήνα. Προπάντων γιὰ τὴ Μαρίκα. Ἐκείνη δὲ μοιάζει τῆς Ἥβης. Εἶναι σοβαρή, οἰκονόμα, ἐπιφυλακτική. Πᾶνε τώρα δέκα χρόνια ποὺ ἔχω νὰ τὴ δῶ νὰ κλαίῃ. Ὅποιος τὴ βλέπει γιὰ πρώτη φορά, ἀποκομίζει τὴν ἐντύπωση κάποιας ψυχρότητος, κάποιας ἀδιαφορίας, κάποιου ἐγωϊσμοῦ ἀπεχθοῦς. Κι' ὅμως ἐγὼ ποὺ τὴν εἶδα νὰ θυσιάζῃ κάθε διασκέδαση, κάθε χαρὰ κι' ἀπόλαυση, γιὰ νὰ μὴν ἀφήσῃ τὸ Νῖκο, ξέρω πῶς...

Ὁ Θύμιος κίνησε τὰ χέρια.

— Ποιὸς εἶναι ὁ Νῖκος;

— Διάβολε, ὁ γιός μου, ὁ γιόκας μου...

Δυὸ φευγαλέα δάκρυα λάμψανε στὰ μάτια τοῦ Σπύρου.

— Δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω τί συνέβη..., ἔκανε μὲ σβυσμένη φωνή. Ὀστομυελίτιδα. Maladie de Pott! Εἶναι ν' ἀπορήσῃς... Ὅλη τὴν ὥρα θέλει προφύλαξη, περιποίηση, φροντίδα. Τὸν κρατᾶμε στὴ ζωὴ μὲ τὴν ἀγάπη μας...

Σώπασε. Κι' οἱ δυὸ ἦταν ἀκίνητοι, σκεπτικοί. Ἀλλὰ οἱ σκέψεις τοῦ Θύμιου εἶχαν πάρει πολὺ διαφορετικὴ κατεύθυνση.

— Πόσο ἄλλαξες! εἶπε. Ποιὸς θὰ σοῦ τὸλεγε, ἐσένα τοῦ γυναικᾶ, τοῦ γλεντζέ, πὼς δὲ θὰ ζοῦσες παρὰ γιὰ νὰ παντρέψῃς τὶς κόρες σου, νὰ περιποιῆσαι τὸ γυιό σου!

Ὁ Σπῦρος εἶχε ξανακαθήσει στὴν πολυθρόνα καὶ μὲ τὸ κεφάλι ριγμένο πίσω, ὀνειροπολοῦσε.

— Εἶναι ἡ φιλοσοφία τῆς ζωῆς, ἔκανε. Καὶ πρέπει νὰ ὁμολογήσω πὼς θὰ ἤμουν πολὺ λυπημένος ἂν ἦταν διαφορετικά. Εἶναι ὡραῖο πρᾶμμα νὰ αἰσθάνεται κανεὶς πὼς ἔχει ἕνα σπίτι μὲ ἀνθρώπους ποὺ ἐνδιαφέρονται γι' αὐτόν, ποὺ εἶναι ἕτοιμοι νὰ μοιραστοῦνε τὶς πίκρες του, στοὺς ὁποίους μπορεῖ ν' ἀνοιχτῇ χωρὶς ἐπιφύλαξη, νὰ μιλήσῃ δίχως φόβο. Ἐμένα μοῦ δίνει ἕνα μεγάλο αἴσθημα ἀνακουφίσεως...

— Καὶ πότε θὰ τὶς φέρῃς; ρώτησε ὁ Θύμιος.

—Ἐν πρώτοις πρέπει νὰ καταφέρω τὸν ἐκδότη μου νὰ μοῦ δώσῃ μιὰ προκαταβολὴ γιὰ τὴν Ἱστορία μου. Ἔπειτα πρέπει νὰ βρῶ σπίτι, νὰ κάνω μερικὰ ἔπιπλα. Αὐτὴ ἡ δουλειὰ θὰ πάρῃ τὸ λιγώτερο ἕνα μῆνα...

— Ναί, ἕνα μῆνα τὸ λιγώτερο, ἐπανέλαβε ὁ Θύμιος ρεμβάζοντας.

***

Ὁ Θύμιος εἶχε διαπιστώσει ὡρισμένες ἀλλαγὲς στὴ νοοτροπία τοῦ φίλου του, ὡρισμένες ἀλλαγὲς ποὺ ἀντὶ νὰ μειώσουν, εἶχαν αὐξήσει τὸν παλιὸ θαυμασμό του γι' αὐτόν. Αὐτὴ ἡ μακρυνὴ οἰκογένεια του μὲ τὶς μικρὲς στενοχώριες της, τὶς πενιχρὲς ἱκανοποιήσεις της, τὸν γοήτευε καὶ τὸν γέμιζε μ' ἀπορίες, ἦταν πάντα συνυφασμένη στὴν κουβέντα τους.

—Ὤ, γι' αὐτὸ δὲν μπορῶ νἄχω καμμιὰν ὑπερηφάνεια. Ποτὲ δὲν ἀκούει τί τῆς λέω ἡ μεγάλη μου ἡ κόρη. Τὸν καιρὸ ποὺ ἑτοίμαζε τὶς εἰκόνες τῶν Ἰσαύρων, εἶχε κουραστεῖ πολύ. Βλέπεις τέλειωνε τὸ Γυμνάσιο. «Γιὰ

μιὰ βδομάδα θὰ τ' ἀφήσῃς», τῆς εἶπα. «Δὲν εἶναι ἀνάγκη ν' ἀρρωστήσῃς!» Ἀρνήθηκε. Ἐπέμενα. Τέλος μοῦ ὑποσχέθηκε. Καὶ μιὰ μέρα, ξυπνώντας μὲς στὴ νύχτα — θὰ ἦταν τρεῖς περασμένες — τὴ βρῆκα σκυμμένη στὸ τραπεζάκι της, νὰ ρετουσάρῃ κάποια Αὐγούστα. «Μὰ τρελλάθηκες;» τῆς φώναξα. Γελοῦσε. «Πρέπει νὰ κερδίσωμε λεφτά», μοῦπε. «Ἔπειτα, ὤ! ἔπειτα θὰ κοιμηθοῦμε ὅσο θέλε...»

—Ἔχει θέλησῃ...

—Ὄχι. Τὸ χρῆμα, αὐτὴ μόνο μὲ τὸ χρῆμα εἶναι εὐτυχισμένη... Ἔχει νοοτροπία Κροίσου...

— Δὲν ἔχει ἄδικο, ἔκανε ὁ Θύμιος.

Μιὰν ἄλλη φορά, ἐκεῖ ποὺ ἦταν καθισμένοι σ' ἕνα ἀπόμερο καφενεδάκι γιὰ νὰ πάρουν λίγη δροσιά, ὁ Θύμιος εἶχε ρωτήσει:

— Καὶ ποιὰ ἀπ' τὶς δυὸ προτιμᾶς περισσότερο;

— Θὰ ἦταν δύσκολο νὰ σοῦ πῶ. Ἡ μεγάλη εἶναι κοντήτερά μου ὡς πρὸς τὸ χαρακτῆρα. Ἀλλὰ πάλι, ἅμα βλέπω τὴ Μαρίκα νὰ μένῃ μέρες καὶ μέρες στὸ σπίτι, ὅταν ἔξω εἶναι τόσο ὄμορφα, μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ κρατήσῃ συντροφιὰ στὸ Νῖκο, διερωτῶμαι ἂν δὲν ἔχω ἕναν ἄγγελο γιὰ παιδί... Τί ὑπομονή, Θεέ μου! Ὁ Νῖκος τὴν ἔχει ὧρες καὶ ὧρες καὶ τοῦ παίζει στὸ πιάνο ὅλες τὶς ὀπερέττες ποὺ ὑπάρχουν στὸν κόσμο, καὶ δὲν εἶναι πρᾶμμα ποὺ νὰ τὴ θυμώνῃ περισσότερο ὅσο ἡ ἐλαφρὴ μουσική...

— Εἶναι πολὺ σοβαρὴ γιὰ τὴν ἡλικία της παρατήρησε ὁ Θύμιος.

— Πάρα πολὺ σοβαρή, συμφώνησε ὁ καθηγητής.

Ἔγινε μιὰ μικρὴ σιωπή. Τὰ φύλλα τῶν ἀκακιῶν ριγούσανε ἐλαφρά.

— Πίνεις ἕνα οὖζο, ἀκόμα, Θύμιο;

— Ναί. Γκαρσόν, δυὸ οὖζα!

Ἡ μέρα ἔσβηνε μ' ἄπειρη εὐγένεια, σὰν ρωμαντικὴ ἡρωΐδα, πάνω στὸ μῶβ Ὑμηττό. Ἡ γύρω βλάστηση ἔπαιρνε τὴν πολυτέλεια βελούδου. Μὲς ἀπ' τὰ δέντρα, τὰ φῶτα τοῦ Ζάππειου λάμπανε διακριτικά, πολύτιμα, ἀκριβοθώρητα.

Ὁ Σπῦρος εἶχε σκύψει πάνω στὸ τραπεζάκι.

— Ἀπόψε, ρώτησε τὸ Θύμιο, ἔχεις δουλειά;

— Γιατί;

Γέλασε.

— Γιατί; Πῆγα νὰ πάρω μιὰ μπύρα σήμερα τὸ μεσημέρι κοντὰ στὴν Ὁμόνοια. Οἱ σερβιτόρες εἶναι πρώτης τάξεως κομματάκια... Θὰ πάρουμε μιὰ-δυὸ νὰ πᾶμε ὥς τὴ Γλυφάδα...

— Λυποῦμαι... ἄρχισε ὁ Θύμιος.

—Ὤ, ἄφησε τὶς βλακεῖες. Δὲν πιστεύω νἄκανες ὅρκο ἀγνότητος...

— Δὲν εἶναι αὐτό... ἔκανε ὁ Θύμιος, λίγο στενοχωρημένος.

— Ἀλλὰ τί; Τίποτα! Ἔλα, μὴ διαμαρτύρεσαι! Θὰ μὲ κάνῃς νὰ πιστέψω...

Τέλειωσε τὴ φράση του μὲ χαμηλὴ φωνή, γελώντας.

— Κάνεις λάθος...

— Τόσο τὸ καλύτερο.

— Λοιπόν, σύμφωνοι;

— Ὄχι!

— Ἐπιμένεις;

— Ναί.

— Ἐπανέρχομαι στὴν ἰδέα μου...

Ὁ Θύμιος τὸν κοίταξε μὲ κάποια ἀνυπομονησία.

— Μοῦ εἶναι ἀδιάφορο!

Κι' ὁ Σπῦρος τὸν κοίταζε, ἀλλὰ τὸ βλέμμα του εἶχε μόνο ἀπορία γιὰ τὴν ἐπιμονή του.

— Μά, βρὲ ἀδερφέ, ἔχεις δουλειὰ τέτοια ὥρα;

— Ναί.

— Κι' ἂν δὲν εἶναι ἀδιακρισία, τί εἴδους δουλειά;

Τὸ γκαρσόνι ἔφερνε τὰ οὖζα. Ὁ Θύμιος ἐπωφελήθηκε γιὰ νὰ μὴν τοῦ δώσῃ ἀπάντηση. Ἀλλὰ ὁ καθηγητὴς ἦταν ἀποφασισμένος νὰ μὴν ἐγκαταλείψῃ τὸ σχέδιό του.

— Τέτοια ὥρα, ὅλα πιὰ εἶναι κλειστά. Ἐξ ἄλλου οὔτε σπίτι ἔχεις, οὔτε μαιτρέσσα γιὰ νὰ πᾶς...

— Ποῦ τὸ ξέρεις πὼς δὲν ἔχω μαιτρέσσα;

— Ποιός, ἐσύ;

Ὁ Σπῦρος ἄρχισε πάλι νὰ γελᾶ.

— Μὰ γιὰ ποιὸν μὲ πῆρες; ἔκανε ὁ Θύμιος ψυχρά.

— Ἔλα, μὴ θυμώνεις. Συγγνώμη γιὰ τὴν ἀδιακρισία μου. Ἂν μοῦ τὸλεγες ἐξαρχῆς δὲ θὰ ἐπέμενα...

— Μὰ μήπως νομίζεις πὼς φοβόμουνα νὰ στὸ πῶ;

— Τρελλάθηκες!..

— Μοῦ φαίνεσαι πολὺ εὔθυμος ἀπόψε,

Σπῦρο, εἶπε ὁ Θύμιος μὲ κάποια ξηρότητα.

— Ναί, ἀπόψε, θέλω νὰ ξεχάσω πὼς εἶμαι μπαμπάς...

***

Αὐτὴ ἡ μικρὴ παρεξήγηση δὲν εἶχε καμμιὰ συνέχεια. Ἂν ὁ Θύμιος δὲν εἶχε ἐμπιστευθεῖ ὡς ἐκείνη τὴ στιγμὴ στὸν καθηγητὴ τὸ μυστικό του, ἦταν γιὰ λόγους ἀπόλυτα προσωπικούς. Συγκεκριμένως, παρ' ὅλη τὴν καλὴ πίστη τοῦ Σπύρου, δὲν τοῦ ἄρεσε ἡ ἰδέα πὼς ἡ Κατίνα θὰ μποροῦσε νὰ κάνη μιὰ σύγκριση μεταξύ τους, ποὺ μοιραία θὰ ἦταν εἰς βάρος του. Ἀλλὰ δὲν μποροῦσε ν' ἀνεχθῆ καὶ τοὺς ὑπόπτους ὑπαινιγμοὺς τοῦ φίλου του, ὅταν ἡ ὕπαρξη τῆς Κατίνας ἦταν ἡ καλύτερη ἀπόδειξη γιὰ τὴ φυσιολογική του ἀκεραιότητα. Καὶ τοῦ εἶχε πῆ τὸ μυστικό του. Φυσικά, ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ ὡς τὴ γνωριμία τοῦ Σπύρου καὶ τῆς Κατίνας, ἡ ἀπόσταση δὲν ἦταν μεγάλη. Ὁ Θύμιος διαπίστωσε μ' εὐχαρίστηση πὼς κ' οἱ δυὸ παρ' ὅλη τὴν ἀνωμαλία τῆς περιστάσεως, κρατούσανε ἄμεμπτη στάση. Καθὼς οἱ δυό, φίλοι φεύγανε, ἔπειτα ἀπὸ τὴν πρώτη ἐπίσκεψη τοῦ Σπύρου, ὁ καθηγητὴς παρατήρησε:

— Μπιρμπάντη! Τώρα καταλαβαίνω γιατὶ δὲ μοῦ εἶπες τίποτε τόσον καιρό. Εἶσαι τυχερός, πολὺ τυχερός. Ἂν εἶχε συνείδηση τῆς ὀμορφιᾶς της ἡ Κατίνα, δὲ θὰ καθότανε οὔτε ἕνα λεπτό, σ' αὐτὴ τὴν καμαρούλα.

Τὸ πρόσωπο τοῦ Θύμιου εἶχε πάρει ἕνα ὕφος βλοσυρό.

— Τὸ πιστεύεις; ἔκανε ψυχρά.

Περπατούσανε πάνω στὸ πεζοδρόμιο τῆς λεωφόρου Ἀμαλίας, στὴν ἄκρη τοῦ σκοτεινοῦ ἄλσους. Ἡ Ἀκρόπολη, κατάμαυρη, πλαισιογόταν ἀπὸ ἕνα ἐξαίσιο γαλάζιο οὐρανό.

— Θὰ τραβήξης κάτω; ρώτησε ὁ Σπῦρος.

— Ὄχι, ἤθελα νὰ σὲ συνοδεύσω λιγάκι. Ἀπόψε θὰ φάω μὲ τὴν Κατίνα... ἀποκρίθηκε ὁ δημοσιογράφος.

Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ ἐπιφυλακτικότητα δὲν κράτησε γιὰ πολύ. Ὁ Σπῦρος εἶχε ἕναν τρόπο νὰ φέρνη τὰ πράμματα, ποὺ δὲν ἦταν δυνατὸν κανεὶς νὰρνηθῆ, χωρὶς τὸ φόβο νὰ παρεξηγηθῆ. Θὰ ἦταν ὅμως ἀπόλυτα ἀνακριβὲς νὰ νομισθῆ πὼς ἡ πρόθεσή του, τουλάχιστον τὸν πρῶτο καιρό, ἦταν ἔνοχη. Ζητοῦσε ἁπλῶς, μακρυὰ ἀπ' τὴν οἰκογένειά του, νὰ περάση μερικὲς βραδυὲς εὐχάριστες, ἔξω ἀπ' τὴν ἀδιαφορία ἑνὸς δημόσιου κέντρου, ὅπως τὸ ξενοδοχεῖο ἢ τὸ ἑστιατόριο. Συνήθως ἔπαιρνε τὸ Θύμιο καὶ τὴν Κατίνα καὶ πηγαίνανε νὰ δειπνήσουνε κάτω στὴν Ἀλυσίδα, ἢ στὸ Φάληρο, ἢ ἀκόμα μακρύτερα, στὴν Κηφισιά. Ἡ δροσερὴ μοναξιὰ κι' ἡ παγωμένη ρετσίνα, γρήγορα τοὺς ἐξοικειώνανε, τοὺς κάνανε ὁμιλητικοὺς καὶ εὔθυμους. Ὁ Σπῦρος ἄρχιζε νὰ τοὺς διηγεῖται ἱστορίες ἀπ' τὴ φοιτητικὴ ζωή του στὴ Βιέννη.

— Τὸ Πράττερ εἶναι μιὰ ἀληθινὴ παγίδα, ἔλεγε καθισμένος μακάρια στὴν καρέκλα του, μὲ τὸ βλέμμα ὀνειροπόλο. Μπορεῖς νὰ βρῆς τὴν πιὸ κυανόαιμη ἀριστοκράτισσα καὶ τὴν πιὸ φτηνὴ κοκκοτίτσα. Εἶναι ὅλες ντυμένες μὲ τὴν ἴδια διακριτικὴ κομψότητα ποὺ τὶς ἰσοπεδώνει. Ἕνα βράδυ...

Καὶ συνέχιζε τὴν εὔθυμη ἱστορία του, ποὺ διακοπτόταν ἀπ' τὰ γέλια καὶ τῶν τριῶν. Ἀλλὰ ἕνα βράδυ, ἡ Κατίνα ἄξαφνα τὸν ἔκοψε δηλώνοντας πὼς ἔλεγε ἠλιθιότητες.

— Σοβαρῶς; Αὐτὸ εἶναι πολὺ λυπηρό.

— Λυπηρὸ μέχρι θανάτου, ἔκανε ἡ μοδίστα μὲ προφανῆ ἀκεφιά. Καὶ τὸ γκαρσόνι ἀκόμα νὰ φέρη τὸν καφέ! Δὲν τοῦ φωνάζεις, βρὲ Θύμιο. Δὲν πιστεύω νὰ νομίζη πὼς θὰ ξενυχτήσωμε ἐδῶ...

— Μὰ γιατὶ διάζεσαι τόσο; ρώτησε ὁ συντάκτης ἐνοχλημένος.

— Δὲν ξέρω. Ἔλα, φώναξε...

— Ποὺ ν' ἀκούση κανεὶς ἀπὸ δῶ... Στάσου νὰ πάω νὰ τοῦ πῶ...

Σηκώθηκε καὶ διευθύνθηκε πρὸς τὸ τετράγωνο κιόσκι τοῦ καφενείου.

Ἡ Κατίνα, μὲ τὰ χέρια ἁπλωμένα πάνω στὸ τραπέζι, ἔπαιζε μὲ τὰ δαχτυλίδια της.

— Λοιπόν; ἔκανε κάποτε σηκώνοντας τὸ κεφάλι.

— Λοιπόν; ξανάπε ὁ Σπῦρος ἀπορώντας.

Ἐκείνη γελοῦσε εἰρωνικά, μ' ἀπρόοπτο κέφι.

— Ἀσφαλῶς, ἀπόψε δὲν κόβει τὸ κεφάλι σου, Σπῦρο!..

Ἀντιθέτως, ὁ καθηγητὴς καταλάβαινε θαυμάσια. Εἶχε σηκωθεῖ, τὴν κοίταζε ἐπίμονα.

— Ἔ, ναί, καλά... Ἔπειτα;

— Ἔπειτα, ἔπειτα, ψιθύρισε ὑπόκωφα ἡ Κατίνα. Ὤ, τίποτα, τίποτα...

Ἡ φωνή της πῆρε ἄξαφνα ἕνα τόνο τραχύ.

— Ἔρχεται. Κάθησε...

— Ἔ, λοιπόν, τί γίνεται ὁ καφές;

— Τώρα τὸν φέρνει...

— Τί ἀπαίσια βραδυά, ἀπόψε! Θὰ προτιμοῦσα χίλιες φορὲς νὰ εἴχαμε μείνη σπίτι... ἔκανε ἡ Κατίνα.

Ὁ Σπῦρος σκεπτότανε. Εἶχε πρὸ πολλοῦ ἀντιληφθῆ τὴν ἔννοια αὐτῶν τῶν ἐκδηλώσεων, ἀλλὰ προσπαθοῦσε ν' ἀποφύγη κάθε κίνημα ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ἐκληφθῆ ὡς συναίνεση. Ἡ στοιχειωδέστερη ἔννοια τῆς φιλίας ἐναντιωνότανε στὶς ἐκδηλώσεις αὐτὲς μιᾶς ἐπιθυμίας ποὺ μολαταῦτα τὸν συγκινοῦσε πολύ. Ἀσφαλῶς θὰ μποροῦσε νὰ διακόψη κάθε ἐλπίδα, ἂν ἀπομακρυνότανε. Ἀλλὰ ὅσο κι' ἂν ἀπόφευγε νὰ τ' ὁμολογήση στὸν ἑαυτό του, οἱ βραδυὲς μὲ τὸ Θύμιο καὶ τὴν Κατίνα τοῦ ἦταν πολὺ πολύτιμες γιὰ νὰ τὶς θυσιάση. Ἔπειτα εἶχε πεποίθηση στὸν ἑαυτό του. Γι' αὐτὸ ἦταν τόσο βέβαιος, ποὺ θὰ ἦταν διατεθειμένος νὰ ὑποστῆ τὸ φοβερώτερο πειρασμὸ γιὰ ν' ἀποδείξη τὴ δύναμη τῆς θέλησής του. Φυσικὰ δὲ θὰ ἦταν σὲ θέση ν' ἀναμετρήση τὴν ἀντοχή του. Κι' ὅταν ἕνα βράδυ ἡ Κατίνα, ἐπωφελούμενη τῆς εὐκαιρίας ποὺ ὁ Θύμιος εἶχε ἀπομακρυνθῆ γιὰ ἕνα λεπτό, τοῦ ζήτησε νὰ περάση τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωὶ ἀπ' τὸ σπίτι της, κλονίστηκε, δείλιασε. Ἦταν ἄνθρωπος μὲ ἀρχές. Δὲν ἤθελε νὰ κάνη κάτι τόσο ταπεινὸ καὶ μάλιστα σ' ἕνα παιδικό του φίλο. Γιὰ μιὰ βδομάδα χάθηκε ἀπ' τῆς γῆς τὸ πρόσωπο. Στὸ τέλος μάλιστα, ὁ Θύμιος, ἀνησυχώντας, μὴ καταλαβαίνοντας, πῆγε καὶ τὸν βρῆκε στὸ ξενοδοχεῖο του.

Ἦταν καθισμένος στὸ μικρὸ μπαλκονάκι, χωρὶς φῶς, φοβερὰ μόνος, καὶ κάπνιζε. Τὸ κυανὸ φῶς τῆς νύχτας ἔπαιζε στὸ μέτωπό του, στὶς παρειές του, στὸ σαγόνι του, τοῦ ἔδινε τὴ μελαγχολικὴ αἴγλη τῆς ἀγνότητος.

— Ἄ, ἐσύ σαι Θύμιο, ἔκανε μὲ μιὰ φωνὴ σιγανή, ράθυμη σὰν τὴ νύχτα.

— Τί γίνηκες, βρὲ ἀδερφέ!..

Μὲ μιὰ τρυφερότητα ἀσυνήθιστη, ὁ συντάκτης τοῦ ἔσφιγγε τὰ χέρια.

— Κάθησε. Τί θὰ πάρης;

— Ὤ, ἄφησε τὶς φασαρίες...

— Καμμιὰ φασαρία. Θὰ φωνάξω στὸ γκαρσόνι νὰ μᾶς τ' ἀνεβάση. Οὔζο, μπύρα, τί θὰ πάρης;

— Οὔζο...

Ὁ Σπῦρος παράγγειλε δυὸ οὔζα καὶ ξαναχάθησε στὴ θέση του.

— Τί νἄχω! Σκοτοῦρες ἀτελείωτες. Γυρίζω ὅλη τὴ μέρα τὴν Ἀθήνα. Δὲ μπορεῖς νὰ βρῆς σπίτι τῆς ἀνθρωπιᾶς μὲ λιγώτερο ἀπὸ τέσσερες χιλιάδες...

— Ναί, δὲ σοῦ λέω, ἀλλὰ ἐσὺ πάλι χάθηκες. Μήπως σοῦ ἔκανε κανεὶς τίποτα. Ἡ Κατίνα; Ἐγώ;

— Ἀστειεύεσαι... ψιθύρισε ὁ Σπῦρος.

— Ἀσφαλῶς εἶσαι ἐρωτευμένος!

— Στὴν ἡλικία μου;

Ὁ Θύμιος κάθησε καλύτερα στὴν καρέκλα του.

— Τί ἔχει νὰ κάνη! Ἐγὼ εἶμαι πιὸ γέρος ἀπὸ σένα καὶ ὅμως δὲν ξέρω τί θὰ ἔκανα γιὰ τὴν Κατίνα. Ἀφοῦ καταντᾶ ν' ἀφίνω τὴ δουλειά μου καὶ νὰ πηγαίνω ἐκεῖ γιὰ νὰ μὴ μοῦ τὸ λασκάρη...

Ὁ Σπῦρος κοίταζε τὴν κίνηση τοῦ δρόμου.

— Ἐσύ σαι ἄλλο πρᾶμμα, εἶπε μ' ἕνα ἀσθενικὸ χαμόγελο.

Καθήσανε γιὰ πολὺ ὥρα ἔτσι, πίνοντας σιγὰ σιγὰ τὸ οὔζο τους. Ἔπειτα ὁ συντάκτης ἔβαλε τὸ χέρι του στὸν ὦμο τοῦ Σπύρου.

— Ἄντε, μπρός. Πᾶμε...

— Ποῦ;

— Νὰ φᾶμε. Ἔπειτα θὰ πᾶμε σὲ καμμιὰ ἐπιθεώρηση...

— Δὲν μπορῶ... ἄρχισε ὁ Σπῦρος διστακτικά.

Ὅπως ἄλλοτε ὁ Μυσαρᾶς, τώρα ὁ Θύμιος ἐπέμενε:

— Τί κάθεσαι καὶ κάνεις ἐδῶ; Ἀποφάσισες νὰ ἐξαγοράσης σὲ μιὰ μέρα ὅλες σου τὶς ἁμαρτίες; Ἔλα, σήκω. Θὰ κάνη εὐχαρίστηση τῆς Κατίνας νὰ σὲ δῆ...

Ὁ κακομοίρης νόμιζε πὼς αὐτὸ ἦταν μιὰ ἁπλὴ εὐγένεια. Δὲν εἶχε συνείδηση τῆς ἀκριβείας του.

— Σὲ παρακαλῶ, Θύμιο. Αὔριο... Ὄχι τώρα.

— Εἶμαι ἀνένδοτος. Ἐκτὸς ἂν θέλης νὰ μὲ κάνης νὰ πιστέψω πὼς φοβᾶσαι νὰ μὴ σὲ δοῦν μὲ τὴν παρέα μας.

— Πᾶμε, ἔκανε ὁ Σπύρος νικημένος.

Ἡ στάση τῆς Κατίνας, πολὺ ψυχρή, τοῦ ἔκανε ἐντύπωση. Ὅταν ὅμως στὸ θέατρο ἔσβησαν τὰ φῶτα, κατάλαβε ὅλη τὴν ἔκταση τῆς ἀφέλειάς του. Καθισμένη μεταξύ τους,

ἡ Κατίνα εἶχε περάσει τὸ μπράτσο της μέσα ἀπὸ τὸ κάθισμα καὶ εἶχε πιάσει τὸ χέρι του. Ὁ Σπῦρος τὸ τράβηξε ἀμέσως.

— Ναί, ἐκείνη ἡ μικρούλα ἔχει πρώτης τάξεως σῶμα.

— Εἶναι πολὺ παχειά, παρατήρησε ἡ μοδίστα.

— Λιγώτερο πάντως ἀπὸ σένα, εἶπε ὁ Θύμιος γελώντας.

— Πᾶψε!

Ἀπότομα, ἡ Κατίνα εἶχε ξαναπιάσει τὸ χέρι τοῦ Σπύρου κι' ἡ ἐπαφή τους τοῦ μετάδινε ὅλη τὴ φωτιά της

... Ὁ Σπῦρος δὲν τὸ τράβηξε πιά.

*
* *

Ἡ νύχτα ἄπλωνε τὶς σκιὲς τῶν σπιτιῶν. Κι' ἐπειδὴ ἡ βροχὴ τῆς περασμένης μέρας εἶχε γεμίσει τοὺς δρόμους μὲ λάσπες καὶ λακκούβες νερό, ὁ Θύμιος περπατοῦσε στὶς μύτες τῶν ποδιῶν, μὲ μεγάλη προσοχή. Τὰ σπίτια, ὅλα ἐξίσου χαμηλὰ σ' αὐτὸ τὸ μέρος τῆς πρωτευούσης, δὲν κατορθώνανε ν' ἀποκρύψουνε ἐντελῶς τὴ θέα τοῦ Λυκαβηττοῦ. Τὰ πράσινα πεῦκα τῆς πλαγιᾶς του, παίρνανε τώρα τόνους σκοτεινούς, ἐνῶ οἱ ἐκκλησοῦλες τῆς κορφῆς, στὶς τελευταῖες ἀναλαμπὲς τοῦ δειλινοῦ, εἴχανε ντυθεῖ μ' ἀποχρώσεις ὥριμων καρπῶν. Στὰ νειάτα του ὁ Θύμιος συχνὰ ξεχνιόταν ἀποθαυμάζοντας τὴ σεμνὴ ποίηση ποὺ κρύβει αὐτὸς ὁ ὀγκόλιθος. Ἀλλὰ τώρα πιὰ οἱ νεανικοὶ ἐνθουσιασμοί του σβύνανε. Ὑπολογίζοντας μὲ τὸ μάτι μιὰ λακκούβα ἀνησυχητικῶν διαστάσεων, πήδησε ἐλαφρά. Εἶχε φτάσει μπρὸς σ' ἕνα σπίτι μὲ ταπεινὸ ἐξωτερικό. Ἕνας ψηλὸς τοῖχος μεγάλωνε τὴ στενὴ πρόσοψη. Ὁ συντάκτης ἄνοιξε τὴν πόρτα, μπῆκε στὴν αὐλή. Μιὰ γραμμὴ κάμαρες δεξιὰ ἔδινε τὴν ἐντύπωση ἀνατολικοῦ χανιοῦ. Μιὰ γυναίκα ἔπλεκε, καθισμένη στὸ κατώφλι μιᾶς πόρτας. Στὸ βάθος, κοντὰ σὲ μιὰ μικρὴ στέρνα, κάτι παιδιὰ παίζανε βόλους.

Ὁ Θύμιος διευθύνθηκε σὲ μιὰ ἀπ' τὶς κάμαρες, μπῆκε, ἀλλὰ ξαναβγῆκε ἀμέσως. Κάποια δυσφορία ὑπογράμμιζε τὰ χαρακτηριστικά του.

— Κυρὰ Παγώνα! φώναξε δυνατά, ἀφοῦ στάθηκε στὴ μέση τῆς αὐλῆς.

Οἱ μικροὶ παῖκτες τῆς στέρνας σηκώσανε τὰ κεφάλια μὲ περιέργεια. Στὴν πρασινωπὴ σκιά, καθὼς ἦταν σκυμμένοι, μοιάζανε μὲ τερατώδη ἀμφίβια.

— Κυρὰ-Παγώνα! ξαναφώναξε ὁ συντάκτης.

Μιὰ βραχνὴ φωνὴ ἀντήχησε ἀπ' τὰ βάθη τοῦ σπιτιοῦ.

— Ἔ, καλά. Ἔρχομαι!

Σχεδὸν ἀμέσως, ἡ σπιτονοικοκυρὰ παρουσιάστηκε. Ἦταν κοντή, ἀδύνατη, σταφιδιασμένη. Τὸ λεπτὸ μουστάκι ποὺ εἶχε στὸ πάνω χεῖλι, θύμιζε κάπως τὰ νεαρὰ κλεφτόπουλα.

— Ἄ, σεῖς εἶστε; εἶπε ξερά. Γιατὶ φωνάζετε;

— Ποῦ εἶναι ἡ Κατίνα;

Ἡ Παγώνα σήκωσε τοὺς ὤμους, ἔπειτα πλησιάζοντας, στὸ σκοτάδι ποὺ πύκνωνε, ψιθύρισε εἰρωνικά:

— Βγῆκε ἔξω!

— Τί ὥρα;

Ἡ σπιτονοικοκυρὰ ἔκανε ἕνα κίνημα ἀνυπομονησίας.

— Ἔχω κι' ἄλλα νὰ σκεφτῶ, εἶπε. Δὲν μπορῶ νὰ κάθουμαι στὴν πόρτα γιὰ νὰ βλέπω ποιὸς μπαίνει καὶ ποιὸς βγαίνει...

Ἔπειτα ρώτησε, πιὸ μαλακά:

— Δὲ θέτε νὰ περιμένετε;

Ὁ συντάκτης κάθησε κάτω ἀπ' τὴν κληματαριὰ ποὺ σκάλωνε στὸν τοῖχο καὶ τὰ γύρω δέντρα.

— Θὰ σᾶς κάνω ἕνα καφεδάκι, εἶπε ἡ Παγώνα κι' ἔφυγε.

(Ἀκολουθεῖ).

ÉDOUARD ESTAUNIÉ
τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας

Η ΑΡΡΩΣΤΗ ΜΕ ΤΑ ΟΛΟΦΩΤΑ ΧΕΡΙΑ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ (*)

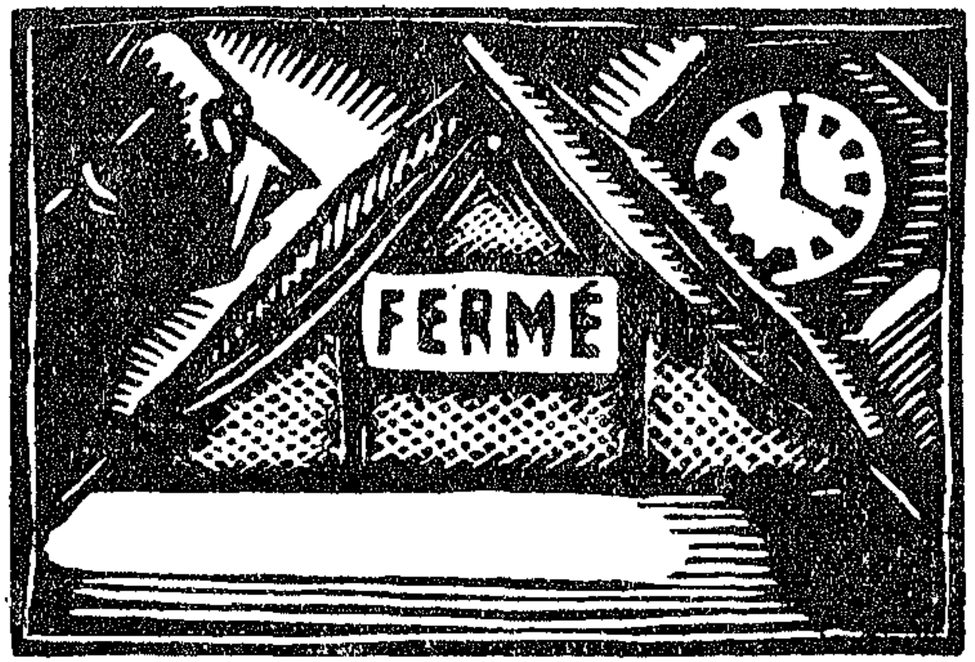

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Τὴν ἄλλη μέρα, πῆγα στὸ καφενεῖο καταχαρούμενος. Ἦταν ἡ πρώτη φορὰ ποῦχα τὴ γοητευτικὴ βεβαιότητα πὼς κάποιος μὲ περίμενε, καὶ βιαζόμουνα νὰ χαρῶ τὴν καινούργια μου φιλία.

Θυμᾶμαι κάποιες ἄνοιξες τῆς Ἀφρικῆς, ποὺ ἡ γῆς, ὕστερ' ἀπὸ μιὰ κακοκαιριά, σὲ μιὰ νύχτα μέσα πνίγεται στὰ λούλουδα. Ὅμοια κι' ἐγώ, τότες, δὲ μπορεῖ παρὰ νἄμουνα φλογισμένος ἀπὸ δίψα γιὰ κάποιαν ἀγάπη. Μὲ τὴν πρώτη βροχή, θέλω νὰ πῶ μὲ τὸ πρῶτο συναπάντημα, ἡ ψυχή μου θ' ἀνθοῦσε, χωρὶς οὔτε κὰν νὰ προφτάσω νὰ καλοκαταλάβω τί μοῦ συνέβαινε.

Σκληρὴ ἀπογοήτεψη: ὁ Τεοντὰ δὲν ἐφάνηκε.

Γιὰ νὰ καταλάβει κανεὶς τί σύνδεσμος κιόλα μᾶς ἕνωνε, τοῦτο μονάχα φτάνει: γιὰ νὰ μὴν ἔρθει, εἶπα ἀμέσως, δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ τοῦ συνέβηκε κάτι πολὺ σοβαρό. Ἡ ἰδέα πὼς εἶχε ἴσως μετανιώσει ποὺ μοῦ ξανοίχτηκε τόσο πολύ, ἢ πὼς ἤθελε ν' ἀποφύγει ἕναν ἄνθρωπο ποὺ τὸν ἐνοχλοῦσε, οὔτε κὰν πέρασε ἀπὸ τὸ νοῦ μου. Γι' αὐτό, μόλις ἔφυγα ἀπὸ τὸ γραφεῖο, ρώτησα ποῦ ἤτανε ἡ Διεύθυνση τῶν Ἐμμέσων Φόρων, καὶ πῆγα νὰ ἰδῶ.

Τὸ γραφεῖο αὐτὸ ἔπεφτε κάπου κατὰ τὸ Κωντεράν. Καὶ πινακίδα νὰ μὴν εἶχε, πάλι θὰ καταλάβαινα πὼς ἔφτασα, μόνο καὶ μόνο ἀπὸ τὴ μυρουδιὰ ποὺ ξεχυνόταν μόλις περνοῦσες τὸ κατῶφλι. Μὲ τὴ μυρουδιά, κι' ἕνας τυφλὸς ἀκόμα μπορεῖ νὰ ξεχωρίσει σὲ τί δημόσια γραφεῖο τὸν πέρνουνε. Βουλοκέρι καὶ σφραγίδες στὰ Τ. Τ. Τ., μουροῦνα καὶ κατράμι στὰ Τελωνεῖα, κινέζικο μελάνι καὶ καπνὸς στὴν Ὁδοποιία, ἐδῶ, τέλος, μοῦχλα καὶ χαρτιά.

Μὲ μιὰν εἰρωνεία ποὺ δὲν τὴ φαντάζεται, ὁ μεγάλος αὐτὸς πακτωλὸς τοῦ Κράτους μυρίζει φτώχια φοβερά. Καὶ κάτι ἄλλο: γιὰ τὸν κόσμο δὲ σκοτίζεται καθόλου. Ἂς πάει στὸ διάβολο ὅποιος φέρνει τὰ λεφτά του ὕστερ' ἀπὸ τὶς τέσσερις τὸ ἀπόγιομα! Ὅταν

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

ἔφτασα ἐκεῖ, τὰ γραφεῖα ἦταν ἀμείλιχτα κλειστά.

Παρ' ὅλη τὴ σκληρὴν ἀποτυχία μου, δὲν ἔχασα τὴν ὑπομονή, καὶ κατάφερα ν' ἀνακαλύψω ἕναν ὑπάλληλο, ποὺ μὲ βεβαίωσε πὼς ὁ κ. Τεοντά, πραγματικῶς, δὲν εἶχε πάει στὸ γραφεῖο, καὶ μάλιστα θἄλειπε γιὰ κάμποσες μέρες. Εἶχε λάβει τὸ πρωΐ ἕνα τηλεγράφημα ποὺ ἔλεγε πὼς ὁ πατέρας του ἦτανε πολὺ ἄρρωστος κι' ἔπρεπε νὰ πάει νὰ τὸν ἰδεῖ.

Ἡ καρδιά μου λοιπὸν εἶχε μαντέψει, κι' αὐτὸ ἦταν τὸ σοβαρὸ γεγονὸς ποὺ εἶχα προαισταν θεῖ.

— Πόσο λογαριάζετε νὰ λείψει ; ρώτησα στὴν τύχη.

— Τὸ πολὺ πέντε μέρες. Ἂν πεθάνει βέβαια ὁ πατέρας του, θὰ παραταθεῖ ἡ ἄδεια του ὡς τὴν ἡμέρα τῆς κηδείας. Ὁ διευθυντὴς τοῦ τὰ κάνει ὅλα καλά, αὐτουνοῦ...

Ὅσο εὐγενικὸς κι' ἂν ἦταν ὁ ὑπάλληλος ποὺ μοῦ μιλοῦσε, αὐτὸ τὸ «αὐτουνοῦ» ἔδειχνε μιὰν ἔλλειψη συμπάθειας ὁλοφάνερη. Ἡ γρήγορη προαγωγὴ τοῦ φίλου μου, κι' ἡ ἰδέα πὼς θὰ παντρευότανε, εἶχαν προκαλέσει, χωρὶς ἄλλο, πολλὲς ζήλειες.

— Ἐλπίζω πὼς δὲ θἄναι τίποτα σοβαρό, ἀπάντησα. Ὁ κ. Τεοντὰ εἶναι πολὺ καλὸς γιός, ὅπως θἄναι βέβαια καὶ καλὸς προϊστάμενος.

Μὰ ὁ καλός μου λόγος ἔμεινε χωρὶς ἀπάντηση.

Εὐχαριστημένος πού, γιὰ νὰ μὴ ξανασυναντηθοῦμε, ἔπρεπε νἄχε συμβεῖ κάτι τόσο σοβαρό, μὰ κι' ἀπογοητευμένος πού, γιὰ νὰ τὸν ξαναϊδῶ, θἄπρεπε νὰ περιμείνω ποιὸς ξέρει ὥς πότε,—ξανάφυγα. Στὸ δρόμο, συλλογιόμουνα :

— Κρῖμα... Εὐτυχῶς ποὺ ὁ πατέρας ἀνακατεύτηκε τόσο λίγο στὴ ζωὴ τοῦ γιοῦ, ποὺ κι' ἂν πεθάνει, ἡ λύπη γιὰ τὸ χαμό του δὲ θἄναι καὶ τόσο σπουδαία.

Καὶ περίμεινα, πρῶτα πέντε μέρες, ὕστερα μιὰ βδομάδα, ὕστερα δυό... Στὴν ἀρχή, ἡ ἀπαντοχὴ αὐτὴ εὕρισκε κάποια δικαιολογία. Λίγο-λίγο ὅμως κατάντησε ἀνησυχία, ποὺ πρῶτα μὲ θύμωσε, ὕστερα μ' ἀπογοήτεψε, καὶ ποὺ κατάφερε τελοσπάντων νὰ μὲ κάνει καὶ μένα ἕναν ἄνθρωπο ἀνήσυχο, μὲ μιὰν ἀνίκητη ἐπιθυμία νὰ ξαναϊδῶ τὸ διπλανό μου τοῦ καφενείου, ποὺ γι' αὐτὸν κιόλας κάθε τί ἄλλο μποροῦσε νὰ μοῦ περάσει ἀπὸ τὸ νοῦ, ὄχι ὅμως κι' ὅτι μὲ ξέχασε.

Μὲ μιᾶς, μοῦρθε ὁ πειρασμὸς νὰ ἐγκαταλείψω κι' ἐγὼ αὐτὸ τὸ καφενεῖο, ποὺ τὸ γέμιζαν τώρα πιὰ δυσάρεστες θύμησες. Ἀλήθεια, τίποτα δὲν εἶναι πιὸ κουτὸ ἀπὸ τὸ νὰ συνδέεται κανεὶς τόσο μ' ἕνα περιβάλλον! Ὅταν εἶν' εὐτυχισμένος, δὲν τὸ χαίρεται· ὅταν εἶναι δυστυχισμένος, δὲ βρίσκει σὲ αὐτὸ παρὰ μονάχα θύμησες ἀπὸ τὴ χαμένη εὐτυχία.

Στὴν ἀρχή, ἀπὸ ἔν' ἀνόητο φιλότιμο, εἶπα νὰ μὴ καταδεχτῶ νὰ πάω νὰ ξαναρωτήσω τί κάνει. Ὕστερα, τὸ ἴδιο φιλότιμο μ' ὑποχρέωσε νὰ δεῖξω στὸν Τεοντὰ πῶς ἐχαραχτήριζα τὸ φέρσιμό του. Μόλις πέρασαν οἱ δεκαπέντε μέρες, ξαναπῆγα στὴν ὁδὸ Κωντεράν. Θἄτανε κοντὰ μεσημέρι.

— Ὁ κ. Τεοντά ; ρώτησα ἀπότομα ἕναν κακότροπον ὑπάλληλο ποὺ κατάφερα νὰ φτάσω ὡς αὐτὸν ὕστερ' ἀπὸ πολλὴ ὥρα ποὺ περίμεινα στὶς θυρίδες.

— Βγῆκε ἔξω.

— Ὥστε γύρισε ;

— Μὰ τί, θέλατε νἄχει πάντα ἄδεια ;

— Ὁ πατέρας του, φαίνεται, ἦτανε πολὺ ἄρρωστος...

— Πιστεύω, ἀφοῦ πέθανε. Τελειώσατε ;.. Ἐμπρός, ἄλλος!..

— Ὄχι, θἄθελα τὴ διεύθυνση τοῦ κ. Τεοντά.

Δὲν ξέρω γιατί, μοῦρθε μὲ μιᾶς ἡ ἀπόφαση νὰ πάω νὰ τὸν συλλυπηθῶ.

— Τὴ διεύθυνση τοῦ τμηματάρχη! Τί λέτε!..

— Αὐτὸ ποὺ λέω, ἀφοῦ σᾶς τὴ ζητάω! Ἄλλωστε, ἔγνοια σας, οὔτε μοῦ χρωστάει, οὔτε εἶμαι κανένας φορολογούμενος. Εἶμαι φίλος του...

Ἡ λέξη, παρ' ὅλο ποὺ τἄχα μαζί του, μοῦ ξανάρθε στὸ στόμα μονάχη της.

— Ἀδύνατο. Δὲν τὴ ξέρω. Ποιὸς ἔχει σειρά ;

Ἔπρεπε νὰ ὑποχωρήσω. Ἔφυγα δυσαρεστημένος ποὺχασα τὸν κόπο μου γιὰ ἕν' ἀνώφελο διάβημα, κι' ὁλότελα σαστισμένος ἀπὸ τὴ διαγωγὴ τοῦ Τεοντά.

Ἄ, τί δύσκολο ποὺ εἶναι νὰ ταιριάσει κανεὶς τὴ λογική μὲ τὴν ἐξέλιξη ἑνὸς αἰσθήματος! Ἦταν ὁλοφάνερο πὼς ὁ φίλος μου μ' εἶχε ξεχάσει. Τὸν ἄνθρωπο, μιὰ κι' ἔχει πιαστεῖ στὸν κλοιὸ τῆς ζωῆς τοῦ γραφείου,

τίποτα, οὔτε ἡ οἰκογένεια, οὔτε τὸ σπίτι του δὲ θὰ μποροῦσε, παραπάνου ἀπὸ ἕνα ὁρισμένο χρονικὸ διάστημα, νὰ τὸν τραβήξει ἀπὸ τὶς καθιερωμένες του συνήθειες. Λοιπόν, καὶ τώρα ὅπως καὶ πρῶτα, ὁ Ἄνσελμος Τεοντὰ θὰ πήγαινε χωρὶς ἄλλο νὰ διαβάσει στὸ καφενεῖο τὴν ἐφημερίδα του. Μιὰ μόνη ἀλλαγή : ἄλλο καφενεῖο, κι' αὐτὸ γιὰ νὰ μὴ μὲ συναντήσει. Θἄπρεπε λοιπὸν νὰ τὸ πάρω ἀπόφαση πὼς εἶχε πιὰ πεθάνει ὁριστικὰ αὐτὴ ἡ προσπάθεια φιλίας, ποὔχε ξυπνήσει μέσα μου τόσες ἐλπίδες, — καὶ νὰ τὴν ξεχάσω. Ἀντὶς ἐγὼ —πολὺ κουτὰ – ἤθελα σώνει καὶ καλὰ νὰ ξεκαθαρίσω τὰ αἴτια ἀπὸ κάποια γεγονότα ποὺ ἐπέμενα νὰ τὰ θεωρῶ μυστηριακά. Καὶ κάτι περισσότερο : λίγο ἀκόμα, καὶ θἄχα πείσει τὸν ἑαυτό μου πὼς ὁ Τεοντὰ δὲν ἔφταιγε καθόλου, καὶ πὼς λυποῦνταν μάλιστα ποὺ μ' ἔχασε! Μοῦ λέτε γιὰ χαλάσματα : μὰ δὲν ἔχει βρεθεῖ ἀκόμα τίποτα καλλίτερο γιὰ νὰ ξανασφίξει ἕνα δεσμὸ ποὺ εἶν' ἕτοιμος νὰ σπάσει.

Οἱ σκέψεις αὐτές, κι' ἄλλες πολλές, δὲ μ' ἀφήσανε στιγμὴ ὅσην ὥρα ἔτρωγα. Ἄμα τέλειωσε κι' αὐτό, μὴ ξέροντας ποῦ νὰ πάω, χωρὶς τίποτα τὸ καθορισμένο στὸ μυαλό μου, θλιμένος, πῆρα ἄκρη-ἄκρη τὴν προκυμαία. Θυμᾶμαι, ἦταν μιὰ μέρα ἀπὸ κεῖνες ποὺ βλέπει κανεὶς πολὺ συχνὰ στὸ Μπορντώ, μ' ἕναν οὐρανὸ ξέχειλο ἀπὸ βροχή, ποὺ ἀγωνίζεται νὰ σβύσει τὰ χρώματα. Οἱ πινακίδες ποὺ τρίζουνε, οἱ λασπωμένες βιτρίνες τῶν μαγαζιῶν, τὸ καταβρεμένο πλακόστρωτο, τὶς τέτοιες μέρες ὅλα μπλέκονται καὶ γίνονται ἕνα στὴν ἴδια σταχτίλα, καὶ βριωμᾶνε ἀπὸ βοῦρκο νοτερό. Οἱ πέτρινες φατσάδες τῶν σπιτιῶν γίνονται μολυβιές, σὰν τὸ πρόσωπο ἑνὸς ἄρρωστου. Ἡ Γιρόνδη κυλάει λάσπες, καὶ τ' ἀκίνητα βαπόρια μοιάζουνε μὲ συντρίμια ναυαγίων ποὺ ἀποσαπίζουνε στὴν ἐγκατάλειψη.

Περγώντας μέσ' ἀπὸ τὸ κῦμα τῶν φορτοεκφορτωτῶν ποὺ αὐτὴ τὴ μεσημεριάτικη ὥρα πλημμυρίζει τὴν ὄχθη, προχωροῦσα κυριεμένος ἀπὸ μιὰν ἀκαθόριστη κι' ἀξήγητη θλίψη, ὅταν ἡ θέα κάποιου διαβάτη μὲ πένθος ποὺ περπατοῦσε μπροστά μου, μ' ἔκαμε νὰ τιναχτῶ.

— Αὐτὸς δὲν εἶναι ὁ Τεοντά ;

Δὲ γελιόμουνα : αὐτὸς ἦτανε. Ἀμέσως, χωρὶς νὰ καλοσκεφτῶ τί κάνω, ἄνοιξα τὸ βῆμά μου, καὶ τὸν ἔφτασα.

— Μὰ τί! φώναξα, πρέπει τελοσπάντων νὰ ρθεῖ ἐδῶ κανεὶς γιὰ νὰ σᾶς ἀνακαλύψει ;

Γύρισε, μ' ἀναγνώρισε. Ἀπὸ τὴ χαρὰ ποὺ φάνηκε στὰ μάτια του κατάλαβα πὼς αἰσθανόταν ἀπολύτως ἐν τάξει ἀπέναντί μου.

— Ἀλήθεια, εἶπε, τώρα δὲν κάνω παρὰ ἕνα μικρὸ περίπατο μετὰ τὸ φαΐ...

— Γιὰ λόγους ὑγείας ;

— Ὄχι, ἀλλὰ μὴ μπορώντας νὰ κάμω τίποτ' ἄλλο καλλίτερο,—ποὺ εἶναι τὸ ἴδιο. Τὸ μόνο ποὺ μὲ στενοχωροῦσε ἦτανε ποὺ ἔχανα τὴ συντροφιά σας. Ἀφοῦ ὅμως σήμερα ἡ καλή μου τύχη εὐδοκεῖ νὰ μοῦ τὴν ξαναχαρίσει...

Τὸν ἔκοψα :

—... Θὰ τὴν εὐχαριστήσετε, αὐτὴ τὴν καλή σας τύχη, μὲ τὸ νὰ ρθῆτε μαζί μου στὸ καφενεῖο μας, ὅπου θὰ μοῦ ἐξηγήσετε μὲ τὴν ἡσυχία σας τὴν ἐξαφάνισή σας.

Κοντοστάθηκε λίγο, τόσο λίγο ποὺ θἄπρεπε νἄναι κανεὶς ὅλος μάτια γιὰ νὰ τὸ προσέξει.

— Εὐχαρίστως, ἀφοῦ τὸ θέλετε.

Κι' ἔπειτα, ἀσύνδετα :

— Μὲ βλέπετε στὰ μαῦρα. Πέθανε ὁ πατέρας μου.

— Τὸ ξέρω.

— Ἄ ! τὸ μάθατε ;

— Ναί.

— Θλιβερά, σκληρὰ πράματα...

Ἀποπληξία... Τὄμαθα πολὺ ἀργά. Ὅταν ἔφτασα ἐκεῖ κάτω, ὅλα εἶχαν τελειώσει...

Τὸν συλλυπήθηκα. Μ' ἄκουε μ' ἕνα ὕφος τόσο σοβαρό, ποὺ μὲ μιᾶς ἀναρωτήθηκα μήπως εἶχα ἄδικο πρωτύτερα ποὺ ἔλεγα πὼς ἀγαποῦσε τὸν πατέρα του τόσο λίγο. Ἴσως πάλι νὰ τοῦ εἶχε κάνει τὴν πιὸ πολλὴν ἐντύπωση ποὺ δὲν τὸν εἶχε προφτάσει ζωντανό.

Πρόσθεσα, γιὰ νὰ πῶ κάτι σύμφωνο μὲ τὴν περίσταση :

— Εἶναι κάποιες παρηγοριὲς ποὺ ἄδικα λυπούμαστε πὼς δὲν τὶς εἴχαμε. Ἂν τὶς εἴχαμε, χωρὶς ἄλλο δὲ θὰ μᾶς παρηγοροῦσαν.

Τἄχασα! Εἶπε σηκώνοντας τοὺς ὤμους :

— Τὸ ξέρω πολὺ καλά! Ἄλλωστε, δὲν εἶν' αὐτὸ ποὺ μὲ βασανίζει. Τὸ κακὸ ποὔχει ὁ θάνατος εἶναι τοῦτο : ἀντιχτυπάει σχεδὸν πάντα σ' ἐκεῖνους ποὺ μένουν. Ὁ θάνατος τοῦ πατέρα μου ἄλλαξε τόσα πράματα!

Μὰ χωρὶς ἄλλο θὰ μετάνιωσε ἀμέσως γι'

αὐτὸ τὸ ἀστόχαστο ξάνοιγμα, κι' ἀλλάζοντας τόνο :

— Λοιπόν, ἐξακολουθεῖτε νὰ πηγαίνετε στὸ Καφενεῖο τῆς Κομεντί ;... Μετὰ ἀπ' ὅλ' αὐτά, εἶπα κι' ἐγὼ πολλὲς φορὲς νὰ πάω... Μὰ δὲν ἐκατάφερα νὰ τὸ ἀποφασίσω. Καταλαβαίνετε... ὅταν ἔχει πένθος κανείς... ἔ, εἶναι πιὸ σωστό... τελοσπάντων, κάθεται κανεὶς σπίτι του, ἔτσι πάει...

Εὐκολομίλητος μὲ μιᾶς, ἄρχισε ὕστερα νὰ λέει γιὰ τὴ βροχὴ ποὺ ἴσως θἄπιανε, γιὰ τὰ νέα τῆς ἡμέρας, γιὰ τοὺς διαβάτες ποὺ μᾶς προσπερνοῦσανε. Ὅταν φτάσαμε στὶς ἀλλέες τοῦ Τουρνού, ἄρχισε νὰ κυττάει τὶς βιτρίνες.

Ἡ ἔκπληξή μου ὁλοένα καὶ μεγάλωνε μ' αὐτὸ τὸν ἄνθρωπο ποὺ λεγες πὼς φοβόταν μὰ καὶ πὼς περίμενε συγχρόνως τὶς ἐρωτήσεις μου. Καὶ σκεφτόμουνα : «Ἂν ἡ συντροφιά μου τὸν ἐνοχλεῖ, γιατὶ νὰ ρθεῖ μαζί μου ; Ἂν πάλι τὸν εὐχαριστεῖ, τί λόγο ἔχουνε ὅλες αὐτὲς οἱ κουταμάρες ;»

Στὸ καφενεῖο, ἄλλη σκασίλα. Ἐρχόμαστε ἀργά, κι' εἴχαν πιάσει τὶς θέσεις μας. Ὑποχρεωθήκαμε νὰ καθήσουμε πάρα κάτου,— σ' ἄλλο γκαρσόνι,—καὶ νὰ διατάξουμε τί θὰ πάρουμε. Λεπτομέρειες ἠλίθιες, τὸ παραδέχομαι, μὰ ποὺ εἶν' ἀρκετὲς γιὰ νὰ χαλάσουν τὸ κέφι. Ὁπουδήποτε καὶ νἄχαμε καθήσει, εἴτε σὲ καμιὰ μπυραρία τῆς προκυμαίας, εἴτε στὸ καφενεῖο τῆς Ἐφορίας, πουθενὰ δὲ θἄμαστε πιὸ ἀπόμακρα ἀπὸ τὰ περασμένα, ποὺ ἐγὼ προσπαθοῦσα νὰ τοὺς ξαναδώσω ζωή.

Ἀφοῦ καθήσαμε, καὶ μᾶς ἔφεραν ὅ,τι διατάξαμε,— χωρὶς μιλιά, σὰ νὰ θέλαμε νὰ σεβαστοῦμε κάποια παρένθεση, — ὁ Τεοντὰ φάνηκε σὰ νἄθελε νὰ ξαναρχίσει τὰ ἴδια· ἐγὼ ὅμως, ξέροντας καλὰ πὼς δὲν εἴχαμε καὶ πολλὴ ὥρα δική μας, τὸν ἔκοψα μὲ μιᾶς:

— Φτάνουν οἱ παρεκβάσεις. Καὶ τώρα, νὰ μοῦ ἐξηγήσετε γιατὶ δὲν προσπαθήσατε νὰ μὲ βρῆτε ὕστερ' ἀπὸ τὸ δυστύχημα... Δὲ σᾶς ξανάειδα, καὶ τὰ φοβήθηκα ὅλα, ἀκόμα καὶ πὼς θέλατε νὰ μ' ἐγκαταλείψετε. Ἂν δὲ μοῦδιναν σήμερα τὸ πρωὶ αὐτὲς τὶς στοιχειώδεις τελοσπάντων πληροφορίες στὸ γραφεῖο σας, δὲ θἄξερα οὔτε...

Μιὰ φωνὴ ἔκοψε τὴ φράση μου:

— Πήγατε στὸ γραφεῖο!..

Θἄλεγε κανεὶς πὼς τοῦ ἦτανε δύσκολο νὰ πιστέψει ὅτι εἶχα ἐνδιαφερθεῖ γι' αὐτόν. Ὕστερα, ἔπιασε τὸ χέρι μου :

—Ἄ! ψιθύρισε, δὲν τὸ περίμενα... Αὐτὸ μὲ συγκινεῖ πολύ, σᾶς βεβαιώνω... πιὸ πολὺ ἀπ' ὅ,τι μπορῶ νὰ σᾶς πῶ...

Συγχρόνως, εἶδα τὴν ψεύτικη ζωηρότητα τοῦ προσώπου του νὰ πέφτει μονομιᾶς, σὰ νἄτανε μιὰ μάσκα ποὺ τῆς ἔκοψαν τὸ σπάγγο. Κι' ἄξαφνα βρέθηκα μπροστὰ σ' ἕναν ἄνθρωπο συντριμένο, καὶ θλιμένον ἀπέραντα...

— Τὸ εὐχαριστῶ μου θἄτανε ἡ πλέρια ἐμπιστοσύνη σας, ἀπάντησα. Πέστε μου ὅλη τὴν ἀλήθεια...

Κούνησε τὸ κεφάλι :

— Γιὰ ποιὸ λόγο ; Ἡ ζωή μου ἄλλαξε. Τί μπορεῖτε νὰ κάμετε σεῖς ;

—Ἄλλαξε ; Πῶς ;

—Ὁλότελα...

— Δηλαδή ;

— Νά, ὁ πατέρας μας μᾶς ἄφησε ἀπέγταρους.

— Καὶ τὸ χτῆμα ;

—Ὑποθηκευμένο. Ἀναγκάστηκα νὰ τὸ πουλήσω. Καὶ πάλι καλὰ ποὺ μπόρεσα ἔτσι νὰ πληρώσω τὰ χρέη μας καὶ τὰ δικαιώματα κληρονομίας.

— Τὸ σπίτι ποὺ καθότανε ;

—Ὦ! αὐτὸ μᾶς μένει, ἐγγυεῖται, κι' ἡ ἀδελφή μου θὰ κάθεται πάντα ἐκεῖ.

—Ἀπ' αὐτὸ τουλάχιστον εἴσαστε ἥσυχος...

— Μπά! Ἡ στέγη μονάχα δὲ φτάνει...

— Μὰ ἡ ἀδελφή σας δὲν ἔχει κανέναν ἄλλο πόρο ζωῆς ;

Ἄφησε τὸ φλυτζάνι νὰ ξαναπέσει στὸ πιατάκι του.

—Ὄχι, εἶπε. Ἀπολύτως τίποτα.

—Καὶ λοιπόν ;

— Λοιπόν, νά. Θὰ τὰ καταφέρουμε οἱ δυό μας ὅπως-ὅπως.

«Εἶναι κάποια πράματα ποὺ οὔτε σοῦ περνοῦσαν ἀπὸ τὸ νοῦ πρωτύτερα, καὶ ποὺ μὲ μιᾶς δὲ μπορεῖς πιὰ νὰ τ' ἀποφύγεις», ἔλεγε θαρρεῖς αὐτὸ τὸ «νά». «Ἔρχονται, κι' αὐτὸ φτάνει γιὰ νὰ πάρεις κάποιες ἀποφάσεις ποὺ κι' αὐτὲς ποτέ σου δὲ θὰ τὶς φανταζόσουνα...»

Χωρὶς ἄλλο, ὁ Τεοντὰ δὲν εἶχε συζητήσει οὔτε στιγμὴ τὴν ἀπόφαση ποὺ ἔπρεπε νὰ πάρει. Ἡ σκέψη πὼς θὰ μποροῦσε νἄκανε καὶ διαφορετικὰ δὲ θὰ τοῦχε ἔρθει οὔτε στὸ νοῦ...

— Οἱ δυό σας... εἶπα. Γιατὶ δὲ λέτε οἱ τρεῖς σας, ἀφοῦ θὰ παντρευτῆτε ;

Τὸ πρόσωπό του σκοτείνιασε, μὰ ὁ τόνος τῆς φωνῆς του ἔμεινε ὁ ἴδιος.

—Ὄχι, ἔκαμε. Σωστὰ μαντέψατε.

— Τί, τὸ ματαιώνετε ;

Ἀναστέναξε, σὰ νἄχε τρέξει :

—Ἔγινε κιόλα. Μόλις γύρισα, τὄπα τοῦ Διευθυντῆ.

Κι' ἔπειτα, σὰ νἄχε διαβάσει στὰ μάτια μου κάποια μομφή :

—Ἄ!.. Ἔτσι εἶν' ἡ ζωή. Νόμισα μιὰ στιγμὴ πὼς ἡ δική μου θὰ διορθωνότανε. Γελάστηκα. Τίποτα δὲ διορθώνεται... Τουλάχιστον ὅπως θὰ τὸ θέλαμε μεῖς...

Εἶχε τελειώσει, καὶ βάλθηκε νὰ πίνει προσεχτικὰ τὶς τελευταῖες σταγόνες τοῦ καφὲ ποὺ κρύωναν. Μείναμε, μιὰν ἀτέλειωτη στιγμή, κι' οἱ δυὸ σιωπηλοί.

Αἰσθανόμουνα μιὰν ἀλλόκοτη συγκίνηση. Μοῦ ἦταν ἀδύνατο νὰ μὴ θαυμάζω πόσο ἁπλὰ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος δεχόταν νὰ ζήσει μιὰ ζωὴ θυσιασμένη. Συγχρόνως, δὲ μποροῦσα νὰ παραδεχτῶ πὼς μιὰ τέτοια ἀπόφαση ἦταν ἀναπόφυγη. Εἶναι φορὲς ποὺ τὸ δικαίωμα τοῦ ἀτόμου περνάει ὅλα τ' ἄλλα. Ὁ Τεοντὰ εἶχε νὰ διαλέξει μεταξὺ μιᾶς γυναίκας ποὺ ἤτανε σχεδὸν ἀρραβωνιαστικιά του, ποὺ τὸν ἀγαποῦσε, ἴσως,— καὶ μιᾶς ἀδελφῆς ποὺ σχεδὸν δὲν τὴν ἤξερε, καὶ πού, ἴσως, δὲν τὸν ἀγαποῦσε. Στ' ὄνομα ποιᾶς ἠθικῆς μποροῦσε νὰ θυσιάσει τὴ μία στὴν ἄλλη ; Γιατὶ νὰ γλυτώσει αὐτὴν ἐδῶ κι' ὄχι ἐκείνην ; Θὰ μοῦ πῆτε πὼς ἡ πρώτη ἦταν ἀκόμα μιὰ ξένη, καὶ πὼς ἡ ἄλλη ἀντιπροσώπευε τὸ σπίτι του : λόγια ἀδειανά, κι' ἀπατηλά Τί εἶχε κάμει τὸ σπίτι του γιὰ τὸν Τεοντά ; Κι' ἡ γυναίκα ποὺ ἀγαπᾶμε, μπορεῖ ποτὲ νὰ μᾶς εἶναι μιὰ ξένη ;

Κι' ἔτσι, ὅσο περισσότερο τὴ συλλογιόμουνα, ἡ ἀπόφαση τοῦ φίλου μου μοῦ φαινότανε ὁλοένα καὶ πιὸ ἄδικη. Λέω : «τοῦ φίλου μου», γιατὶ εἶναι φανερό, μοῦ φαίνεται, πὼς εἶχα ξεχάσει πιὰ τοὺς θυμούς μου, κι' εἶχα ξαναβρεῖ ὅλη μου τὴ συμπάθεια γι' αὐτόν. Ἡ αὐταπάρνηση εἶναι μεταδοτική. Δὲν εἶχα πιὰ στὸ νοῦ μου πῶς νὰ μὴ πειραχτοῦν οἱ καθημερινὲς συναντήσεις μας, ἀλλ' ἀπεναντίας, εἴχ' ἀποφασίσει, ἔστω καὶ μὲ κακὸ δικό τους, νὰ σώσω μιὰν εὐτυχία ποὺ μόνάχα αὐτὴ φαινόταν νὰ πηγαίνει σύμφωνα μὲ τὸ πραγματικὸ καθῆκον. Σὰ νὰ μὴν ἦταν ἡ σιωπή μας παρὰ ἡ μυστηριακὴ προέκταση τῆς κουβέντας μας, ρώτησα :

— Ἡ ἀδελφή σας τί λέει ;

Τινάχτηκε καὶ ξανάπε, σαστισμένος :

—Ἡ ἀδελφή μου ;

— Ναί, γιατί, ἂν ἐσεῖς θυσιαζόσαστε γι' αὐτήν, αὐτὴ βέβαια πρέπει νὰ τὸ ξέρει, καὶ νὰ τὸ παραδέχεται...

— Μά, ψιθύρισε, βέβαια, δὲν ξέρει οὔτε τὰ σχέδια μου ποὺ πᾶνε χαμένα, οὔτε τὰ οἰκονομικὰ ἑνὸς ὑπαλλήλου σὰν καὶ μέ...

Τὸν κύτταξα, κατάπληκτος :

— Δὲν τῆς εἴπατε τίποτα ;

— Θεὸς φυλάξοι!..

— Νὰ μὴ ξέρει τίποτα γιὰ τὸ γάμο σας, καλά,— μὰ γιὰ τὸ ἄλλο ;

— Οὔτε γι' αὐτό. Δὲν τὸ φαντάζεται...

—Ἀδύνατο!

Ἡ ἀνάγκη νὰ ὑπερασπιστεῖ ἐκείνην ποὺ ἐγὼ χτυποῦσα, νίκησε τὴ δειλία του νὰ ξανοιχτεῖ γιὰ οἰκογενειακά. Ἕνα κῦμα ἀπὸ λόγια ξεχύθηκε :

— Τὸ ξέρω... Δὲν καταλαβαίνετε... Εἶναι δύσκολο, ἄλλιωστε, νὰ μπεῖ κανεὶς στὸ νόημα χωρὶς νὰ ἰδεῖ... Ἡ ἀδελφή μου εἶν' ἄρρωστη. Δὲ βγῆκε ποτὲ ἀπὸ τὸ χωριό. Νομίζετε πὼς φαντάζεται κἀν τί εἶναι μιὰ πολιτεία, ἕνα καφενεῖο, ἕνα θέατρο ; Ἄκουσε νὰ λένε στὸ κήρυγμα γι' αὐτὰ τὰ κέντρα τῆς ἀπωλείας, καὶ χωρὶς ἄλλο ἔχουνε γίνει γι' αὐτὴν τὰ σύμβολα ὅλης τῆς διαφορᾶς μεταξὺ Μπορντὼ καὶ Σαὶν-Κριστόλ, ὅπου καθόμαστε. Ὅσο γιὰ τὴν καριέρα μου, θἄτανε τὸ ἴδιο σὰ νὰ τῆς μιλοῦσες γιὰ κάποια Κίνα παραμυθένια! Ἤμουν ὑπάλληλος· ὡραῖα. Τώρα εἶμαι τμηματάρχης· τόσο τὸ καλλίτερο. Μιὰ κι' ὑπηρετῶ τὸ Κράτος, αὐτό, ποὺ εἶναι μέσ' ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση του δίκαιο, μὲ πληρώνει ὅσο πρέπει, κι' ἡ καλή μου διαγωγὴ μὲ κάνει νὰ προβιβάζομαι. Τὸ χρῆμα, τέλος, δὲν εἶναι γι' αὐτὴν ὅ,τι σεῖς φαντάζεστε. Βέβαια, ξέρει πὼς πρέπει νὰ τὸ οἰκονομάει κανείς, δηλαδὴ ν' ἀγοράζει κάτι ὅσο πιὸ φτηνὰ μπορεῖ, καὶ μόνο ὅταν εἶν' ἀνάγκη. Ἔξω ἀπ' αὐτά, δὲν ξέρει ποῦ τὸ βρίσκουμε, ἢ καλλίτερα, φαντάζεται πὼς βγαίνει μέσ' ἀπὸ τὴν οἰκογένεια, σὰν ἀπὸ μιὰ πηγή, ποὺ θἄχαν τὸ δικαίωμα νὰ πίνουν ἀπ' αὐτὴν ὁρισμένος ἀριθμὸς προσώπων ποὺ χουν τὸ ἴδιο ὄνομα. Πρίν, τὸ φύλαγε ὁ πατέρας μου. Τώρα ποὺ αὐτὸς πέθανε, τὄχω στὰ χέρια μου ἐγώ. Τίποτα δὲν εἶναι πιὸ φυσικό. Μόνο τὸ ἀντίθετο θὰ τῆς φαινόταν παράξενο... Κι' ἀκριβῶς γιατὶ ἡ ἀδελφή μου

εἶν' ἔτσι, δὲ μπορῶ νὰ πειράξω τ' ὄνειρό της. Ἡ πραγματικότητα θὰ τὴν ἐσύντριβε!.. Καὶ μαζὶ μ' ὅλ' αὐτά, μιὰ τρυφερὴ ψυχή... Δὲ μὲ γνωρίζει πιὰ καὶ πολύ... Ἔχω φύγει ἀπὸ τὸ σπίτι τόσα χρόνια!.. Κι' ὅμως, γι' αὐτήνε, ἐξακολουθῶ νὰ εἶμαι τὸ πᾶν!.. Μ' ἀγαπάει... ὅπως μπορεῖ, μὲ μιὰν ἀδύναμη ἀφοσίωση, μὲ φαντασίες, μὲ μιὰ λευκὴ λατρεία... Πάντως, μ' ἀγαπάει... Καὶ παρὰ νὰ σπαράξω μιὰ τέτοια παιδιάστικην ἀφροντισιὰ κι' ἐμπιστοσύνη, θὰ προτιμοῦσα καλλίτερα...

Σταμάτησε, ἔψαξε νὰ βρεῖ κάποια λέξη, ποὺ δὲν ἦρθε:

— ... Θὰ προτιμοῦσα καλλίτερα νὰ κάμω ὅ,τι κάνω...

— Δηλαδὴ νὰ θυσιάσετε μιὰν ἄλλη!..

—Ὄχι, εἶπε, γιατὶ δὲν ξέρω, στὸ κάτω-κάτω, ἂν ἡ ἄλλη γνοιαζόταν καὶ πολὺ γιὰ μέ, ἐνῶ ἡ ἀδελφή μου...

— Ξεχνᾶτε πὼς τὴν ἀγαπᾶτε, σεῖς!..

Τὸ πρόσωπό του ἔγινε πιὸ ἀχνό. Φάνηκε σὰ νὰ μάζευε ὅλη τὴ δύναμή του, κι' ἔπειτα, μὲ θλίψη:

—Ἔ, θὰ προσπαθήσω νὰ μὴ θυμᾶμαι... Ὅταν θὰ πάρω τὴ σύνταξή μου καὶ θὰ πάω στὸ Σαὶν-Κριστόλ, ὅλ' αὐτὰ θὰ μοῦ φαίνονται τόσο μακρινά!..

Ἀνατρίχιασε:

— ... τόσο μακρινά... ὅσο καὶ τὸ Σαὶν-Κριστὸλ τὸ ἴδιο!..

Κι' ἡ σιωπὴ ξαναξαπλώθηκε. Εἴμαστε κι' οἱ δυὸ σὰ σταματημένοι ἀπὸ κάποιο ἐμπόδιο, ἀπέραστο. Καὶ πιστεύαμε πὼς ἦτανε τὸ ἴδιο ἐμπόδιο,—πάντα οἱ ἄνθρωποι φαντάζονται πὼς νιώθονται,—κι' ἀντίς...

Ἀναρωτιόμουνα, ἀλήθεια: «Αὐτὴ ἡ περιγραφὴ τῆς ἀδελφῆς του εἶναι τάχα μιὰ ἀπολογία; Εἶναι ποτὲ δυνατὴ μιὰ τέτοια ἄγνοια τῆς ζωῆς; Καὶ πόσες φορές, πίσω ἀπὸ μιὰ ψεύτικην ἀφέλεια ποὺ ἐπιδείχνεται, δὲν κρύβεται ὁ πιὸ φριχτὸς ἐγωϊσμός!»

Κι' ἐκεῖνος πάλι, μὲ τὸ νοῦ στὸ Σαὶν-Κριστόλ... Μὰ γιὰ ποιὸ λόγο νὰ ξεσκεπάσω ἐδῶ τὴ βαθειὰ σκέψη ποὺ τὸν ἐτρόμαζε, ἀφοῦ κι' ὁ ἴδιος δὲ μοῦ τὴν εἶπε παρὰ ἀργότερα, πολὺ ἀργότερα, κάποια φορά, στὸ χωριό του;

Ἄξαφνα, τὸν εἶδα νὰ βγάζει τὸ ρολόϊ του —οἱ συνηθισμένες κινήσεις μένουνε, ὅσο μεγάλες κι' ἂν μᾶς εἶναι οἱ ἔγνοιες—καὶ νὰ φωνάζει τὸ γκαρσόνι.

—Ἄ ὄχι! φώναξα. Ἐγὼ θὰ πληρώσω!

Ἔσπρωξε τὸ χέρι μου:

— Γιὰ μιὰ φορὰ ποὺ ξανάρθα ..

Τώρα ποὺ εἶχε ὁμολογήσει τὰ καινούργια βάρη ποὺ κυβερνοῦσαν πιὰ τὴ ζωή του, θάθελε πολύ, χωρὶς ἄλλο, νὰ δείχνει ὅλη τὴ γενναιοδωρία του.

—Ἔστω, εἶπα, χωρὶς νὰ ἐπιμείνω. Μὲ τὴ συμφωνία πὼς θὰ ξαναρθῆτε τὸ βράδυ. Μιὰ καὶ σᾶς ξαναβρῆκα, ἐννοῶ νὰ μὴ σᾶς ξαναχάσω, καὶ νὰ κάμω ὅ,τι μπορῶ γιὰ ν' ἀντικαταστήσω, μὲ τὴ φιλία μου, λιγάκι ἀπ' ὅ,τι μᾶς λείπει...

Χαμογέλασε, ἀπογοητευμένα:

— Δὲν ἔχω καμιὰ πίστη στὸ μέλλον...

Ἀλήθεια· κι' αὐτὸ ἀκόμα δὲν ἦταν ἀπίθανο: θυσιάζοντας τὴν ἀγάπη του, ὁ δυστυχισμένος μπορεῖ νἄχε θυσιάσει μαζὶ κι' ὅλη του τὴν καριέρα...

—Ἄ! ἔκαμα. Ξέρετε πὼς ἂν ποτὲ ἔβλεπα τὴν ἀδελφή σας, δὲ θὰ κρατιόμουνα, καὶ θὰ τῆς ἔλεγα ὅλο τὸ κακὸ ποὺ σᾶς κάνει;

—Ὄχι, εἶπε. Ἀπὸ μονάχος σας, δὲ θὰ λέγατε τίποτα.

— Δὲν τὸ πιστεύω.

— Εἶμαι βέβαιος.

Κι' ἔφυγε. Καὶ φαινόταν, θαρρεῖς, θλιμένος λιγότερο,—ἴσως γιατὶ εἶχε ξανοίξει πέρα γιὰ πέρα τὴν καρδιά του.

(Ἀκολουθεῖ) μεταφρ. ΝΑΣΟΣ ΔΕΤΖΩΡΤΖΗΣ

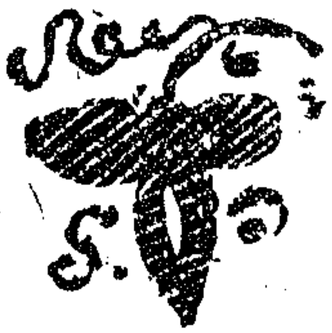

ΜΙΑ ΜΙΚΡΗ ΕΙΣΗΓΗΣΗ Σ' ΕΝΑ ΜΕΓΑΛΟ ΕΡΓΟ (*)

Ὁ Παλαμάς! Τὶ «εἰσήγηση» χρειάζεται τάχα γιὰ τὸ ἀποψινὸ παρουσίασμα τῆς κυρίας Τερέντσιο; Ἐν' ἀπάνθισμα ἀπὸ τὴν ποίηση τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ! Κι' ὅταν σὲ λίγο θἀντηχήση, θὰ βροντήση καὶ θἀστριάψη ἐδῶ-μέσα ὁ στίχος τοῦ Ποιητοῦ, ὁ δημιουργικὸς στίχος κι' ὄχι ὁ ἁπλῶς ἠχηρὸς ποὺ μισοῦσε ὁ Φώσκολος—il verso chè suonna e non crea—τὰ λόγια δὲν εἶναι περιττά;.. Ἡ Κριτικὴ δὲ χάνει βέβαια ποτὲ τὰ δικαιώματά της· ἀλλὰ μιὰ Κριτική, ἀνταξία τοῦ ποιητοῦ, θὰ ἔπρεπε νὰ ἦταν δημιουργικὴ ὅπως ὁ στίχος του. Τέτοια δὲν εἶν' εὔκολο νὰ γίνη, σὲ μιὰ σύντομη μάλιστα ὁμιλία. Κι' ἐπειδή, ὁπωσδήποτε, ἐπρίθηκε σκόπιμο κάποιος νὰ μιλήση κι' ἀπόψε, καὶ ὁ κλῆρος ἔπεσε σὲ μένα, θὰ πῶ μετὰ χαρᾶς τὰ λίγα λόγια ποὺ νομίζω ταιριαστά, ἀλλὰ καὶ θὰ ζητήσω συγγνώμη, γιατὶ θὰ ἐπαναλάβω πράγματα ποὺ τὰ γνωρίζετε ὅλοι σας!

Τὰ γνωρίζετε, ἐπειδὴ δὲν πιστεύω νὰ εἶναι κανεὶς σας ποὺ νὰ μὴν ἐδιάβασε, ὄχι ἕναν, ἀλλὰ πολλοὺς τόμους ἀπὸ τὸ πολύτομο ἔργο τοῦ Παλαμᾶ. Τὰ γνωρίζετε, ἐπειδὴ εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴν ἔτυχε νὰ διαβάσετε, ὄχι μιά, ἀλλὰ πολλὲς μελέτες, πολλὲς κριτικὲς γιὰ τὸ ἔργο αὐτό. Τὰ γνωρίζετε, τέλος, ἐπειδὴ κάποτε θὰ φυλλομετρήσατε καὶ μιὰ Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, εἴτε δική· μας, εἴτε ξένη,—κι' οἱ ξένες εἶναι, παραδόξως, ἀφθονώτερες ἀπὸ τὶς δικές μας—καὶ θὰ εἴδατε ποιὰ θέση κατέχει καὶ ποιὰ κορυφὴ ἀποτελεῖ σ' αὐτὴ τὴ Λογοτεχνία ὁ Ποιητής μας.

Δὲν εἶναι καθόλου ὑπερβολὴ νὰ πῆ κανείς, ὅτι αὐτὸς τὴν ἐδημιούργησε, αὐτὸς εἶναι ὁ πατέρας της. Ὅταν, περὶ τὸ 1883, ἄρχισε νὰ ροδίζη στὸν πνευματικό μας ὁρίζοντα ἡ αὐγὴ κάποιας Ἀναγέννησης, παρουσιάσθηκαν μαζὶ τρεῖς ποιηταί, ποὺ ἐξαρχῆς ἐκίνησαν τὴν προσοχὴ ὡς τρεῖς πραγματικῶς νέοι: ὁ Παλαμάς, ὁ Δροσίνης κι' ὁ Πολέμης. Κι' ὁ Προβελέγγιος βέβαια, ἀλλ' αὐτὸς ἔμεινε κάπως χωριστά, ὅπως καὶ μένει ἀκόμα. Λίγο ἀργότερα, ἄλλοι τρεῖς: ὁ Γρυπάρης, ὁ Πορφύρας κι' ὁ Μαλακάσης. Καὶ λίγο ἀργότερα, ἢ καὶ σχεδὸν συγχρόνως μὲ τοὺς τρεῖς προηγούμενους, ὁ Σκίπης, ὁ Σικελιανὸς καὶ—μόνος του κι' αὐτὸς σὰν τὸν Προβελέγγιο—ὁ Παπαντωνίου. Αὐτοὶ εἶναι οἱ κυριώτεροι ποιηταὶ τῆς Ἀναγέννησης ποὺ ἐσημειώθηκε στὴ Νεοελληνικὴ Λογοτεχνία, καὶ στὴν Ἀθηναϊκὴ νὰ ποῦμε Σχολή, ἀπὸ τὸ 1883, πρὶν ἐμφανισθῆ ἀκόμα ὁ Ψυχάρης, κι' ἐδῶθε. Καὶ πολλοὶ ἄλλοι βέβαια, καὶ μαζὶ μὲ τοὺς πρώτους, καὶ μαζὶ μὲ τοὺς κατοπινούς, ἀλλὰ ὄχι σὰν αὐτοὺς (**). Κι' ἀπ' αὐτοὺς πάλι, ὅλοι δὲν ἔχουν τὴν ἴδια ἐπιβολή. Ἀλλὰ ἐκεῖνος ποὺ τοὺς ξεπέρασε ὅλους—καὶ προγενεστέρους του, καὶ συγχρόνους του, καὶ κατοπινούς,—εἶναι ὁ Παλαμάς, ποὺ, μετὰ τὴν ἐμφάνιση καὶ τὸ σάλπισμα τοῦ Ψυχάρη, παρουσίασε τόσο ἄφθονη, τόσο ἔξοχη ἐργασία, κι' εἶχε τόσο μεγάλη ἐπίδραση, ὥστε μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι τὴν Ἀναγέννηση τὴν ἔφερε μόνος του. Τὸν «Ὕμνο τῆς Ἀθηνᾶς», βλέπετε, καὶ τὰ «Τραγούδια τῆς Πατρίδος μου», τὰ εἶχαν διαδεχθεῖ ἡ «Ἀσάλευτη Ζωή», ὁ «Τάφος», ὁ «Δωδεκάλογος

(*) Τὸ Ἔργο τοῦ Παλαμᾶ. Ἔγινε στὸν Παρνασσὸ τὶς 19 Δεκ. 1931 (ἴδε προ. τεῦχος «Νεοέλληνες Λυρικοί», σημείωση.)

(**) Καβάφης, Μαβίλης, Μαρτζώκης δὲν ἀνήκουν στὴν Ἀθηναϊκὴ Σχολή. Νεώτερους δὲν ἀναφέρω.

τοῦ Γύφτου»—ὅ,τι μεγαλύτερο, ὅ,τι ὑψηλότερο καὶ ὅ,τι ***μορφολογικῶς πιὸ τελειωμένο*** – κι' ἐδῶ ἀκριβῶς εἶναι ἡ ὑπεροχὴ μπροστὰ στὸ ἀτελείωτο ἔργο τοῦ Σολομοῦ —εἶχε ἰδεῖ ἡ Νεοελληνικὴ Ποίηση ὡς τότε. Καὶ παραλλήλως πρὸς τὴ δημιουργικὴ αὐτὴ ἐργασία—τὰ μεγάλα, τὰ αἰώνια αὐτὰ «πρότυπα»—ἦταν κι' ἡ κριτική, ἡ πολεμική, ἡ διδασκαλία, ἡ ὁδηγία. Κανένας ποτὲ ἀπὸ τοὺς ποιητάς μας δὲν ἔγραψε τόσο πολλὰ καὶ τόσο φωτεινά, γιὰ νὰ ἐξηγήση τὸ ἔργο του, τὴν τεχνοτροπία του, τὴν ἰδέα του, τὸ σκοπό του, καὶ νὰ δείξη τοὺς νέους δρόμους ποὺ ἄνοιγε στὴν Ποίηση γιὰ ὅποιους θὰ εἶχαν τὴ δύναμη νὰ τοὺς ἀκολουθήσουν. Πρόλογοι σὲ συλλογές του, ἐπίλογοι, σημειώματα, σχόλια, ἄρθρα σ' ἐφημερίδες καὶ περιοδικά, μελέτες σὲ τόμους, γιὰ τὸν ἑαυτό του, γι' ἄλλους, γιὰ δικούς μας, γιὰ ξένους, γιὰ παλιούς, γιὰ σύγχρονους, ἀπετέλεσαν ὁλάκερη βιβλιοθήκη στὸ διάστημα πενήντα καὶ πλέον ἐτῶν. Φυσικά, στὴν ἐποχὴ ποὺ ἔτυχε νὰ βρεθῆ ἕνας ποιητής, ἕνας λογοτέχνης, ἕνας ὁδηγός, ἕνας Διδάσκαλος, σὰν τὸν Παλαμά, τὰ γλωσσικὰ κυριαρχοῦν σ' αὐτὴ τὴν ἐργασία. Ἐπρωτοστάτησε στὸν τραχύ, στὸ σκληρό, στὸν αἱματηρὸ ἐκεῖνο ἀγῶνα ποὺ ἔγινε, κατὰ τὰ τέλη τοῦ περασμένου καὶ τὶς ἀρχὲς αὐτοῦ τοῦ αἰώνα, γιὰ τὴν ἐπικράτηση καὶ τὴν καθιέρωση τῆς ζωντανῆς μας γλώσσας ὡς λογοτεχνικῆς. Κ' ἔδωσε τόσο τὴν ψυχή του σ' αὐτὸ τὸν ἀγῶνα, καὶ τὸν θεώρησε τόσο τιμητικὸ γι' αὐτόν, ὥστε ἔφτασε κάποτε νὰ πῆ: «ὁ δημοτικισμὸς εἶναι ἡ ἀρετή μου», λόγος ποὺ θυμίζει κάπως τὸ αὐτοεπιτύμβιο τοῦ Αἰσχύλου, ποὺ δὲν ἀξίωσε νἀναγράψη ἄλλο τίποτα παρὰ τὴν «εὐδόκιμον ἀλκήν» του στὸ Μαραθῶνα!

***

Ἐμεῖς ὅμως, τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ τὸ βάζομε ψηλότερα κι' ἀπὸ τὸ ἄλλο. Εἶν' ἕνα ἔργο τεράστιο καὶ ἀσύγκριτο· ἕνα ἔργο τόσο μεγάλο σὲ ὄγκο καὶ σὲ ὀμορφιά, ποὺ προξενεῖ κατάπληξη καὶ θάμβος. Σὲ κανέν' ἄλλο δὲν ταιριάζει καλύτερα ὁ συνηθισμένος χαρακτηρισμός: ***Μνημεῖο***. Κι' ἕνα ἔργο τόσο ἑνιαῖο, ἀλλὰ καὶ τόσο ***ποικίλο***, ποὺ νἀπορῆ κανεὶς πῶς ἕνας κι' ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος μπόρεσε νὰ τὸ θεμελιώση, νὰ τὸ ὑψώση καὶ νὰ τὸ διακοσμήση.

Ἀνάλογο, στὴ νεώτερη Γαλλικὴ Λογοτεχνία, εἶναι μόνο τὸ ἔργο ἑνὸς Victor Hugo. Τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς μεγάλης του ζωῆς, ὅταν οἱ φίλοι του τοῦ διάβαζαν κομμάτια νέων ποιητῶν, νέων τεχνοτροπιῶν, νέων ἀντιλήψεων, ὁ Hugo τἄκουγε μὲ τὴν προσοχὴ ἐκείνη ποὺ ἔδινε σὲ κάθε νέο, ἔπειτα συλλογιόταν σὰν κάτι νἄθελε νὰ θυμηθῆ, καὶ τέλος ἔλεγε μὲ χαμόγελο: «Μὰ τέτοια ἔχω κι' ἐγώ!» Καὶ τοὺς διάβαζε δικούς του στίχους, παλιούς, ξεχασμένους, κι' ἀπαράλλαχτους μὲ τοὺς νέους τάχα ποὺ τοῦ εἶχαν διαβάσει.—«Μὰ τέτοια ἔχω κι' ἐγώ!» Τὸ ἴδιο μπορεῖ νὰ λέη κι' ὁ Παλαμάς. Τίποτα δὲν ἔγινε, τίποτα δὲ δημιουργήθηκε στὴν κατοπινή του ποίηση, ποὺ νὰ μὴν ὑπάρχη στὴ δική του, ποὺ νὰ μὴν πηγάζη ἀπ' αὐτήν!

Εἶναι ἡ Λύρα ὁλάκερη—toute la Lyre!

Ἔχει ποιήματα τρυφερά, ἔχει ποιήματα σκληρί, ἔχει ὑμνητικὰ γεμάτα ἐνθουσιασμό, ἔχει σατιρικὰ γεμάτα ὀργή. Ὁλάκερες ἐποποιΐες, κοντὰ σὲ στροφές, σὲ τετράστιχα, σὲ λιανοτράγουδα. Ἄλλοῦ ρητορικός, ἀλλοῦ πλαστικός, ἀλλοῦ αἰσθηματικός, ἀλλοῦ φιλοσοφικός, ἀλλοῦ ρωμαντικός, ἀλλοῦ κλασικός, ἀλλοῦ συμβολικός, ἀλλοῦ καθαρὸς (pur), ἀλλοῦ διδακτικός, καὶ παντοῦ ὁ Παλαμάς! Μερικοὶ κριτικοί, κατὰ καιρούς, δοκίμασαν νὰ τὸν χωρίσουν, νὰ τὸν διαλέξουν. Ματαιοπονία! Ὁ Παλαμὰς δὲν χωρίζεται. Οὔτ' ἔχει τίποτα γιὰ νὰ τοῦ πετάξης: ***οὔτ' ἕνα στίχο!*** — Ποτὲ δὲν κατάλαβα, ποτὲ δὲν αἰστάνθηκα τὸ μεγαλεῖο του περισσότερο, ἀπὸ μιὰ φορὰ ποὺ εἶδα μερικοὺς στίχους στὴν προμετωπίδα κάποιου βιβλίου, σὰ ρητό. Δὲν τοὺς ἤξερα, οὔτε εἶχαν ἀποκάτω ὄνομα. Μὰ μὲ σταμάτησαν τόσο πολύ, μοῦ ἔκαμαν τέτοια ἐντύπωση, ποὺ εἶπα: «Αὐτοὶ εἶναι στίχοι ποιητοῦ μεγάλου. Μὰ ποιοῦ ἄραγε; Ὄχι βέβαια τοῦ Παλαμᾶ. Τέτοιους δὲν ξέρω νἄχη. Κάποιου πιὸ μοντέρνου ἴσως...» Στρέφω τὴ σελίδα τοῦ βιβλίου καὶ διαβάζω στὴν ἀρχὴ τοῦ προλόγου: «Οἱ στίχοι αὐτοί τοῦ Παλαμᾶ...» Ἦταν τοῦ Παλαμᾶ! Καὶ εἶπα: «Νὰ ὁ Ποιητής! Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἰδῆς τὄνομά του κάτω ἀπὸ λίγους του στίχους γιὰ νὰ καταλάβης πῶς ἡ

πετρίτσα αὐτὴ εἶν' ἀπὸ ἕνα μεγάλο Παλάτι! Ἂν τοὺς στίχους αὐτοὺς τοὺς εἶχε γράψει ἕνας ἄλλος, θἄταν κι' αὐτὸς τόσο μεγάλος, ὅσο εἶναι ὁ Παλαμάς!» Ἀλλὰ δυὸ Παλαμάδες, μέσα στὴν ἴδια ἐποχὴ καὶ στὸ ἴδιο ἔθνος, εἶναι τόσο δύσκολο πρᾶγμα! Ὁ Ἀλέξαντρος Πάλλης προφήτεψε κάποτε ὅτι θὰ περάσουν ἑκατὸ χρόνια γιὰ νὰ ξαναγραφῆ στὴν Ἑλλάδα ἕνας «Δωδεκάλογος»!

***

Ἀπ' ὅλ' αὐτὰ τὰ ξεχωρίσματα τῶν κριτικῶν, πιὸ λογικὸ μοῦ φαίνεται ἐκεῖνο ποὺ ἔκαμε κάποτε ὁ ποιητὴς Πετμεζᾶς Λαύρας, ποὺ διάλεξε τὰ πιὸ εὔκολονόητα, τὰ πιὸ προσιτὰ νὰ ποῦμε παλαμικὰ ποιήματα, καὶ τὰ δημοσίευσε στὸ «Ἐλεύθερο Βῆμα» μὲ τὸν τίτλο, ἂν θυμοῦμαι καλά, «Ὁ Παλαμᾶς γιὰ ὅλους». Αὐτὸ μάλιστα. Γιατὶ πραγματικῶς, ἄλλα του ποιήματα,—τῆς ἴδιας ἢ ἀνώτερης ἀξίας, ἀδιάφορο—εἶναι, ἢ τουλάχιστον ἦταν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, δυσνόητα γιὰ τοὺς πολλούς. Σήμερα ὅμως—δὲ βαρυέστε! Ποιὸς σημερινὸς νέος δὲν καταλαβαίνει καὶ τὸ δυσκολώτερο Παλαμά; Ἐκτὸς ἂν εἶναι ἠλίθιος ἐκ γενετῆς ἢ ἂν ἔπαθε τύφο κατὰ τὴν παιδική του ἡλικία. Γι' αὐτὸ φαντάζομαι ὅτι ὁ θρύλος περὶ στρυφνότητος τοῦ Παλαμᾶ, ἔφτασε ὥς τὶς ἡμέρες μας ἀπὸ μιὰ πιὸ σκοτεινὴ ἐποχή, ποὺ οὔτε ἡ νέα λογοτεχνικὴ γλῶσσα ἦταν ἀκόμα τόσο συνηθισμένη ἀπ' τὸ κοινό, οὔτε ἡ νεώτερη Λογοτεχνία εἶχε παρουσιάσει ὅλους ἐκείνους τοὺς γρίφους τῶν ποετάστρων, ποὺ οἱ καϊμένοι οἱ ἄνθρωποι, στὶς ἡμέρες μας, οἱ κοινοὶ θνητοί, σπάζουν τὸ ξερό τους γιὰ νὰ λύσουν...

Ἡ κυρία Τερέντσιο, γιὰ τὸ ἀποψινὸ παρουσίασμα, δὲ βλέπω νὰ διάλεξε ὡς χαρακτηριστικώτερα τὰ πιὸ εὔκολα ποιήματα τοῦ Παλαμᾶ. Ἀλλὰ εἶμαι βέβαιος ὅτι ὅλοι θὰ τὰ καταλάβετε καὶ θὰ τὰ αἰστανθῆτε ὅλα. Εἶναι, ἀλήθεια, καὶ κομμάτια ἀπὸ τὸν «Τάφο», ποὺ πολλοὶ τὸν θεωροῦν τὸ πιὸ ἀνθρώπινο ἀλλὰ καὶ τὸ πιὸ ὡραῖο, τὸ πιὸ καθαρῶς ποιητικὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ—νἄχουν ἄραγε ἄδικο;—μὰ κι' ἀπὸ τὰ «Μεγάλα Ὁράματα»—ὁ Ἀσκραῖος π. χ. ποὺ παρουσιάζει τὸν Ποιητὴ τὸν ἴδιο,—κι' ἀπὸ τοὺς «Χαιρετισμοὺς τῆς Ἡλιογέννητης», κι' ἡ «Μαρία ἡ Πενταγιώτισσα», καὶ τὸ «Παραμύθι τοῦ Ἀδάκρυτου» ἀπὸ τὸ «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου». Τίποτ' ἀπ' αὐτὰ δὲν ἦταν στὴ λαϊκὴ συλλογὴ τοῦ Λαύρα—κι' ὅμως! Θὰ τὰ καταλάβετε, θὰ τὰ αἰστανθῆτε, θὰ σᾶς συγκινήσουν βαθιά. Ἀπὸ τὰ μικρότερα, κι' ὄχι λιγώτερο λαμπρὰ διαμάντια, θὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχή σας σ' ἕνα πολύ, ἀληθινά, χαρακτηριστικό. Εἶναι ἐρωτικό. Ὁ ποιητὴς αἰσθάνεται βαθύτερα τὴν ἀγάπη του, ὅταν λέει στὴν ἀγαπημένη ὄχι «σ' ἀγαπῶ», ἀλλὰ «σ' ἀγαπάω!» Ἐκεῖνο τὸ ***άω-άω***, τὸ γνήσιο, τὸ λαϊκό, τὸ ρωμέϊκο, τὸ χωριάτικο, τὸν ἐνθουσιάζει. Τὸ βρίσκει πιὸ θερμό, πιὸ ἐκφραστικό, πιὸ ζωντανό. Τοῦ μεγαλώνει, τοῦ ἐξυψώνει ἀκόμα καὶ τὴν ἀγάπη. Καὶ τώρα θυμοῦμαι, πῶς σ' ἕν' ἄλλο του ποίημα, λέει ὅτι ὅσο περισσότερο κατέχει τὴ ζωὴ καὶ προχωρεῖ στὴν τέχνη, ὅσο περισσότερο ὑψώνεται στὴν ἔμπνευσή του, ὅσο μεγαλύτερος ποιητὴς γίνεται, τόσο πιὸ δημοτικὴ γλῶσσα μεταχειρίζεται. Ἀκούστε:

Ὅσο τὸ χέρι τῆς ζωῆς κρατεῖ μυ πιὸ σφιχτό,
καὶ τῆς Ἰδέας πιὸ στέρεα καβαλλικεύω τὸ ἄτι,
τόσο πιὸ ἀχόρταγα ρουφῶ τἀγέρι τοῦ βουνοῦ,
τόσο πιὸ ἀξέταστα μιλῶ τὴ γλῶσσα τοῦ χωριάτη!

Γιατ' εἶναι ὁ ἐθνικός, ὁ ἀληθινὰ ἐθνικὸς ποιητής. Ὅλα τὰ ἐθνικά μας, ὁ Ρουμελιώτης αὐτός, ὁ Μεσολογγίτης—εὐλογημένη ὥρα ποὺ γεννήθηκε, κατὰ σύμπτωση, σ' ἕνα σπίτι τῶν Πατρῶν, στὸ ἴδιο ἱστορικὸ καὶ δοξασμένο σπίτι ὅπου γεννήθηκε κι' ἡ Ματθίλδη Σεράο—τὰ αἰσθάνεται βαθύτερα καὶ τἀποδίδει γνησιώτερ' ἀπὸ κάθε ἄλλον,—γλῶσσα, ἱστορία, ἔθιμα, ἤθη, παραδόσεις, θρύλους ἰδεώδη, παλμούς, ἐλπίδες, ὅλα! Κι' εἶναι περίεργο πῶς αὐτὸς ὁ πολυδιαβασμένος, ὁ μελετητής, ὁ σοφός, ποὺ κανενὸς ἔθνους καὶ καμμιᾶς ἐποχῆς Λογοτεχνία δὲν τοῦ εἶναι ξένη, ποὺ παίζει στὰ δάχτυλα τὴν ἱστορία καὶ φιλοσοφία τῆς Τέχνης, κι' εἶναι ἐνήμερος σ' ὅλη τὴν παγκόσμια πνευματικὴ κίνηση, καὶ σ' ὅλα τὰ ρεύματα τῶν ἰδεῶν,—κατόρθωσε νὰ μείνη τόσο ἄγνὸς καὶ τόσο ἀνεπηρέαστος στὸν ἑλληνισμό του, ὥστε στὸ ἔργο του νὰ βρίσκη κανεὶς τὴν πεμπτουσία τῆς Ἐθνικῆς Ψυχῆς. Αὐτὸς εἶναι, νομίζω, ὁ πιὸ ἀληθινὸς χαρακτηρισμὸς τοῦ ποιητοῦ μας. Ἀλλ' ἀκριβῶς, γιὰ

νὰ στηρίξῃ τὸ ἔργο του σὲ τόσο γερά, ντόπια θεμέλια, εἶχε ποῦ νὰ κατήσῃ καὶ νὰ ὑψωθῆ, βρῆκε τὸ μόνο τρόπο γιὰ νὰ ξεφύγῃ ἀπ' τὰ στενά του σύνορα καὶ νἀναδειχθῆ ἕνας ποιητὴς εὐρωπαῖος, παγκόσμιος. Πέρσυ, ὁ Ρομαὶν Ρολλάν, ὁ μεγάλος πεζογράφος τῆς Γαλλίας, ἐρωτώμενος τὶ τοῦ ἔκαμε μεγαλύτερη ἐντύπωση ἀπ' ὅ,τι εἶχε διαβάσει ἐκεῖνο τὸ μῆνα, ἀποκρίθηκε: «Τὰ ποιήματα τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ». Καὶ γιατί; τὸν ξαναρώτησαν. «Γιατί—ἀποκρίθηκε ὁ Ρομαὶν Ρολλὰν—εἶναι ὁ μεγαλύτερος ποιητὴς τῆς σημερινῆς Εὐρώπης!». Ὡστόσο τὸ λογοτεχνικὸ βραβεῖο Νομπέλ, ποὺ τὸ πῆραν ὡς τώρα τόσοι καὶ τόσοι ποιηταὶ καὶ πεζογράφοι, χωρὶς νὰ εἶναι «οἱ μεγαλύτεροι τῆς Εὐρώπης», καὶ φέτος μάλιστα ἕνας ἀρκετὰ μέτριος Ἄγγλος ποιητής, πεθαμένος, δὲν ἔγινε ἀκόμα δυνατὸ νὰ δοθῆ σ' ἕναν Κωστῆ Παλαμά! Ἀλλὰ γι' αὐτὸ ἴσως φταῖμε καὶ μεῖς, ἐπίσημοι καὶ ἀνεπίσημοι, ποὺ δὲν ἐπιδιώξαμε ὅσο κι' ὅπως ἔπρεπε μιὰ μεγάλη τιμή, ποὺ ***μόνο διὰ τοῦ Παλαμᾶ***, καὶ μόνο ὅσο ζῆ ὁ Παλαμὰς — τὸ τονίζω — μπορεῖ νὰ γίνῃ στὴ μικρή μας Ἑλλάδα.

***

Κυρίες καὶ Κύριοι! — Δὲ θὰ μποροῦσα νὰ τελειώσω τὴν περιτρὴ αὐτὴ εἰσήγηση, σὲ τρόπο ποὺ νὰ γίνῃ κάπως ἀναγκαία, παρὰ μὲ κάποιους στίχους ἀφιερωτικούς, ποὺ ἄλλαξαν, τὸ 1928, ὁ Παλαμὰς κι' ὁ Δροσίνης. Ὁ πρῶτος, στέλνοντας στὸ δεύτερο ἕν' ἀντίτυπο τῶν «Πεντασυλλάβων» του, τοῦ ἔγραψε:

Στὸ Δροσίνη

Πῶς ἀλλιῶς
νὰ σὲ πῶ; Ὁ συνοδοιπόρος,
χαῖρε, ὁ πιὸ γερός, ὁ πιὸ παλιὸς
γιὰ τ' ἀνέβασμα στοῦ Τραγουδιοῦ
τ' Ἁγιονόρος.

Μὲ τὸ γέλασμα τοῦ παιγνιδιοῦ,
μὲ τὸ γνοιάσιμο τοῦ κόπου
δουλεμένο, τὸ βιβλίο μου καρτερεῖ
τὴ ματιά σου, θρέμμα ἀνθρώπου,
ποὺ δὲν εἶναι στὴ ζωή του μιὰ στιγμή,
μιὰ ματιὰ στὴν ὕπαρξή του – δίχως
νὰ ταράζῃ του τὴ σκέψη ὁ Στίχος.

Νὰ κι' ἀπάντηση τοῦ Δροσίνη, σ' ἕν ἀντίτυπο ἀπὸ τὸ «Μοιρολόϊ τῆς Ὀμορφης»:

Συνοδοιπόροι ναί, μαζὶ κινήσαμε
στῆς Τέχνης τὸ γλυκοξημέρωμα—ὅμως,
μὲ τοῦ καιροῦ τὸ πέρασμα, χαράχτηκε
τοῦ καθενός μας χωριστὸς ὁ δρόμος:

Ἐσὺ τὰ Ὡραῖα μέσ' στὰ μεγάλα ζήτησες,
κ' ἐγὼ στὰ ταπεινὰ κι' ἀπορριμένα·
καὶ δούλεψες τὸ μπροῦντζο καὶ τὸ μάρμαρο,
κι' ἄφησες τὸν πηλὸ τῆς γῆς σ' ἐμένα.

Στὶς ἀλπικὲς χιονοκορφὲς ἀνέβηκες,
καὶ στάθηκα στὶς λιόφωτες ραχοῦλες·
ἀρχόντισσες καὶ ρήγισσες οἱ μοῦσες σου,
κ' ἐμένα ψαροποῦλες καὶ βοσκοῦλες.

Ἐσὺ στῆς δάφνης τ' ἀκροκλώναρα ἅπλωσες,
κ' ἐγὼ σὲ κάθε χόρτο καὶ βοτάνι·
στεφάνι ἔχεις φορέσει ἀπὸ δαφνόφυλλα—
λίγο θυμάρι τοῦ βουνοῦ μὲ φτάνει.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Τὸ θεματωνθήτερον

ΠΕΡΙ ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Ἀθανάσιος Μαρῖκος

Ὁ ἠθοποιὸς ποὺ πέθανε αὐτὲς τὶς ἡμέρες ξαφνικά, γέρος πιά, ἦταν ἴσως ὁ μεγαλύτερος μίμος τοῦ νεοελληνικοῦ θεάτρου.

Ἀπ' ὅσους γνωρίσαμε τουλάχιστο ἐμεῖς, κανένας δὲν εἶχε σὲ μεγαλύτερο βαθμὸ τὸ χάρισμα νἀλλάζῃ μορφὴ καὶ νὰ μιμῆται ἕνα ὁποιοδήποτε μοντέλο. Ὁ Μαρῖκος τὸ κατόρθωνε, ἀκόμα καὶ χωρὶς προπαρασκευή, χωρὶς μεταμφίεση, μόνο μὲ τὴν ἔκτακτη εὐκινησία καὶ μεταβλητότητα τοῦ προσώπου του, — τῶν ματιῶν του, τοῦ στόματος, τῶν παρειῶν, τοῦ μετώπου, ἀκόμα καὶ τῶν αὐτιῶν. Ὅταν ὅμως φκιανόταν κιόλα, ἡ ἀπομίμηση μιᾶς μορφῆς ἀπὸ τὸ Μαρῖκο ἦταν κάτι ἐκπληκτικό. Γι' αὐτὸ ἦταν περιζήτητος στὶς Ἐπιθεωρήσεις. Ἔκανε τὸ Δεληγιάννη, κ' ἦταν ὁ Δεληγιάννης. Ἔκανε τὸ Βενιζέλο κ' ἦταν ὁ Βενιζέλος. Ὁποιον ἔκανε, ἦταν ὁ ἴδιος. Ἕνα θαῦμα.

Ἀλλὰ καὶ ρόλους σὲ δρᾶμα ἢ σὲ κωμωδία ὅταν ἔπαιζε, κατόρθωνε νὰ παρουσιάζῃ ἕναν τύπο. Εἶχε πάντα τὴν καλύτερη ἐμφάνιση. Καὶ θὰ ἦταν ἕνας μεγάλος ἀληθινὰ ἠθοποιός, ἂν τὸν βοηθοῦσε ἡ φωνή του κ' ἡ προφορά. Δυστυχῶς ἡ φωνή του ἦταν βαρειά, ἀλύγιστη, μονότονη· καὶ, στερεότυπα, ἐτόνιζε τὶς φράσεις σὰ νἄχαν ὅλες ἐρωτηματικό. Δὲν μποροῦσε νὰ ἐκφράσῃ καὶ μὲ τὴν ὁμιλία, μὲ τὸν τόνο, ἐκεῖνο ποὺ ἐξέφραζε τόσο τέλεια μὲ τὴ μορφὴ καὶ τὴν κίνηση—μὲ τὴ μιμική. Ἀλλὰ κι' ἔτσι, ἦταν εὐχάριστος καὶ συμπαθητικός. Προπάντων ἔκαν' ἐντύπωση ἡ εὐσυνειδησία του. Ἤξερε τὰ λόγια του πάντα, δὲν περίμενε ἀπὸ τὸν ὑποβολέα. Κι' ὅταν ὁ ρόλος ἦταν κατάλληλος γι' αὐτόν, ὅταν οἱ ἐκφράσεις, οἱ μοῦτες, εἶχαν περισσότερη βαρύτητα ἀπὸ τὰ λόγια, ὁ Μαρῖκος εἶχε μιὰ μεγάλη ἐπιτυχία. Ὅπως π. χ. ὅταν ἔκανε τὸ γέρο-Ἀρεοπαγίτη στὸν «Πειρασμὸ» καὶ τὸν πατέρα τοῦ γιατροῦ στὴν «Πολυγαμία». Καὶ σὲ πολλὲς ἄλλες, δικές μας ἢ ξένες, κωμωδίες εἶχε χειροκροτηθῆ πολύ. Ἔπαιζε ἄλλωστε κάθε λογῆς ρόλο, καὶ κωμικό, καὶ δραματικό, καὶ χαρακτηριστικό. Ἦταν «καθολικὸς» ἠθοποιὸς ὁ Μαρῖκος. Ἐργάτης τῆς σκηνῆς ἀπὸ τοὺς πιὸ πολύτιμους. Ποτὲ σχεδὸν δὲν καθόταν, ὅπως ἄλλοι ἠθοποιοὶ τοῦ θιάσου ποὺ ἦταν μόνο γιὰ ὡρισμένους ρόλους. Δὲν ἔπαιζαν

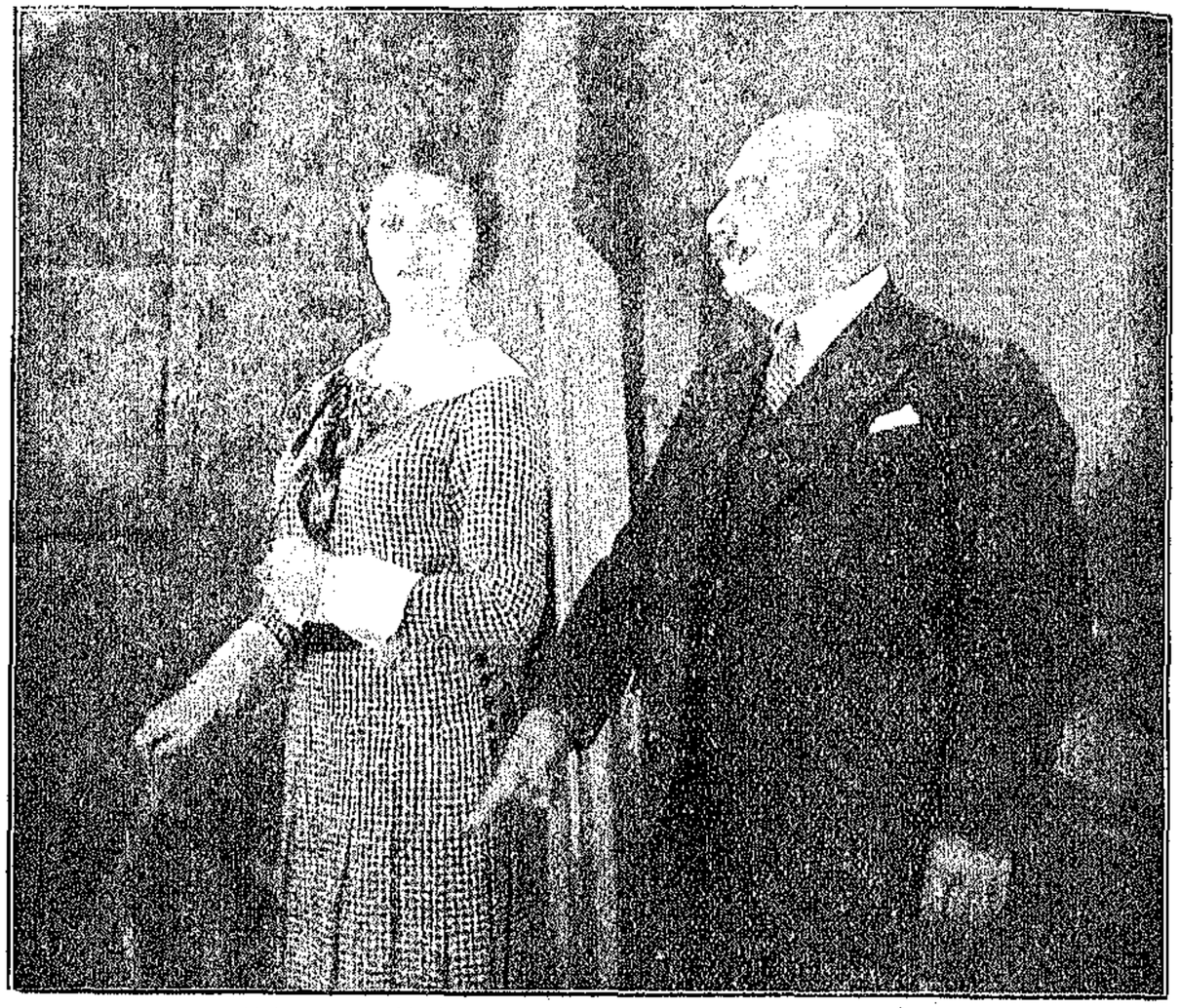

ΜΙΑ ΕΙΚΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ «ΣΤΕΛΛΑ ΒΙΟΛΑΝΤΗ» ΤΗΣ «ΕΛΛΑΣ-ΦΙΛΜ»

Ἑλένη Παπαδάκη (Στέλλα) Ἀθανάσιος Μαρῖκος (Παναγῆς Βιολάντης)

ἔργο πού νὰ μὴν εἶχε τὸ ρόλο του κι' ὁ Μαρῖκος. Καὶ τοῦ τὸν ἔδιναν, θιασάρχες καὶ συγγραφεῖς, μὲ πλήρη ἐμπιστοσύνη, μ' ὅλη τὴν ἀποποίθηση, πώς ὁ Μαρῖκος θὰ εἶχ' ἐπιτυχαί, ἢ τουλάχιστο δὲν θὰ εἶχε ἀποτυχία!

Ὡς ἄνθρωπος, ἦταν ἀληθινὰ εὐγενικός, ἥμερος, ἀγαθώτατος. Δὲν εἶχε κακίες, δὲν ἤξερε ἔχθρες καὶ δὲν ἐθύμωνε ποτέ. Οἱ περισσότεροι ἠθοποιοί, νευρικοὶ κι' ἀδάμαστοι, σηκώνουν τρικυμίες. Ὁ Μαρῖκος ἦταν ἡ αἰώνια γαλήνη. Γλυκὸς πάντα, γελαστός, χαρούμενος, μὲ τὸν ἔξυπνο λόγο του, μὲ τὸ καλαμπούρι του καὶ μὲ τὸ εἰλικρινὲς πάντα φιλοφρόνημά του. Χαρακτηριστικὸ εἶναι τοῦτο: ὅταν ὁ ρόλος του εἶχε «θυμό», ἔλεγαν: «Ἐδῶ ὁ Μαρῖκος θὰ ποτύχῃ' δὲν ξέρει νὰ θυμώσῃ». Κι' ὅλοι τὸν ἀγαποῦσαν, ὅπως ἀγαποῦν τοὺς ἀνθρώπους ποὺ δὲν δίνουν βάρος. Ἀλήθεια, κανένας ποτέ, θιασάρχης, ἠθοποιός, συγγραφέας, δὲν αἰστάνθηκε τὸ Μαρῖκο νὰ βαρύνῃ ἀπάνω του. Οὔτε μὲ φιλοδοξίες, οὔτε μὲ ἀπαιτήσεις, οὔτε μὲ δυστροπίες—οὔτε κἂν μὲ ἰδιοτροπίες. Ἦταν ὁ Μαρῖκος ὁ *καλός*. Τελευταῖα, μὲ τὶς ἀναποδιές, μπορεῖ νἄχε ἀλλάξει κι' αὐτός, ὅπως ἄλλαξαν ὅλοι. Ἀλλὰ τόσο λίγο! Ἐγὼ τουλάχιστο, τὶς σπάνιες φορὲς ποὺ τὸν ἔβλεπα τὰ τελευταῖα χρόνια, δὲν ἔβρισκα σπουδαία διαφορά. Ἔβλεπα τὸν ἴδιο Μαρῖκο ποὺ πρωτογνώρισα στὰ 1895. Μόνο ποὺ τὰ μαῦρα τότε σὰν κόρακας μαλλιά του—μαλλιὰ βαθιὰ μελαγχρινοῦ νέου,—ἦταν κάτασπρα.

Πόσες φορὲς συνεργάσθηκα μαζί του! Λίγα εἶναι τὰ ἔργα μου ὅπου ὁ Μαρῖκος δὲν ἔπαιξε—στὸ Θέατρο τῆς Κυβέλης, στὸ Θέατρο τῆς Μαρίκας—ἕνα ρόλο. Ἡ τελευταία μας συνεργασία ἦταν στὴ «Στέλλα Βιολάντη» ποὺ τὴν κινηματογράφησε ἡ Ἑλλὰς-Φίλμ. Ὁ Μαρῖκος ἔκαμε τὸν Παναγῆ Βιολάντη, κι' ὁμολογουμένως εἶχε μεγάλη ἐπιτυχία. Βέβαια δὲ θἄχε τόση, ἂν τὸ κομμάτι ἦταν *παρλάν*. Ἀλλὰ μὲ τὴ μορφή του, μὲ τὶς ἐκφράσεις του, μὲ τὶς μοῦτες του, ὁ Μαρῖκος ἦταν ἕνας τέλειος Βιολάντης, ὅπως μπορεῖ κανεὶς νὰ κρίνῃ κι' ἀπὸ τὴ φωτογραφία ποὺ συνοδεύει αὐτὸ τὸ σημείωμα. Γιατί ὅταν δὲ μιλοῦσε, ὁ Μαρῖκος ἤξερε καὶ νὰ θυμώνῃ: μὲ τὸ χάρισμα ποὺ εἴπαμε στὴν ἀρχή, μιμόταν τέλεια καὶ τὴ μάσκα τοῦ θυμωμένου.

Γρ. Ξ.

Παναγιώτης Καλογερόπουλος

Ὁ διευθυντὴς τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς, ποὺ πέθανε τὴν περασμένην ἑβδομάδα, ἦταν ἀπὸ τοὺς σπάνιους ἐκείνους ἀνθρώπους ποὺ, ὅταν φεύγουν, δὲ βρίσκουν εὔκολα διάδοχο κι' ἀντικαταστάτη. Ἦταν ὁ Ἄνθρωπος-Βιβλιοθήκη. Ἐδημιούργησε τὴ Βιβλιοθήκη τῆς Βουλῆς,—ἀποκλειστικό του ἔργο,— ἵδρυσε καὶ μιὰν ἄλλη στὸ σπίτι του, τὸ ἴδιο ἴσως πολύτιμη. Λέμε γιὰ μερικοὺς ὅτι «εἶναι ζωντανὴ Βιβλιοθήκη», ἀποβλέποντας στὴ σοφία τους, στὶς γνώσεις τους, στὸ πλῆθος τῶν βιβλίων ποὺ ἔχουν διαβασμένα. Ἀλλὰ ὁ Παναγιώτης Καλογερόπουλος ἦταν ὁ Ἄνθρωπος-Βιβλιοθήκη γιὰ τὸ πλῆθος τῶν βιβλίων ποὺ εἶχε μαζεμένα. Ἐλάχιστα ἀπ' αὐτὰ ἐδιάβαζε, ἐλάχιστα χρησιμοποιοῦσε, ὅπως τὰ χρησιμοποιοῦσαν οἱ πελάτες του. Ἀλλὰ τὰ μάζευε, τὰ κατέγραφε, τὰ ἐσφράγιζε, τὰ τοποθετοῦσε καὶ τὰ καμιάρωνε. Ἡ μανία του! Μανία ὅμως ἀπὸ τὶς πιὸ χρήσιμες.

Ἂν δὲν ὑπῆρχαν στὸν κόσμο καὶ τέτοιου εἴδους «βιβλιομανίες», οἱ ἄλλοι ποὺ διαβάζουν μόνο χωρὶς νὰ μαζεύουν, θὰ βρίσκονταν σὲ μεγάλη ἀμηχανία: δὲ θἄβρισκαν πουθενὰ ὅ,τι θἄθελαν νὰ διαβάσουν ἢ νὰ ξαναδιαβάσουν. Τώρα τὸ βρίσκουν. Τοὺς τὸ ἔχουν στὴ διάθεσή τους οἱ λιγοστοὶ Καλογερόπουλοι, εἴτε δημόσια βιβλιοθήκη δημιουργοῦν, εἴτε ἰδιωτική... πρὸς χρήση τῶν ἄλλων. Γιατί κι' οἱ ἰδιωτικὲς αὐτές, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ μανιακοῦ συλλέκτη, γίνονται συνήθως δημόσιες. Καὶ μιὰ ἀπὸ τὶς κυριώτερες φροντίδες τοῦ Παναγιώτη Καλογερόπουλου ἦταν νὰ βάζῃ στὸ χέρι βιβλιοθῆκες πεθαμένων. Ἢ νὰ προκαλῇ δωρεές.

Μ' αὐτὲς καὶ μ' αὐτὲς ἔγινε, σὲ πενήντα χρόνια, ἡ τεράστια σήμερα Βιβλιοθήκη τῆς Βουλῆς. Ἂν περιοριζόταν στοὺς πόρους της—ἂν εἶχε δηλαδὴ ἕνα διευθυντὴ τῆς *ρουτίνας*—θἄμενε μικρὴ κι' ἀσήμαντη σχεδὸν ὅπως ἄρχισε. Ὁ Καλογερόπουλος τὴν ἐπλούτισε. Καὶ τόσο, ποὺ τὸν σεβάστηκαν ὅλα τὰ κόμματα, ὅλοι οἱ κκ. Πρόεδροι ποὺ πέρασαν ἀπὸ κεῖ-μέσα. Ἦταν τὸ Στοιχεῖο τῆς Βιβλιοθήκης ὁ ἀδύνατος, ὁ χλωμὸς ἐκεῖνος, ἀλλ' ἀκούραστος, ἀκατάβλητος ἄνθρωπος. Κανένας δὲν τόλμησε νὰ τὸν ἀγγίξῃ. Τὸν ἐγνώρισα νέο, γαλανό, ξανθό. Τὸν ἔφτασα γέρο ἀσπρομάλλη. Κι' ἦταν πάντα ὁ Ἄνθρωπος-Βιβλιοθήκη. Μὲ τὴν ἴδια μανία. Ποιὸς θὰ βρεθῇ, τώρα νἀντικαταστήσῃ τὸν Παναγιώτη Καλογερόπουλο; Κάποιος βέβαια θὰ γίνῃ διευθυντὴς τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς. Ἀλλὰ δὲ θἄναι Ἐκεῖνος. Δὲν θὰ ἔχῃ τὴ μανία του...

Αὐτὰ τὰ λίγα λόγια γιὰ σήμερα. Πλατύτερα θὰ χαραχτηρίσῃ τὸν ἀποθανόντα—στὸ ἐρχόμενο, ἐλπίζω, τεῦχος τῆς «Νέας Ἑστίας»—ὁ εἰδικὸς κ. Δημ. Μάργαρης.

Γρ. Ξ.

Pantoum Malais

Τὸ ποίημα τοῦ κ. Σεφέρη, ποὺ δημοσιεύεται σ' αὐτὸ τὸ τεῦχος, ἀνήκει στὴ λεγόμενη *ποίηση σταθερῆς φόρμας*, ὅπου ἀνήκει καὶ τὸ σονέττο, ἡ μπαλλάντα, τὸ τριολέττο, τὸ rondeau. Τὸ εἶδος τοῦτο λέγεται *Pantoum Malais*. Ἀπὸ ἄποψη στιχουργίας, τὸ pantoum ἀκολουθεῖ ὡρισμένους νόμους, ὑποχρεωτικούς, οἱ ὁποῖοι διαμορφώνουν τὸν ἀκόλουθο στιχουργικὸ τύπο:

I $\left(\frac{\text{ΑΒΑΒ}}{1.2.3.4}\right.$ II $\left(\frac{\text{ΒΓΒΓ}}{2.5.4.6}\right.$ III $\left(\frac{\text{ΓΑΓΑ}}{5.7.6.8}\right.$ IV $\left(\frac{\text{ΔΕΔΕ}}{7.9.8.10}\right.$

V $\left(\frac{\text{ΕΖΕΖ}}{9.11.10.12}\right.$ VI $\left(\frac{\text{ΖΗΖΗ}}{11.13.12.14}\right.$ VII $\left(\frac{\text{ΗΘΗΘ}}{13.15.14.16}\right.$

VIII $\left(\frac{\text{ΘΑΘΑ}}{15.17.16.1}\right.$

Οἱ λατινικοὶ ἀριθμοὶ σημαίνουν στροφές. Τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου σημαίνουν *ὁμοιοκαταληξίες*. Οἱ ἀραβικοὶ ἀριθμοὶ στίχους. Τῆς κάθε στροφῆς ὁ δεύτερος στίχος γίνεται πρῶτος τῆς ἑπομένης, καὶ τῆς ἑπομένης ὁ δεύτερος γίνεται πρῶτος τῆς μεθεπομένης, καὶ οὕτω καθεξῆς, σὲ ἀπεριόριστον ἀριθμὸ στροφῶν. Ὑποχρεωτικὰ ἐπίσης, ὁ ἀκροτελεύτιος στίχος τοῦ ποιήματος πρέπει νὰ εἶναι αὐτούσιος ὁ πρῶτος. Οἱ ὁμοιοκαταληξίες ἀκολουθοῦν, φυσικά, τὴ συνεχῆ αὐτὴν ἐπανάληψη τοῦ στίχου. Σὲ κάθε νέα στροφὴ διπλασιάζεται τὸ ὁμοιοκαταληκτικὸ ζεῦγος τῆς προηγουμένης. Αὐτὰ ἀπὸ ἄποψη στιχουργικῆς. Ἀπὸ ἄποψη *περιεχομένου*, στὸ pantoum πρέπει νὰ ὑπάρχουν δύο ἰδέες ποὺ ν' ἀναπτύσσωνται παράλληλα, ἡ μιὰ στὸ ἐπάνω μέρος κ' ἡ ἄλλη στὸ κάτω μέρος τῆς κάθε στροφῆς, καὶ ποὺ στὸ τελευταῖο τετράστιχο πρέπει νὰ σμίξουν. Αὐτὸ εἶναι ἡ μεγαλύτερη δυσκολία τοῦ εἴδους. Τέλος, ὅσο γιὰ τὸ ἱστορικό του, πρῶτος ἀναφέρει τὸ Pantoum Malais ὁ Οὐγκὼ στὶς «Orientales» του, καὶ τὸ *παράδειγμά* του ἀκολούθησαν οἱ φορμίστες, καθὼς ὁ Leconte de Lisle, ὁ Banville καὶ ὁ Baudelaire (σ' ἕνα του μονάχα ποίημα, ἢ σὲ δύο). Στὴν Ἑλλάδα, ἀπ' ὅσο ξέρομε, τὸ εἶδος αὐτὸ χρησιμοποιεῖται γιὰ πρώτη φορὰ στὸ ποίημα τοῦ κ. Σεφέρη.

Α.

Ἡ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΑ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ

(Γιὰ μερικὲς παρανοήσεις)

Ὕστερ' ἀπὸ τοῖς κρίσεις ποὺ δημοσιεύθηκαν γιὰ τὸ Συντακτικό μου «τῆς Νέας Ἑλληνικῆς, δημοτικῆς καὶ κοινῆς ὁμιλουμένης» σὲ εὐρωπαϊκὰ ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ τὸν προπερασμένο χρόνο (1930) καὶ γιὰ τοῖς ὁποῖες ἡ «Νέα Ἑστία» εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ γράψῃ στὰ τεύχη τοῦ Ἰανουρίου 1930 (97ον καὶ 98ον), δημοσιεύθηκε καὶ τὸ ἔτος ποὺ μᾶς πέρασε (1931), πρῶτα μιὰ κρίσις στὸ περιοδικὸ «Glotta», ποὺ ἐκδίδεται στὴ Βιέννη ἀπὸ τὸ σοφὸ γλωσσολόγο κ. Kretschmer (19 Band, Heft $^3/_4$), καὶ κατόπιν ἄλλη στὸ περιοδικὸ «Gnomon» ποὺ ἐκδίδεται στὸ Βερολίνο (7 Band, Hef. 8). Ἡ δεύτερη αὐτὴ κρίσις εἶναι γραμμένη ἀπὸ τὸ δια-

κεκριμένο γλωσσολόγο Καθηγητή τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βόννης κ. Eduard Schwyzer καὶ εἶναι ἄξια εὐγνωμοσύνης ἐκ μέρους μου, γιατὶ δὲν περιέχει μόνο γενικές, ἀλλὰ καὶ λεπτομερειακὲς παρατηρήσεις στὰ καθέκαστα, πολὺ ἐνδιαφέρουσες καὶ πολὺ χρήσιμες. Ὁ ἴδιος καθηγητὴς κ. Schwyzer, στὸ ἴδιο γερμανικὸ περιοδικό, δημοσιεύει καὶ γιὰ τὴ Γραμματική μου «τῆς νέας Ἑλληνικῆς, τῆς ἁπλῆς καθαρευούσης» κρίσι, γιὰ τὴν ὁποία πάλι Γραμματική μου ἔχει δημοσιευθῆ προηγουμένως ἐνδιαφέρουσα ὁμοίως κρίση στὸ Ὁλλανδικὸ περιοδικὸ «Museum» (Nº 10, Juli, 1931), γραμμένη ἀπὸ τὴ διάδοχο τοῦ Hesseling Ἑλληνίδα καθηγήτρια τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Leiden, Δα Σοφία Ἀντωνιάδου.

Ἐκεῖδή σ' αὐτὲς τοῖς παραπάνω κρίσεις εἶναι μὲν γραμμένα πολλὰ σωστὰ καὶ δίκαια, ἀλλὰ καὶ μερικὰ ἐσφαλμένα πράγματα, ἀπὸ παρανόησι ἢ ἄγνοια μερικῶν λεπτομερειῶν τῆς νέας γλώσσας μας, ἔκρινα καλὸ νὰ γράψω γι' αὐτὰ ἐδῶ καὶ νὰ δώσω τοῖς ἀπαιτούμενες ἐξηγήσεις.

Ἔτσι πρῶτα στὴν κρίσι ποὺ δημοσιεύθηκε στὴ Glotta, παρουσιάζεται, ἐκτὸς ἄλλων, ὡς ἔλλειψις τοῦ Συντακτικοῦ μου τὸ ὅ.τι στὴ συγγραφή του ἔθεσα ὡς κύρια βάσι τὰ δημοτικὰ τραγούδια, ἐνῶ κατὰ τὴν κρίσι τῆς «Glotta» ἔπρεπε προπάντων καὶ κυρίως νὰ βασιστῶ σὲ παραμύθια τοῦ λαοῦ, «γιατὶ αὐτὰ εἶναι συνθεμένα σὲ *πεζὴ καὶ αὐθεντικὰ λαϊκὴ γλῶσσα*».

Ἡ παρατήρησις αὐτὴ μοῦ ἔγινε καὶ ἀπὸ ἄλλους, καὶ δὲν μπορῶ νὰ ἀρνηθῶ ὅτι πολὺ καλύτερο θὰ ἦτον νὰ εἶχα λάβει καὶ παραμύθια τοῦ λαοῦ μας ὑπ' ὄψι γιὰ τὴ συγγραφὴ τοῦ Συντακτικοῦ μου καὶ νὰ εἶχα παραλάβει παραδείγματα καὶ ἀπ' αὐτά. Ἀλλὰ ἡ ζημία δὲν εἶναι τόσο μεγάλη, ὅσο μπορεῖ νὰ φαίνεται μὲ πρώτη σκέψι, καὶ ἐγὼ ἐξετάζοντας ἀπὸ καιρὸ τὸ πρᾶγμα, δὲν βρίσκομαι μετανοημένος, ποὺ τὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ ὄχι τὰ γραμμένα παραμύθια τοῦ λαοῦ μας ἔθεσα ὡς βάσι στὴ συγγραφὴ τοῦ Συντακτικοῦ τῆς νέας μας γλώσσας. Γιατὶ ἐκ πείρας γνωρίζω ὅτι ὁ λόγος τῶν (γραμμένων) παραμυθιῶν, ναὶ μὲν εἶναι πεζὸς καὶ δὲν ὑπόκειται σὲ ἐξαναγκασμούς, ποὺ ἐπιβάλλει ἡ στιχουργία, ὥστε νὰ καταφεύγη σὲ κάθε «γλωσσικὴ δυνατότητα ἐκφράσεως», ἀλλὰ δὲν εἶναι—ὁ λόγος τῶν (γραμμένων) παραμυθιῶν, ἐπαναλαμβάνω—πάντοτε τόσο «αὐθεντικὸς καὶ γνήσια λαϊκός», ὅσο νομίζεται. Τὰ παραμύθια δὲν τὰ γράφουν βέβαια οἱ ἀγράμματες γριές, ποὺ τὰ ξέρουν καὶ τὰ διηγοῦνται στὴ φυσική τους γλῶσσα, ἀλλὰ κάποιος ἄλλος, γραμματισμένος πάντοτε, ὁ ὁποῖος, ὅπως ἐγὼ τουλάχιστο ἐκ πείρας γνωρίζω, κάτι μεταβάλλει συνήθως καὶ κάτι προσθέτει, ἀπὸ γλωσσικῆς ἀπόψεως, σ' ἐκεῖνα ποὺ ἀκούει νὰ τοῦ διηγοῦνται. Δὲν εἶναι λοιπὸν πάντοτε ὁ λόγος τῶν παραμυθιῶν αὐθεντικὰ γνήσιος λαϊκός, ἐνῶ στὸ γνήσιο δημοτικὸ τραγοῦδι πολὺ σπάνια θὰ βρῆ κανεὶς λέξεις ἢ φράσεις ἢ συντάξεις ἐπηρεασμένες ἀπὸ τὴ γλῶσσα τῶν γραμματισμένων. Ἔπειτα, ὅποιος διαβάσῃ μὲ τὴν ἀπαιτούμενη προσοχὴ τὸ Συντακτικό μου, θὰ ἰδῆ ὅτι κάθε συντακτικὴ χρήσις πιστοποιουμένη μὲ παραδείγματα παρμένα ἀπὸ δημοτικὰ τραγούδια—ἐκτὸς ἀπὸ κεῖνες ποὺ ρητῶς τὸ δηλώνω, πὼς εἶναι ποιητικὲς ἢ διαλεκτικὲς — εἶναι καὶ τῆς κοινῆς ὁμιλουμένης συντακτικὲς χρήσεις, ὅπως ἄλλωστε τὸ φανερώνουν καὶ τὰ παραδείγματα, ποὺ, κοντὰ σ' ἐκεῖνα, παίρνονται ἀπὸ πεζογράφους λογοτέχνες, τὸν Καρκαβίτσα, τὸ Δροσίνη (Ἀμαρυλλίς, Μπαρμπαδῆμος), τὸν Παπαδιαμάντη, καὶ ἀπὸ τὴν καθημερινὴ γλῶσσα.

Γιὰ νὰ στηρίξη τὴ γενική του αὐτὴ παρατήρησι ὁ κριτὴς τῆς «Glotta» φέρνει παράδειγμα, ποὺ δὲν τὴ στηρίζει διόλου. In ihnen (δηλαδὴ στὰ δημοτικὰ τραγούδια), γράφει, hat Z. B. die behagliche Breite der «enumerativen» Ausdrucksweise (... *καὶ πάει καὶ λέει*) kaum Platz und ist daher, wenn ich nicht irre, von Tzartzanos nicht gebucht. Ἡ παρατήρησις αὐτὴ πράγματι δὲ στέκεται. Γιατὶ πρῶτα μὲν στὸ Συντακτικό μου γίνεται λόγος γι' αὐτὴν τὴν enumerative (=ἀπαριθμητική) χρῆσι τοῦ συνδέσμου *καὶ* (σελ. 211, § 233, β'), μὲ τὴ διαφορὰ πὼς τὸ πρᾶγμα ἐκεῖ λέγεται μὲ ἄλλα λόγια («ἁπλῆ χρονικὴ ἀκολουθία πράξεων»). Ἔπειτα αὐτὸς ὁ *ἀπαριθμητικὸς* τρόπος τῆς ἐκφράσεως μὲ τὸν *καί*, ποὺ στὴν κρίσι τῆς «Glotta» νομίζεται πὼς «δὲν μπορεῖ νὰ ἔχη θέσι στὰ δημοτικὰ τραγούδια», παρὰ μόνο στὸν πεζὸ λόγο τῶν παραμυθιῶν, εἶναι ὄχι ἁπλῶς εὔχρηστη, ἀλλὰ συνηθέστατη καὶ στὰ τραγούδια αὐτά. Παραθέτω μερικὰ παραδείγματα παρμένα ἀπὸ τοῖς «Ἐκλογὲς» τοῦ ἀοιδίμου Ν. Πολίτη:

καὶ παίρνει τὸ δρομὶ δρομί, *καὶ* πῆγε *καὶ* τὸν ηὗρε
(82, στίχ. 26)
καὶ πῆγαν *καὶ* παλαίψανε στὰ μαρμαρένια [ἀλώνια (78Β, στίχ. 23)
καὶ πῆγε *κι* ἀπακκούμπησε στῆς μάννας της [τὴν πόρτα (85, στίχ. 19)
στέκει *καὶ* διαλογίζεται *καὶ* διασκορπάει τὸ [νοῦ του
(87, στίχ. 9)
τραυειέται σὲ παράμερο *καὶ* κάθεται *καὶ* κλαίει
(80, στίχ. 34)
κάθουνται, τρῶν *καὶ* πίνουνε *καὶ* γλυκοχαιρε- [τειοῦνται
(90 Α, στίχ. 2)
καὶ παίρνει τα *καὶ* βάνει τα σ' ὁλόχρυσο μαντῆλι
(81, στίχ. 55)

Θεωρῶ περιττὸ νὰ παραθέσω καὶ ἄλλα παραδείγματα. Τέτοια εὐκολώτατα βρίσκει κανεὶς διαβάζοντας δημοτικὰ τραγούδια.

Ἀλλὰ ὁ *ἀπαριθμητικὸς* αὐτὸς τρόπος τῆς ἐκφράσεως στὰ δημοτικὰ τραγούδια μὲ τὸν *καί* χρησιμοποιεῖται ὄχι μόνο σὲ προτάσεις κρίσεως, ποὺ ἐκφέρονται δηλαδὴ μὲ ὁριστική, ἀλλὰ καὶ σὲ προτάσεις ἐπιθυμίας, ποὺ ἐκφέρονται μὲ ὑποτακτικὴ ἢ προστακτική. Ἔτσι σ' ἕνα τραγοῦδι λαϊκὸ Θεσσαλικὸ ἔχομε:

ἔλα, ξένε μ', *καὶ* κόπιασε *καὶ* κάτσε στὸν ἀέρα
καὶ πές μας λόγια τοῦ σεβντᾶ *καὶ* παρηγόρησέ [μας.

Καὶ σὲ λογοτεχνῶν ποιητῶν ἔργα τὴ βρίσκει κανεὶς ὄχι σπάνια αὐτὴ τὴ συντακτικὴ χρῆσι τοῦ *καί*. Ἔτσι π. χ. ὁ Ἀθανάσιος Χριστόπουλος σὲ ἕνα ἀπὸ τὰ λυρικά του ποιήματα λέγει:

Κι εὐθὺς ὁ μάργελος κινᾶ *καὶ* πάει κρυφὰ [*καὶ* κλέφτει
τὸ χτένι ἀπὸ τὴν Ἀθηνᾶ μαζὶ μὲ τὸν καθρέφτη
καὶ τῆς τὰ φέρνει ὁμπροστά *κι* ἀρχίζει, τὴν [μαθαίνει κλπ.

(Σακελλαρίου, Βιβλιοθήκη τοῦ λαοῦ, σελ. 57-58).

Ἐρχόμαστε τώρα σὲ μερικὲς παρατηρήσεις τῆς κρίσεως τοῦ κ. Schwyzer.

Στὸ Συντακτικό μου, προκειμένου γιὰ τὴν ἐπιρρηματικὴ χρῆσι τῆς γενικῆς, γράφεται (σελ. 70, § 59, α', 2) ὅτι πρὸς τοῖς ἄλλοις μὲ τὴ γενικὴ δηλοῦται «τὸ *διὰ μέσου* ἢ παραλλήλως» καὶ ὡς παράδειγμα τῆς πρώτης σημασίας (τοῦ διὰ μέσου) παραθέτεται ἀπὸ τὸ γνωστὸ δημοτικὸ τραγούδι τῆς Ἠλιογέννητης τὸ «*ἔρχεται τοῦ κάμπου καβαλλάρης*». Ἀπὸ τὴν ἐξήγησι ὅμως, ποὺ ἀκολουθεῖ (τοῦ κάμπου = *ἀπὸ τὸν κάμπο*), μὲ τὴ σημασία βέβαια (κατὰ τὴν καθαρεύουσα) *διὰ μέσου τοῦ κάμπου*, πλανηθεὶς ὁ κ. καθηγητὴς παρατηρεῖ: «sind nicht, wie Τζάρτζανος will, *ablativisch* zu fassen». Μὲ παρουσιάζει δηλαδὴ πὼς τὴ γενικὴ *τοῦ κάμπου* τὴν παίρνω γιὰ γενικὴ *ἀφαιρετική* (=*ἀπὸ τὸ μέρος* τοῦ κάμπου). Ἀλλὰ μὲ τὴν *ἀπὸ* ἐμεῖς στὴ νέα γλῶσσα ἐκφράζομε ὄχι μόνο τὸ *πόθεν* ἀλλὰ καὶ τὸ *διὰ μέσου τίνος*, ὅπως μπορεῖ νὰ ἰδῆ κανεὶς στὸ Συντακτικό μου, σελ. 76, ιδ'. Καὶ ὅταν λέμε π. χ. «πήγαινε σὺ *ἀπὸ τὸ χωράφι* κι' ἐγὼ θὰ πάω *ἀπὸ τὸ μονοπάτι*», τὸ διὰ μέσου δηλώνομε καὶ ὄχι τὸ πόθεν, ἤτοι ἀφετηρίαν.

Τὴ φράσι «(εἶναι) ἐδῶ καὶ *πέντε χρόνοι*», τὴν ὁποίαν ὁ κ. καθηγητὴς θεωρεῖ ὡς ἀρχική (ursprünglich) καὶ ἀπὸ τὴν ὁποία πιστεύει πὼς κατόπιν προέκυψαν οἱ φράσεις «πέθανε ἐδῶ καὶ πέντε χρόνους» — «ταξίδεψε ἐδῶ καὶ τρεῖς ἡμέρες» κ.τ.τ., ἐγὼ τουλάχιστο δὲν τὴν ηὗρα πουθενὰ οὔτε τὴν ἄκουσα ποτέ. Γενικῶς σὲ τέτοιες φράσεις ὄχι ὀνομαστική, ἀλλὰ αἰτιατικὴ πτῶσις νοεῖται καὶ ὑπάρχει. Ἴσως ὡς βάσις πρέπει νὰ τεθοῦν μᾶλλον παρόμοιες ἐκφράσεις σχηματιζόμενες μὲ τὸ ρῆμα *ἔχω*, στὶς ὁποῖες τὸ *τρία χρόνια, πέντε ἡμέρες* κ.τ.τ. εἶναι ἀντικείμενο τοῦ *ἔχω* καὶ ἑπομένως πτώσεως αἰτιατικῆς (ἔχω τρία χρόνια ποὺ δουλεύω ἐδῶ — ἔχει τρεῖς ἡμέρες ποὺ λείπει, κ.τ.τ.).

Τὴν ἑρμηνεία τῆς φράσεως «κέρνα μας *γεμᾶτα τὰ ποτήρια*» (Συντακτικοῦ μου σελ. 40, § 35) =*μὲ τὰ ποτήρια γεμᾶτα*, δὲν τὴν ἀποδέχεται ὁ κ. καθηγητὴς καὶ παρατηρεῖ: er bedeutet (der Satz) jedoch nicht «giesse uns mit vollen Bechern», sondern «giesse uns die Becher voll». Ἴσως ὁ κ. καθηγητὴς δὲν ἔχει ὑπ' ὄψι του ὅτι τὸ *κερνῶ* δὲ σημαίνει μονάχα *χύνω* (ἐγχέω), ἀλλὰ καὶ *δίνω νὰ πιῆ, προσφέρνω κρασί*, καὶ ἑπομένως σωστὴ εἶναι ἡ ἑρμηνεία τοῦ παραδείγματος (=*δῶσε μας νὰ πιοῦμε, πρόσφερέ μας κρασὶ* μὲ γεμᾶτα τὰ ποτήρια).

Δὲ γνωρίζω δυστυχῶς σλαυϊκὰ καὶ ἑπομένως δὲν εἶμαι σὲ θέσι νὰ ἀμφισβητήσω μὲ βασιμότητα τὴ γνώμη τοῦ κ. καθηγητοῦ, ὅτι τὸ *νά* τὸ δεικτικὸ (=ἰδού) προέρχεται πιθανῶς ἀπὸ τὴ σλαυϊκὴ γλῶσσα. Ἀλλὰ ἐξακολουθῶ νὰ μὴν εὑρίσκω ἀπίθανο, ὅπως στὸ Συντακτικό μου γράφω, ὅτι τὸ *νά* αὐτὸ προῆλθε ἀπὸ τὰ ἀρχαῖο δεικτικὸ *ἤν, ἠνί* (=ἰδού), τὸ ὁποῖο στὴν Πελοπόνησσο (Ἀρκαδία) καὶ στὴν Ἑπτάνησο (Κεφαλλονιά) λέγεται *ἔν σὲ φράσεις* π. χ. *ἔν τος, ἔν το* (=νά τος, νά το). Ἀπὸ συνεκφορές, ὅπως π. χ. *ἤν αὐτός, ἤν αὐτή*, εὔκολα, νομίζω, μποροῦσε νὰ προέλθη τὸ *νά τος, νά τη*.

Ὅσο γιὰ τὸ *γιὰ* μὲ τὴ σημασία τοῦ *ἤ* (π. χ. *γιὰ ζοῦμε γιὰ πεθαίνουμε γιὰ σ' ἄλλον κόσμο πᾶμε*) βέβαιος θὰ ἔχη ἰδεῖ ὁ κ. καθηγητὴς ὅσα γράφω στὸ Συντακτικό μου, στὴ σελίδα 244 (§ 266, 3), ἀπὸ τὰ ὁποῖα φαίνεται ὅτι σὲ διαλέκτους καὶ σὲ δημοτικὰ τραγούδια ἀντὶ τοῦ *ἤ* ὑπάρχει καὶ *γή*, μὲ τὸ παρασιτικὸ *γ* (π. χ. *γὴ* οὔλοι θὰ πεθάνουμε *γὴ* θὰ λευτερωθοῦμε). Αὐτὸ τὸ *γή* (=ἤ), εὔκολα, νομίζω, μποροῦσε νὰ γίνη *γιὰ* κατὰ τὰ πολλὰ ἄλλα μόρια, ποὺ τελειώνουν σὲ α, (θά, νά, γιὰ=διά, γιανά, πιὰ κλπ.).

Ὁ κ. καθηγητής, ὁ ὁποῖος, ὅπως φαίνεται, μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον καὶ μὲ πολὺ εὐσυνειδησία ἐδιάβασε τὰ βιβλία μου, σημειώνει γιὰ σφάλματα τυπογραφικὰ ἀπὸ τὸ Συντακτικό μου μεταξὺ ἄλλων πραγματικῶν σφαλμάτων τὸ *ἔγγονός* (ἀπὸ σελ. 45) καὶ τὸ *παράτησαν* (ἀπὸ σελ. 204), τὰ ὁποῖα διορθώνει σὲ *ἔγγονος, παραίτησαν*. Ἀλλὰ στὴν κοινὴ ὁμιλουμένη δὲν τονίζεται μονάχα *ἔγγονος* (ἢ ἔγγονας), ἀλλὰ καὶ *ἐγγονὸς* (κατὰ τὸ ἄδερφός, ἄνιψιός, κ.τ.τ.), καὶ τὸ γνήσιο δημοτικὸ εἶναι *παρατῶ* καὶ ὄχι *παραιτῶ*, ποὺ κυρίως ἀνήκει στὴν καθαρεύουσα, μάλιστα τὸ μέσον *παραιτοῦμαι* (ἀπὸ βουλευτής, ἀπὸ δήμαρχος, κ.τ.τ.). Ἔτσι λέγεται π. χ. «τὰ *παράτησε* ὅλα καὶ ἔφυγε — δέ μ' *παρατᾶς*, λέω γώ= ἄφησέ με ἥσυχο» κ.τ.τ.

Ὁμοίως ἀπὸ τὴ Γραμματική μου «τῆς καθαρευούσης» (σελ. 65) μοῦ διορθώνει ὁ κ. καθηγητὴς τὸ *Στεφάνοβικ* σὲ *Στεφάνοβιτς*. Ἀλλὰ γράφοντας τὸ ὄνομα αὐτὸ ὡς παράδειγμα, μαζὶ μὲ ἄλλα ἄκλιτα, εἶχα ὑπ' ὄψι μου τὸ ὄνομα ὡρισμένου προσώπου, τοῦ ἄλλοτε τσιφλικούχου δηλαδὴ τῆς Θεσσαλίας, ὁ ὁποῖος εἶχε τὰ λεγόμενα *Στεφανοβίκεια* κτήματα. Καὶ ὄνομα *Κούρτοβικ* μὲ *κ* καὶ ὄχι *τς* ὑπάρχει.

ΑΧΙΛΛ. ΤΖΑΡΤΖΑΝΟΣ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ζαχαρίας Παπαντωνίου: «*Τὰ Θεῖα Δῶρα*», *ποιήματα*.

Ἀντὶ ἄλλης κριτικῆς γιὰ τὸ νέο βιβλίο τοῦ κ. Παπαντωνίου, δημοσιεύομε τὸ ἐνθουσιαστικὸ γράμμα ποὺ τοῦ ἔστειλε ὁ ποιητής μας Κωστῆς Παλαμάς.

Ἀγαπητέ μας Παπαντωνίου

Ποιητής; Ἀπὸ τὴν κορφὴ ὡς τὰ νύχια. Εἶσαι καὶ τὸ παράεισαι. Κ' ἔτσι μᾶς ἐξηγοῦνται οἱ «Πεζοὶ Ρυθμοί», τὰ «Χελιδόνια», τὰ «Διηγήματα». Αὐτή σου ἡ τεχνοκριτικὴ ἀρθρογραφία ποὺ μᾶς ἐμφανίζεις συχνά. Τὰ ταξίδια σου σὲ τόπους, ἡ πεζογραφία σου, ὁ στίχος σου,

Ὅλα ἀναχωροῦν ἀπὸ τὴν ποιητική σου χάρη, τὴν εὐλογία σου δηλονότι. Τοῦ κάκου βάζεις τίτλους «Χωρὶς φαντασία». Ἡ φαντασία στὴν ὑψηλότερη ἀποστολή της σὲ κυβερνᾷ. Κ' ἔτσι μᾶς ἔρχονται τὰ «Θεῖα δῶρα» καὶ μᾶς τὴ συνεχίζουν λογικώτατα, δὲ μποροῦσε ἀλλοιώτικα νὰ γίνῃ, τὴν προσωπικότητά σου. Σ' εὐχαριστῶ γιὰ τὸ βιβλίο σου ποὺ τώρα μόλις τὸ κατορθώνω νὰ σοῦ γράψω πὼς τὸ ἔλαβα. Τὸ πέρασα ἀπὸ τὴν πρώτη τὴ στιγμή. Λιγοστὸ στὴν ἐπιφάνειά του, πλούσιο στὴν ἐσωτερικότητά του—ἐγὼ τοὐλάχιστο—ἀναγινώσκοντάς το ποτὲ δὲ λησμονῶ πὼς εἶναι *τραγούδια* τὰ ποιήματά του. Ἡ ποίηση, φιλοσοφία, ἰδεολογία, πολιτική, μαχητική, αἰσθηματοκρατία, λεγολογία, περισσολογία, ὅ,τι θέλεις· φτάνει νὰ εἶναι, νὰ μένῃ, νὰ παραμένῃ τραγούδι. Ὅλα τὰ λέει ὁ λόγος. Καὶ ἡ λέξη ἦχος εἶναι. Ἀπὸ τὸν ἦχο αὐτὸ ἡ ποίησή σου γεμισμένη. Ὁ γυμνασμένος ποὺ σὲ διαβάζει σκέπτεται. Ἡ ἀξία τοῦ ποιητῆ δὲ βρίσκεται στὸ ὅτι γράφει ἀνώμαλα καὶ σκοταδερά· ἔγκειται στὴ χάρη του ποὺ κάνει νὰ φωτίζωνται σὰν ἀπὸ φωτοστέφανο ἅγιου τὰ γραμμένα του ποὺ σκοντάφτει σ' ἐκεῖνα ἕνας ἀγύμναστος. Ἀκόμα στοχάζεται ὁ γυμνασμένος: ἡ ἀπαξία τοῦ ποιητῆ δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ ὅτι κάνει στροφοὺς, εὐκολονόητους στίχους ποὺ ὁ καθένας νὰ μπορῇ νὰ τοὺς ἐννοήσῃ. Πηγάζει ἀπὸ τὸ ὅτι ἀπὸ τοὺς ἰσοπεδωμένους αὐτοὺς στίχους λείπει ἡ χάρη. Ἀπὸ τὴ χάρη βγαίνει ἡ συγκίνηση, γίνεται τὸ θαῦμα μέσα καὶ στὰ στροφὰ καὶ στὸ εὐκολοπάτητα. Ὁ ποιητὴς καὶ θηριοδαμαστὴς καὶ παιδὶ μὲ τὰ παιγνίδια του. Ὅ,τι θέλει κάνει ἤ, ἀκριβέστερα, ὅ,τι τοῦ ἔρχεται στὴν ὥρα του. Στὸ ξανακοίταμα τῶν «Θείων δώρων» τὰ ἠῦρα καλύτερα ἀπ' ὅ,τι τὰ ἠῦρα τὴν πρώτη φορά. Ἔτσι συμβαίνει μὲ τὴν ποίηση. Δυναμικὴ στὰ περπατήματά της, στατικὴ στὰ νιάτα της. Τώρα εἶναι δύσκολο καὶ καταντᾷ σχολαστικὸ τὸ ξεχώρισμα δυὸ-τριῶν ἢ καὶ περισσότερων κομματιῶν στὸ βιβλίο ἑνὸς λυρικοῦ μὲ τὴ σφραγίδα του, μὲ τὸ περπάτημά του, μὲ τὸν τόνο του. Κάπου-κάπου ἀκούγανται κριτικοὶ τοῦ ποδιοῦ: «Ἂν ἐξαιρέσῃς δύο ἢ τρία τ' ἄλλα δὲν ἀξίζουν». Ἀνοησία. Ὁ ποιητὴς θὰ εἶναι ἢ δὲν θὰ εἶναι. Ἀλλὰ νὰ τὸ ποῦμε καὶ τοῦ στραβοῦ τὸ δίκιο. Πάντα παντοῦ συμβαίνει ἕνα ξεχώρισμα. Ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Ὁμήρου. Λ. χ. στὴν Ὀδύσσεια. Δυὸ-τρεῖς ραψῳδίες, σὰν ἐκεῖνες τῶν Φαιάκων, κάνουν τὶς ἄλλες κάπως νὰ παραμερίζουν: «Δὲν μπορεῖ παρὰ νάχετε τὶς θέσεις σας ὅλες, καὶ τὶς συμπάθειες, μὲ ὅλες τὶς τιμές. Μιὰ στιγμή, παρακαλῶ, κάμετε τόπο γιὰ νὰ περάσουν *οἱ κυρίες*. »Συνηθίζω νὰ βάζω κάποιες κοκκίδες μὲ τὸ μολύβι στὸ βιβλίο ποὺ ἀναγινώσκω, στὰ κομμάτια ποὺ κάπως περισσότερο μὲ σταματοῦν. Στὰ «Θεῖα δῶρα» εἶναι πολλὲς οἱ κοκκίδες. Ἀμέσως ὁ «Ὕπνος τῆς βαρκούλας». Τῆς δίνω γιὰ νὰ τὴ συμπληρώσῃ καὶ νὰ τὴν ὑψώσῃ ἀκόμα μέσα στὰ φτερά της τὸ «Πανθεϊστικὸ ἀνάκρουσμα». Τίποτε ἄψυχο, ὅλα θεῖα. Τὸ «Τραγούδι τῆς μάνας μου» συνταιριάζεται μὲ τὴ «Μεγάλη προσδοκία» καὶ τὰ δυὸ φωσφορίζοντας μὲ τὴν ἴδια δακρυόβρεχτη μυστικὴ κατάνυξη. Ταιράκια ἡ «Ρούμελη» καὶ τὸ «Τραγούδι τῆς Ἀθήνας». *Πῶς ἐκατόρθωσες* νὰ τὴν τραγουδήσῃς ἔτσι περισσότερα μὲ τὶς πιπεριές, μὲ τοὺς στρωτοὺς στίχους τοῦ Πολέμη, καὶ μὲ τὸ ρετσινάτο της, χωρὶς τίποτε κλασικόθρεφτο ἀπὸ τὴν ἀρχαϊκὴ πομπή της ποὺ θὰ σ' ἔβγαζε βέβαια σὲ ἄλλες στράτες, ποὺ τὶς περνᾷς αὐτὲς μὲ ἄλλη μάσκα, μὰ καὶ σὲ ἄλλα, κίνδυνος ἦταν, παραστρατίσματα; Ἡ «Ἀπολογία στὰ ζῶα» μοῦ διατυπώνει τελειοτικὰ τὴ μελαγχολία ποὺ μὲ κυριεύει κάθε φορὰ ποὺ ἀντικρύζω τὴν ἀξιοσυμπάθητη γατούλα τοῦ δρόμου νὰ φεύγῃ ἀστραπηδὸν καθὼς μὲ βλέπει, μὲ τὴ βεβαιότητα πὼς θὰ εἶμαι κανένας ἀπὸ τοὺς ἄθλιους ἀμείλικτους κυνηγητές της καὶ βασανιστὲς ἐκεῖ ποὺ θ' ἄπλωνα τὰ χέρια μου νὰ τὴ γλυκοχαϊδέψω. Καὶ τὰ «Λυπημένα δειλινά;» Καὶ οἱ «Πόλεις;» Καὶ τὰ δυὸ—πῶς νὰ τὰ πῶ; — τὸ «Πιστὸ ἀστεράκι» καὶ τὸ «Εἰδύλλιο;» Καὶ τὸ «Σύννεφο;» Καὶ ἡ ἀναδημιουργική σου, καὶ μ' ὅλο της τὸ χιοῦμορ, παράφραση; Μὰ τὸ ξεχώρισμα δὲν κακοφαίνεται στὴ μυγιάγγιχτη, μπορεῖ, ὁλότητα τῶν «Θείων δώρων;» Καὶ τὸ αἴσθημα ποὺ κυριαρχεῖ — καὶ χωρὶς αἴσθημα τίποτε δὲν γίνεται—βέβαια, ἔτσι ἀφηρημένο, γυμνὸ τὸ αἴσθημα, δὲν ἀξίζει στὴν ποίηση — ὅλοι αἰσθανόμαστε, πολλοὶ οἱ κληταί, ὀλίγοι οἱ ἐκλεκτοί—, ἀνίσως ὁ στίχος, πάντα θεῖος, δὲν τοῦ ἄνοιγε τὴν πόρτα γιὰ τὸ Ἱερό. Τέλος ἡ «Γυναίκα στὸ πάρκο» μοῦ θυμίζει πὼς ἐδῶ καὶ χρόνια τὴν ἔχω κάπου συναντήσει καὶ σκέπτομαι πὼς εἶμαι ἀπὸ τὰ πρῶτα σ' ἐμᾶς ἐδῶ ποὺ μισανοίγει ἕνα μπερντεδάκι στὸ παράθυρο, πίσω ἀπὸ τὸ ὁποῖο νὰ διαφαίνεται τὸ πρόσωπο τοῦ Λυρισμοῦ μ' ἐλαφρότατην ἀπόχρωσιν οἰκιακῆς εἰρωνείας, ἕως τότε— (ἂν δὲν λάβουμε ὑπ' ὄψει τὴν πρὸ χρόνων *μοντερνικώτατη* συντροφιὰ τοῦ παλαιοῦ «Μή χάνεσαι»)—ἀποκλειστικὰ — καθὼς καὶ ταιριάζει — λειτουργικοῦ καὶ πομπικοῦ;

Ἀλλὰ τὸ ἄρθρο μου ξεφεύγει ἀπὸ τὴ βιαστική του προχειρότητα καὶ τὴν ἀταξία, καὶ χρειάζεται νὰ σταθῶ, εὐχαριστώντας, *πάντα ἀγαπώντας καὶ τιμώντας σε*

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Ἀχιλλέως Τζαρτζάνου: *Λαογραφικὰ Θεσσαλικὰ τοῦ Τυρνάβου. (Ἀπόσπασμα ἐκ τῶν Θεσσαλικῶν Χρονικῶν, τόμ. Β').*

Ὁ κ. Α. Τζάρτζανος, ὁ συγγραφέας τοῦ πρώτου συντακτικοῦ τῆς νέας Ἑλληνικῆς, γιὰ τὸ ὁποῖον τόσος λόγος ἔγινε τελευταῖα, εἶναι ἀπ' τοὺς λίγους ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ μελέτη τῆς νέας ἑλληνικῆς καὶ τῶν ἰδιωμάτων της, κ' ἔχει δημοσιέψει ὡς τώρα ἀρκετὲς μελέτες ἐπάνω σ' αὐτά, ἀνάμεσα στὶς ὁποῖες καὶ ἡ «*Περὶ τῆς συγχρόνου Θεσσαλικῆς διαλέκτου*», ποὺ εἶναι ἡ πλουσιώτερη καὶ καλύτερη πραγματεία γιὰ τὰ βόρεια ἰδιώματα, *ὕστερα ἀπὸ τὰ Λεσβιακὰ τοῦ P. Kretschmer.*

Θέμα τῆς νέας του ἐργασίας εἶναι ἡ συγκέντρωση καὶ ἐπεξεργασία τοῦ λαογραφικοῦ ὑλικοῦ τῆς ἰδιαίτερής του πατρίδας, τοῦ Τυρνάβου καὶ τῶν περιχώρων. Ἡ ἐργασία αὐτὴ ἔγινε μὲ ὅλη τὴ δυνατὴ ἐπιμέλεια καὶ μεθοδικότητα ποὺ ἐπιβάλλεται ἀπ' τὴ σύγχρονη ἐπιστήμη. Τὸ ὑλικό του, ποὺ ἀπαρτίζεται κυρίως ἀπὸ τραγούδια, ἔχει κατανεμηθεῖ μὲ τὸ σύστημα ποὺ καθιέρωσε στὶς παρόμοιες ἐργασίες ὁ ἀοίδιμος Ν. Πολίτης, δηλ. σὲ τραγούδια ἱστορικά, κλέφτικα, ἀκριτικά, τῆς ξενιτειᾶς, παραλογές, τῆς ἀγάπης, κλπ. Ὅλα τὰ τραγούδια εἶναι γραμμένα μὲ τὴ φωνητικὴ τοῦ θεσσαλικοῦ ἰδιώματος, πρᾶγμα ποὺ λιγοστεύει βέβαια τὴν ἀναγνωσματική, ἀλλὰ αὐξάνει τὴν ἐπιστημονική τους ἀξία καὶ χρησιμότητα. Εἶναι γνωστὸ πόση βλάβη ἐπέφερε στὴ γλωσσικὴ ἔρευνα τὸ σφαλερὸ καὶ ἀντιεπιστημονικὸ σύστημα τῆς διόρθωσης καὶ ἀποκατάστασης τῶν ἀλλοιωμένων φωνητικῶν τύπων, ποὺ ἐπικρατοῦσε παλιότερα, στὴν προγλωσσικὴ περίοδο, ὅταν ἄρχισε νὰ γεννιέται τὸ *ἀκαθόριστο ἀκόμα* ἐνδιαφέρον τῶν φιλολόγων γιὰ τὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα, καὶ ποὺ εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα ὥστε ὅλο ἐκεῖνο τὸ ἀνεξάντλητο γλωσσικὸ ὑλικό, ποὺ συγκεντρώθηκε ἀπ' τοὺς συνεργάτες τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου τῆς Κωνσταντινουπόλεως στοὺς τόμους τοῦ Περιοδικοῦ του, καθὼς καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα περιοδικὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ βιβλία, νὰ εἶναι κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος ἄχρηστο γιὰ τὴ γλωσσολογία.

Σήμερα ἀλλοστε, ὅταν πρόκειται γιὰ συλλογὲς ἀθησαύριστων δημοτικῶν τραγουδιῶν ἢ παραλλαγῶν τους, δὲν πρέπει νὰ ὑπολογίζεται πιὰ καθόλου ἡ ἀναγνωσματική τους ἄποψη. Τὰ δημοτικὰ τραγούδια στὸ σύνολό τους ἀποτελοῦν τὸ ἱστορικὸ καταστάλαγμα μιᾶς πνευματικῆς καὶ συναισθηματικῆς ζωῆς στενῆς ἀπ' τὴ *σκλαβιὰ καὶ τὴ φτώχεια, καὶ ἀφάντασταν* ρηχῆς ἀπ' τὴν ἀμορφωσιὰ καὶ τὴν ψυχικὴ νάρκη τῶν προγόνων μας. Ἔξω ἀπὸ λίγες ἐξαιρέσεις, ὅλα τὰ ἄλλα δὲν ἔχουν παρὰ ἱστορικὴ μόνο ἀξία, ποὺ ἐνδιαφέρει τοὺς ἱστορικοὺς τῆς ποίησης, τοὺς εἰδικοὺς λαογράφους καὶ τοὺς γλωσσολόγους. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ μέθοδο τῆς περισυλλογῆς τους πρέπει νὰ ὑπηρετῇ κυρίως στὶς ἀνάγκες τῶν ἐπιστημῶν τούτων.

Ὡς πρὸς τὸ ποσὸ καὶ τὴ λογοτεχνικὴ ἀξία τῶν τραγουδιῶν τῆς συλλογῆς τοῦ κ. Τζαρτζάνου, θὰ εἶχα νὰ παρατηρήσω ὅτι ἡ ποιητικὴ δημιουργία τῶν Θεσσαλῶν ὑπῆρξε ποσοτικὰ καὶ ποιοτικὰ πολὺ κατώτερη τῶν ἄλλων γειτονικῶν ἐπαρχιῶν. Τὰ περισσότερα τραγούδια τῆς συλλογῆς εἶναι ἀποσπάσματα γνωστοτέρων πανελληνίων τραγουδιῶν, μερικὰ προέρχονται ἀπὸ συμφυρμὸ δύο ἢ περισσοτέρων, καὶ ἐκεῖνα ποὺ φαίνονται γιὰ ἐγχώρια στερεοῦνται ἀπὸ κάθε ποιητικὴ ἀξία.

Τὸ συμπέρασμα ποὺ βγαίνει ἀπὸ τούτη, καθὼς κι' ἀπ' τὶς περισσότερες συλλογὲς δημοτικῶν κειμένων, ποὺ ἐκδόθηκαν τὰ τελευταῖα χρόνια, εἶναι ὅτι δυστυχῶς εἶναι ἀργὰ πιὰ γιὰ τὸ ἔργο τῆς περισυλλογῆς. Τὸ δημοτικὸ τραγούδι, ὅπως καὶ τὰ παλιὰ λαογραφικὰ στοιχεῖα καὶ τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα, ὑποχωροῦν ὁλοένα μπροστὰ στὰ ἀνώτερα καὶ σύμφωνα μὲ τὴ σημερινὴ ζωὴ στοιχεῖα πνευματικῆς καὶ ὑλικῆς ζωῆς, ποὺ διαδίδουν τὰ μεγάλα ἑλληνικὰ κέντρα. Γιὰ νὰ βρῇ κανεὶς σήμερα τραγούδια δημοτικὰ εἶναι ἀνάγκη, ὅπως ἀπὸ δική μου πεῖρα γνωρίζω, νὰ τὰ ζητήσῃ ὄχι πιὰ στὴ δημόσια ἢ τὴν ἰδιωτικὴ ζωὴ τῶν χωρικῶν, ἀλλὰ στὶς ἀναμνήσεις τῶν γραιῶν, δηλ. στὸ ὑποσυνείδητο τῆς ζωῆς.

Ὡς πρὸς τὸ τεχνικὸ μέρος τῆς καταγραφῆς τῶν τραγουδιῶν τῆς συλλογῆς, παρατηρῶ ὅτι, ἐκεῖ ποὺ ὁ ρυθμικὸς τόνος τοῦ στίχου δὲν συμπίπτει μὲ τὸν τόνο τῆς λέξης, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ σημειώνεται πρόσθετος τόνος, γιατὶ δὲν εἶναι ἀπαραίτητος γιὰ τὴ ρυθμικὴ ἀνάγνωση καὶ μπορεῖ νὰ συγχιστῇ μὲ τὸν δευτερεύοντα τόνο, ποὺ ἀπαντᾶ στὸ θεσσαλικὸ ἰδίωμα. Ἐπίσης οἱ λέξεις ποὺ ἐκφωνοῦνται ἀνάμεσα στὸ στίχο ἢ σὰν ἐπῳδὸς ὅταν τὰ τραγούδια αὐτὰ ψάλλονται, ὅπως λ. χ. τὰ *ἄϊντι, ἄχ, ἔρ, Ζιακα μ', Λέκω μ', ἀμάν,* κ. τ. ὅ., δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ σημειώνωνται κατὰ χώραν, γιατὶ δὲν ἔχουν πάντα ἐσωτερικὴ σχέση μὲ τὸ κείμενο καὶ παραλάσσουν αὐθαίρετα κατὰ τὴν περίσταση. Ὁ παράσιτος φθόγγος *ν* ποὺ παρουσιάζεται στὴν ἀρχὴ ἢ στὴ μέση τῶν στίχων σὲ λέξεις ποὺ ἀρχίζουν ἀπὸ φωνῆεν, ὅπως *νὲκεῖ νὲχουν, νὶσύ, νὰπού,* καὶ ἔχει προέλευση μελική. πρέπει νὰ χωρίζεται ἀπ' τὴ λέξη μὲ μιὰ παύλα, γιὰ νὰ μὴ συγχέεται μὲ τὸ *ν* ποὺ προέρχεται ἀπὸ σύνεκφορά *(νῶμος, νήσκιος).* Τὸ *συβαστός,* (=ἀρραβωνιαστικὸς) δὲν εἶναι βόρειος τύπος τῆς λ. *σεβαστός,* ἀλλὰ τὸ *συμβαστός,* ἀπ' τὸ *συμβάζω* (=συμφωνῶ, ταιριάζω).

Εἶναι πολὺ εὐοίωνο πὼς ὁ κ. Τζάρτζανος ἔγραψε τὴν πραγματεία του τούτη στὴ δημοτική. Καὶ ἂν βέβαια ὁ συγγραφέας ἦταν κάποιος ἄλλος, θὰ μποροῦσα νὰ ἀρκεστῶ στὴ διαπίστωση τοῦ εὐχάριστου γεγονότος ὅτι ἡ δημοτικὴ ξετοπίζει πιὰ τὴν καθαρεύουσα καὶ στὶς ἐπιστημονικὲς ἐργασίες. Ὅταν ὅμως ὁ συγγραφέας της εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἔδωσε στὴ δημοτικὴ τὸ πρῶτο συντακτικό της, εἶναι εὔλογη ἡ ἀξίωση νὰ περιμένουμε γλῶσσα ὑποδειγματική. Δημοτικισμὸς σήμερα δὲ μπορεῖ νὰ νοηθῇ ἔξω ἀπ' τὴ συστηματικὴ καὶ συντονισμένη συμβολὴ ὅλων μας γιὰ τὸν ξεκαθαρισμὸ τοῦ χάους ποὺ βασιλεύει καὶ στὸ τυπολογικὸ καὶ στὸ λεξιλόγιο καὶ στὴ σύνταξη, χάρη στὴν ἐπιπολαιότητα τῶν ὑπαδῶν τῆς μικτῆς καὶ τῆς μέσης ὁδοῦ. Καὶ πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι ἡ χρησιμοποίηση τύπων καὶ λέξεων ὅπως *καταγεγραμμένα, ἤτο, πιστότερον, ἤτοι, καὶ νῦν, ὑποκάτω,* κ. τ. ὅ., κάθε ἄλλο παρὰ ἐξυπηρετεῖ τὴν ἐπιτακτικὴ αὐτὴ ἀνάγκη.

Ν. Α.

Γιάννη Βλαχογιάννη: *«Τὰ παληκάρια τὰ παλιά»*

Ὁ κ. Γ. Βλαχογιάννης συνεχίζει μιὰ ἐργασία ποὺ θέλει νὰ δώσῃ, μὲ τρόπο λογοτεχνικό, βέβαια, τὸ χαρακτῆρα τῶν ἀνθρώπων μιᾶς ἐποχῆς. Μὲ τὰ «Παληκάρια τὰ παλιὰ» συμπληρώνει ὁλοένα ἕναν κύκλο διηγημάτων. Μαζὶ ὅμως παρουσιάζει, ἀπ' ὅλες του τὶς πλευρές, ἀπὸ

τις πιὸ σκοτεινὲς καὶ τὶς πιὸ ἀπόκρυφες, τὸν ἄνθρωπο ποὺ ὡς ἄτομο καὶ ὡς σύνολο ἔγινε ἀκατάλυτη ἠθικὴ δύναμη καὶ κατόρθωσε νὰ κερδίση τὴ λευτεριά του. Ἡ ἱστορία μᾶς τοποθετεῖ, φυσικά, στὴν ἐποχή. Μᾶς ἐξηγεῖ τὰ ὁμαδικὰ καὶ τὰ ἀτομικὰ κατορθώματα, καθορίζει τὴ σημασία τους γιὰ τὴ ζωὴ ἑνὸς λαοῦ, ἐξετάζει καταστάσεις πολιτικὲς καὶ κοινωνικές, τὶς κρίνει καὶ τὶς συγκρίνει μὲ τὶς ἐκδηλώσεις τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς ἄλλων λαῶν, χαρακτηρίζει τέλος πρόσωπα καὶ πράγματα καὶ καταλήγει στὰ συμπεράσματά της ποὺ εἶναι ἀνεκτίμητα ὅταν στηρίζωνται στὴν πλατειὰ γνώση καὶ στὴ σωστὴ κρίση. Ἡ βιογραφία χρησιμοποιεῖ ἢ καὶ συμπληρώνει τὰ συμπεράσματα τῆς ἱστορίας καὶ ἐπιμένει σὲ μιὰ μεγάλη μορφή. Καὶ τὸ ἱστορικὸ διήγημα, χωρὶς νὰ ἐπιμένη σὲ ὁρισμένα πρόσωπα, προσπαθεῖ νὰ συλλάβη τὸν ἄνθρωπο μιᾶς ἐποχῆς, τὶς συνήθειες καὶ τοὺς πόθους του, τὶς ἱκανότητες καὶ τὶς ἀδυναμίες του,—τὸ χαρακτῆρα του. Φυσικά, ὁ χαρακτήρας αὐτὸς εἶναι ἡ πρώτη καὶ κυριώτερη ἀφορμὴ τῶν γεγονότων ποὺ γίνονται σταθμοὶ στὴν ἱστορία ἑνὸς ἔθνους, καὶ βάθρο ποὺ ἀπάνω του στηρίζεται καὶ ὑψώνεται ὁ ἥρωας, ἡ μεγάλη καὶ χαρακτηριστικὴ μορφή. Καὶ ἀκριβῶς τὸ χαρακτῆρα αὐτὸν θέλει νὰ δώση ὁ κ. Βλαχογιάννης μὲ τὸν κύκλο τῶν ἡρωϊκῶν, μποροῦμε νὰ ποῦμε, διηγημάτων του.

Ὁ κ. Βλαχογιάννης δὲν ἐρεύνησε μόνο τὴν ἐποχὴ ποὺ προετοίμασε τὸ 21. Τὴν ἐρεύνησε, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰστάνθηκε. Αἰστάνθηκε τὸ δυνατὸ παλμό της καὶ ὁ παλμὸς αὐτὸς τοῦ ἔγινε μεγάλο κίνητρο δημιουργίας. Τὰ «Παληκάρια τὰ παλιὰ» εἶναι δεκατέσσερα διηγήματα. Καὶ στὰ δεκατέσσερα ὅμως ἕνας ἄνθρωπος ἀναπνέει καὶ μιὰ καρδιὰ χτυπάει: ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἔκαμε τὴν Ἐπανάσταση καὶ ἡ καρδιὰ ποὺ σπρώχνει σὲ κάθε ὡραία καὶ τολμηρὴ πράξη. Ἔτσι, στὶς σελίδες τῶν διηγημάτων αὐτῶν κλείνεται μιὰ ὁλόκληρη πινακοθήκη μὲ πορτραῖτα τῶν μικρῶν καὶ ἀνωνύμων ἡρώων τῆς προεπαναστατικῆς καὶ τῆς ἐπαναστατικῆς περιόδου, ὅλων ἐκείνων ποὺ ἔκαναν τὶς μεγαλύτερες θυσίες καὶ τοὺς τολμηρότερους ἡρωϊσμοὺς κάθε ἡμέρα, κάθε ὥρα, κάθε στιγμή.

Καὶ ἡ ἐργασία αὐτὴ δὲν εἶναι ἱστορικὴ μόνο προσφορά. Εἶναι προπάντων λογοτεχνική. Κάθε ἔθιμο, κάθε ἰδιωτικὴ λέξη ἢ φράση ποὺ ὑπάρχει στὶς σελίδες τῶν διηγημάτων αὐτῶν, ὅλα, ἀπὸ τὰ πιὸ σπουδαῖα ὡς τὰ πιὸ ἀσήμαντα, εἶναι ἱστορικῶς ἐξακριβωμένα. Τίποτα ὅμως δὲν παρουσιάζεται ὡς ἱστορικὸ ὑλικὸ καὶ πουθενὰ ὁ ἀναγνώστης δὲν στέκεται γιὰ νὰ μάθη. Παντοῦ ὑπάρχει ἕνας ἄνθρωπος ζωντανός, ἕνας ἄνθρωπος ποὺ γίνεται ὡραῖο παράδειγμα μὲ τὴ ζωή του καὶ μὲ τὴν ἠθική του. Καὶ ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν ὀφείλεται σὲ ἱστορικὲς ἐξακριβώσεις, ἀλλὰ στὸ θαυμασμὸ τοῦ κ. Βλαχογιάννη γιὰ τὰ παληκάρια τὰ παλιὰ καὶ στὴν ἱκανότητά του νὰ κάνη τὸ θαυμασμὸ αὐτὸν δυνατὲς λογοτεχνικὲς σελίδες.

Π. Χ.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ζαχαρία Παπαντωνίου ('Εθνικὸν Ἵδρυμα Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν): «Τὰ θεῖα δῶρα», ποιήματα. Ἐκδοτικὸς Οἶκος Δημητράκου Λ. Ε. Ἀδ. δρ. 40. Δερ. δρ. 50.

Ἀντρέα Καραντώνη: «Ὁ Ποιητὴς Γιῶργος Σεφέρης». Δρχ. 20.

Θεοδώρου Σύδη: «Ἀδερφὴ ψυχή» (ποιήματα).

Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιὰ 1932. Πόλη.

Κώστα Βάρναλη: «Ἡ ἀληθινὴ ἀπολογία τοῦ Σωκράτη». Δρχ. 32.

Λυκούργου Καμαρινοῦ: «Ἡ παραγνωρισμένη θεά» (ποιήματα).

Θεοδώρου Ἰωάννου Χαρδαβέλλα: «Δυστυχισμένοι Νέοι», (ρωμάντσο).

Ἀχιλλέως Τζαρτζάνου: Λαογραφικὰ Θεσσαλικὰ τοῦ Τυρνάβου. Ἀπόσπασμα ἐκ τῶν «Θεσσαλικῶν Χρονικῶν», τόμου Β', 1931.

Μ. Ι. Μαυρογορδάτου καὶ *Α. Χ. Χαμουδοπούλου*: «Ἡ Μακεδονία», μελέτη δημογραφική καὶ οἰκονομική, Θεσσαλονίκη. Δρχ. 75.

Σωτ. Ἠλ. Γεωργακοπούλου, καθηγητοῦ: «Στὸν καιρὸ τοῦ ἀποκλεισμοῦ». Ἐν Ἐδέσσῃ.

Πότη Ψαλτήρα: «Χράπ... ντίγνν» (ποιήματα).

Ἠλία Βενέζη: «Τὸ νούμερο 31328», ρομάντσο. Μυτιλήνη. Δρχ. 36.

Κώστα Καλαντζῆ: «Ὁ συνομιλίες μου γύρω ἀπ' τὴν σύγχρονη πνευματικὴ ζωή». Ἐκδοτικὸς Οἶκος Γ. Βασιλείου. Δρχ. 12.

Μάρκου Τσιριμώκου: «Σονέττα» (ποιήματα). Δρχ. 40.

Ν. Π. Ἀνδριώτη: «Περὶ τῆς ἀποβολῆς τῶν νόθων φωνηέντων ι καὶ η ἐν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ». ('Ανατύπωσις ἐκ τῆς «Ἀθηνᾶς».)

Μ. Ψ. Δ. Στασινοπούλου, εἰσηγητοῦ τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας: «Περὶ τοῦ Νόμου» ἀνατύπωσις ἐκ τῆς Μ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδείας).

Λιλῆς Ἰακωβίδη: «Φωτεινὲς Ὧρες» (ποιήματα). Δρ. 20.

Η ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Ἐτησία πανηγυρικὴ συνεδρίασις τῆς 30ῆς Δεκεμβρίου 1931

Κατὰ ταύτην, ἐγένετο ἡ ἀπονομὴ τῶν βραβείων, μεταλλίων καὶ ἐπάθλων τῆς Ἀκαδημίας. Ἐν ἀρχῇ ὡμίλησεν ὁ Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας κ. Α. Βουρνάζος, μὲ θέμα «Τὸ ἄθερμον φῶς». Ἀναπτύξας ἐν ὀλίγοις τὴν σύγχρονον θεωρίαν περὶ φωτός, καὶ τὰ κατὰ τὸ ἄθερμον φῶς, δηλαδὴ τὸ παραγόμενον ὄχι ὑπὸ διαπύρων σωμάτων, ἐν οἷς μέγα μέρος τῆς ἐνεργείας ἐμφανίζεται ὑπὸ μορφὴν θερμότητος, ἀλλ' ὑπὸ σωμάτων φωτοβολούντων ἐν ταπεινῇ θερμοκρασίᾳ, (λαμπυρισμός, χημειολαμπυρισμός, βιολαμπυρισμός) κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι, εὐθὺς ὡς ἡ ἐπιστήμη κατορθώσῃ νὰ παραγάγῃ τεχνητὸν ἄθερμον φῶς, τὸ ζήτημα τοῦ φωτισμοῦ θὰ ἔχῃ λυθῇ ἀφ' ἑαυτοῦ, τὸ δὲ σκότος καὶ ἡ νὺξ θὰ καταργηθῶσι. «Ἡ φωτοποιΐα τότε δὲν θὰ ἔχῃ πλέον ἀνάγκην μηχανῶν, ἐργαλείων, σωλήνων, συρμάτων, λύχνων, καυστήρων, ἀναπτήρων καὶ κομβίων! Δὲν θὰ ἐξαρτώμεθα ὡς πρὸς τὸ φῶς ἀπὸ μόνον τὸν ἥλιον ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὰς κοικιλωνύμους ἑταιρείας ἐπὶ τῆς γῆς καὶ δὲν θὰ ἐξαρτώμεν οἱ Ἀθηναῖοι πρὸ τῆς τριφασικῆς κηρός. Φῶς ἀκίνδυνον, ἄπυρον, ἄπλετον θὰ παραγάγῃ ἕκαστος κατὰ βούλησιν, ὅπως ἡ λαμπυρίς. Ἕκαστος θὰ ἐδημιουργῇ μικροὺς ἀθέρμους ἡλίους, θὰ ἔχῃ πλήρη τοιούτων τὰ θυλίκια ἢ τὸν στόμαχόν του, θὰ μεταπρέπεται αὐτόπλαστος εἰς ἥλιον! Καὶ τὸ φῶς αὐτὸ θὰ παρακολουθῇ τὸν ἄνθρωπον πανταχοῦ, δὲν θὰ φωτίζῃ μόνον τὰ περὶ αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔγκατα καὶ τὰ σπλάχνα καὶ τὰς σκέψεις αὐτοῦ καὶ θὰ καταυγάζῃ πρὸ τῶν ὀμμάτων του καὶ αὐτὰ τὰ μετὰ φύσιν καὶ αὐτὸ τὸ αἴνιγμα τοῦ ὑπερκόσμου, διὰ τὴν ἐπίλυσιν τοῦ ὁποίου ἐζήτησεν ὁ Γκαῖτε τὴν ὑστάτην στιγμήν: «Φῶς, ἀκόμη φῶς!»

Μετὰ ταῦτα ἔλαβε τὸν λόγον ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς τῆς Ἀκαδημίας κ. Σίμος Μενάρδος, ὁμιλήσας ἐπὶ τῶν πεπραγμένων τοῦ Ἱδρύματος κατὰ τὸ λῆγον ἔτος, ἐπὶ τῆς ἀπονομῆς τῶν βραβείων καὶ ἐπάθλων καὶ ἐπὶ τῆς προκηρύξεως τῶν νέων τοιούτων. Ἐν ἀρχῇ ἐποιήσατο μνείαν τοῦ ἀποθανόντος ἀειμνήστου Μιχαὴλ Λιβαδᾶ. Ἀκολούθως ἀνέφερε τὰ κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν τεσσάρων νέων ἀκαδημαϊκῶν, κκ. Γρηγορίου Ξενοπούλου, Γεωργίου Μπαλῆ, Δ. Μπαλάνου καὶ Σπ. Δοντᾶ, καὶ ἀπηρίθμησε τὰς γενομένας ἀνακοινώσεις ὑπὸ τῶν τακτικῶν μελῶν τῆς Ἀκαδημίας, τῶν προσέδρων μελῶν καὶ τῶν διαπρεπῶν ἀλλοδαπῶν καὶ ἡμεδαπῶν ἐπιστημόνων, οἵτινες ὡμίλησαν ἐν αὐτῇ.

Ὡμίλησεν εἶτα ὁ κ. Γενικὸς Γραμματεὺς καὶ περὶ τῶν διαφόρων ἐπιστημονικῶν ἔργων τῆς Ἀκαδημίας, ἤτοι: τῶν ἀνασκαφῶν πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς ἀρχαίας Ἀκαδημίας, διὰ τῆς χορηγίας τοῦ κ. Ἀριστόφρονος τῆς στοιχειοθετήσεως τῶν κρητικῶν ἀρχείων τῆς Βενετίας, τῶν ἐκδιδομένων ὑπὸ τοῦ ἱστοριοδίφου κ. Σπυρίδωνος Θεοτόκη, δαπάνῃ τῆς κ. Ἑλένας Βενιζέλου· τῆς συγκεντρώσεως τῶν στοιχείων διὰ τὴν λεπτομερῆ γεωλογικὴν ἔρευναν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν μελέτην τῶν τριτογενῶν καὶ τεταρτογενῶν σχηματισμῶν τοῦ Αἰγαίου, τῆς ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κ. Κ. Κτενᾶ συμπληρώσεως τῆς λεπτομεροῦς γεωλογικῆς χαρτογραφήσεως τῆς Ἰκαρίας, τῆς ἐξερευνήσεως τῶν νησίδων καὶ σκοπέλων μεταξὺ Μυκόνου, Δονούσης καὶ Ἰκαρίας, καὶ τῆς μελέτης διαφόρων ἡφαιστείων. Ἐπίσης περὶ τῆς πολλαπλῆς ἐπιστημονικῆς δράσεως τῆς Ἀκαδημίας, τῆς ἐπεκταθείσης καὶ πέραν τῶν ὁρίων τοῦ κράτους, ἀλλ' ὄχι καὶ τοῦ ἔθνους, ἤτοι: τῆς ἀποστολῆς τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ καὶ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου κ. Γεωργίου Σωτηρίου ἐν Κύπρῳ πρὸς μελέτην τῶν ἐν τῇ νήσῳ Βυζαντινῶν μνημείων· τῆς μετὰ τοῦ συλλόγου τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων συνιδρύσεως τοῦ «Ἀνατολικοῦ Φροντιστηρίου»· τῆς παρασκευαζομένης ἐκδόσεως ἀναγκαιοτάτης βιβλιογραφίας· τῶν ἀρχείων τῶν διευθυνομένων ὑπὸ ἀκαδημαϊκῶν ἐπιτροπῶν, τοῦ παρασκευάζοντος τὸ ἐκδιδόμενον ἤδη Λεξικὸν τῆς κοινῶς ὁμιλουμένης καὶ τῶν ἰδιωμάτων, τοῦ μεσαιωνικοῦ, καὶ τοῦ ἀρχείου τοῦ ἑλληνικοῦ δικαίου· καὶ τῶν διαφόρων διεθνῶν συνεδρίων καὶ ἐπιτροπῶν, ἀντιπροσωπειῶν, ἀνταλλαγῶν δημοσιευμάτων, κλπ., περὶ τῶν ὁποίων σπουδαίως ἡ Ἀκαδημία ἐμεριμνησεν. Ἐν τέλει ὁ κ. Σ. Μενάρδος ὡμίλησε περὶ τοῦ ἑορτασμοῦ δύο ἐπιστημονικῶν ἐπετηρίδων, πρῶτον τοῦ πατρὸς τῆς Ἀκαδημίας καὶ προέδρου κ. Δ. Αἰγινήτου, καὶ δεύτερον τοῦ ἐπίσης προέδρου καὶ γερουσιαστοῦ κ. Ζέγγελη, «ἑορτῶν αἵτινες δὲν ἀποτελοῦν μόνον φόρον σεβασμοῦ πρὸς ἀξίους πνευματικοὺς ἡγέτας, ἀλλὰ καὶ δίδαγμα πρὸς τὸ ἔθνος ὅτι πρέπει ν' ἀρχίσῃ νὰ τιμᾷ ὄχι μόνον τοὺς διαπρεπεῖς ἀλλοδαποὺς σοφούς, ἀλλὰ πρὸ πάντων τοὺς ἰδικούς του, τοὺς χάριν τῆς εὐημερίας του παλαίοντας ἐδῶ πρὸς πολλαπλᾶς δυσκολίας».

Ἀκολούθως ὁ κ. Γενικὸς Γραμματεὺς ἐξέθεσε τὰ τῆς ἀπονομῆς τῶν βραβείων τοῦ λήγοντος ἔτους.

Τῶν πλουσιωτάτων βραβείων τῆς Ἀκαδημίας, τῶν δύο Μαυρογενείων ἐξ 150 λιρῶν ἑκάτερον, ἀπονεμομένων εἰς μνήμην Μαντῶς καὶ Στεφάνου Μαυρογένους εἰς ἄτομον ἢ οἰκογένειαν ἔντιμον διακρινομένην διὰ συνεχεῖς μετ' αὐτοθυσίας πράξεις ὑπὲρ τοῦ πλησίον ἢ τῆς κοινωνίας, ἡ Ἀκαδημία παρατείνει τὴν προθεσμίαν ἐπειδὴ δὲν ἔλαβε παρὰ μόνον μίαν αἴτησιν καὶ ταύτην ἄνευ ἐπαρκῶν δικαιολογητικῶν.

Τὸ μετάλλιον τῆς Ἀκαδημίας ἀπονέμεται εἰς τὸ ὀρφανοτροφεῖον Χατζηκώνστα διὰ τὴν 75ετηρίδα του, καὶ τὴν καθ' ὅλου φιλανθρωπικὴν καὶ πατριωτικὴν δρᾶσιν του.

Ἐκ τῶν 17 προκηρυχθέντων βραβείων τῆς Α' Τάξεως, τῶν Θετικῶν Ἐπιστημῶν, πέντε ἀπονέμονται ἀργότερον. Τῶν σήμερον κρινομένων, τὸ 2ον, τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, εἰς τὴν ἀρίστην περὶ φυματιώσεως ἔρευναν τῶν ἐτῶν 1929 καὶ 1930, ἡ Ἀκαδημία εἰς οὐδένα ἀπονέμει, διότι τὰ ὑποβληθέντα ἔργα τριῶν ὑποψηφίων δὲν πληροῦν τοὺς ὅρους τῆς προκηρύξεως, τὸ δὲ κατὰ πάντα ἄριστον σύγγραμμα τοῦ καθηγητοῦ κ. Σακορράφου ἐξεδόθη πρὸ τῆς προκηρύξεως. Τὸ 3ον, ἐκ δρ. 30.000, Ἐμμανουὴλ Μπενάκη, εἰς τὴν καλυτέραν πρωτότυπον περὶ χημικῆς συστάσεως τοῦ γλεύκους ὡρισμένης περιφερείας τῆς Ἑλλάδος μελέτην, ἡ Ἀκαδημία εἰς οὐδένα ἀπονέμει, παρεχομένων ὅμως πρὸς ἐνθάρρυνσιν ἀνὰ δρ. 5.000 εἰς τοὺς ὑποβαλλόντας τὰς πραγματείας τὰς φερούσας τὰ ρητά: «Πάντες οἱ ἄνθρωποι τοῦ εἰδέναι ὀρέγονται», «Ἀνδρὶ κεκμηκώτι μέγα σθένος οἶνος ἀέξει». Τὸ 4ον βραβεῖον, τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, διὰ τὸν ἐμβολιασμὸν ἀγρίων δένδρων, διανέμει ὡς ἑξῆς: 5.000 δρ. εἰς τὸν κ. Τσιμόπουλον, ἐπιθεωρητὴν τῶν σιδηροδρόμων Θεσσαλίας, καὶ ἀνὰ 2.000 δρ. εἰς τὸν διδάσκαλον Σωτάρα τοῦ νομοῦ Πέλλης κ. Δ. Κυριακίδην, καὶ τὸν ἱερέα Σωτήριον Ἀργυριάδην ἐξ Ἁγίας Βαρβάρας Καλαβρύτων, ἐπαινεῖ δὲ τὸν κ. Ἀθ. Ταξιαρχόπουλον ἐκ Στυλίδος. Τὸ 5ον βραβεῖον, τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, διὰ τὴν ἵδρυσιν τοῦ τελειοτέρου πτηνοτροφείου, εἰς οὐδέ-

να. Τό 6ον, 'Εμμανουήλ Μπενάκη, 50.000 δρ., δι' έργα ἀναδασώσεως, κατανέμεται ὡς ἑξῆς: εἰς δῆμον Ρεθύμνης 10.000, εἰς δῆμον Γιαννιτσῶν 7.000, εἰς Φιλοδικαιικὴν Ἕνωσιν Ζακύνθου 5.000, εἰς δασικὴν ἐπιτροπὴν 'Αμφιλοχίας 4.000, εἰς κοινότητα Δεσφίνης Παρνασσοῦ, 4.000. 'Επαινοῦνται: τὸ δασαρχεῖον 'Αγυιᾶς, καὶ οἱ ὁλοτόμοι Σκλήθρου καὶ Κισσάβου. Τὸ 7ον βραβεῖον, 15.000 δρ., 'Εμμ. Μπενάκη, διὰ τὴν ἐλάττωσιν τῶν ἀναλιφαβήτων καὶ τὴν ἐπίδοσιν εἰς τὰ γεωργικά, καταμερίζεται ὡς ἑξῆς: 8.000 δρ. εἰς τὸ ἐν Θεσσαλονίκῃ παράρτημα τῆς Μακεδονικῆς 'Εκπαιδευτικῆς 'Εταιρείας διὰ τὰς τρεῖς νυκτερινὰς σχολάς του, 8.000 εἰς τὸν σύλλογον Ἄργους «Δαναός», 8.000 εἰς τὴν Φιλόπτωχον 'Αδελφότητα Βόλου, ἀνὰ 2.000 εἰς τὰ σχολεῖα Χορτιάτη, Πυλαίας, Νέας Σάντας, Θέρμης καὶ Μαντζαρήδων, 4.000 εἰς τὸν δημοδιδάσκαλον 'Ακράτας κ. Σωτήριον Καραζέρην, 3.000 εἰς τὸν ἐν 'Αγίῳ Ρόκκῳ τῆς Κερκύρας διδάσκαλον κ. Χονδρογιάννην, καὶ τέλος 2.000 δρ. εἰς τὸν δημοδιδάσκαλον Σαωφλίου κ. Νικόλαον Κιρκινέζην. Τὸ 8ον βραβεῖον, 'Εθνικῆς Τραπέζης, διὰ τὴν προαγωγὴν τῆς γεωργίας, κατανέμεται ὡς ἑξῆς: Εἰς τὸν τμηματάρχην τοῦ ὑπουργείου Γεωργίας κ. Δ. Ζωγράφον 4.000, εἰς τὸν γεωπόνον κ. Ν. Ζιγούρην 2.000, εἰς τὴν γεωργικὴν ἑταιρείαν «Διονυσίου Κιουτσούκη καὶ Σία» τῶν Σερρῶν 2.000, εἰς τὸν ἐν 'Ηλείᾳ κτηματίαν κ. Νέμον Καραμπέτσον 2.000, εἰς τὸν διδάσκαλον Κρικελῶν τῆς Λακωνικῆς καὶ ἱερέα Παν. Βασιλάκον 1000. 'Επαινοῦνται: ὁ κ. Εὐάγγελος Νικολαΐδης διὰ τὸ ὠφελιμώτατον περιοδικὸν «'Αγροτικὴ Ζωή», καὶ οἱ χημικοὶ μηχανικοὶ κ. Κωνσταντινίδης, Παπαμιχαὴλ καὶ Μαυρόπουλος διὰ τὴν μακρὰν καὶ ἀναλυτικὴν μελέτην των «περὶ τῆς μεθοδικῆς κατεργασίας τῶν ἐλαιῶν». Τὸ 9ον βραβεῖον, 'Εθνικῆς Τραπέζης, εἰς τοὺς παρατηρητὰς ἢ ἐρευνητὰς τῆς φύσεως τῆς χώρας, 5.000 δρ., εἰς τὸν κ. Μάξιμον Μητσόπουλον, ἐπιμελητὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ. 'Επαινοῦνται: οἱ κκ. Δ. Κατακουζηνὸς καὶ Β. Κυριαζόπουλος. 'Εκ τοῦ 10ου βραβείου, 'Εθνικῆς Τραπέζης, διὰ τὴν καταπολέμησιν τῶν ἑλωδῶν νόσων, παρέχονται: εἰς τὸν «Σύλλογον περιστολῆς ἑλωδῶν νόσων» 5.000 δρ. 'Εκ τοῦ 11ου βραβείου, 'Εθνικῆς Τραπέζης, διὰ τὴν καλλιεργείαν τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἀποστραγγιζομένων γαιῶν, παρέχονται πρὸς ἐνθάρρυνσιν: εἰς τὸν κ. Β. Χρηστίδην δρ. 4.000. Τὸ 12ον βραβεῖον, 'Εθνικῆς Τραπέζης, 10.000 δρ., διὰ μελέτην τῶν κοιτασμάτων χρωμίου τῆς Θεσσαλίας, εἰς οὐδένα. Τὸ 13ον βραβεῖον, Ἕλενας Βενιζέλου, 20.000 δρ., διὰ τὴν καλλιέργειαν βάμβακος μακροΐνου, ἀπονέμεται εἰς τὸν κ. Δημ. Παντζαβῆρον, ἐκ Μυρτιᾶς, Λακωνικῆς.

Βραβεῖα τῆς Γ' Τάξεως, τῶν 'Ηθικῶν καὶ Πολιτικῶν 'Επιστημῶν. Τὸ πρῶτον βραβεῖον, 'Εθνικῆς Τραπέζης, περὶ τῶν αἰτίων τῆς ὑψώσεως τοῦ τόκου ἐν 'Ελλάδι καὶ τῶν προσφορωτέρων μέσων ὑποβιβασμοῦ αὐτοῦ, διεξεδίκησαν τρεῖς πραγματεῖαι· βραβεύεται ἡ τοῦ κ. 'Αλεξ. Λοβέρδου, ὑπαλλήλου τῆς 'Εθνικῆς Τραπέζης, καὶ ἐπαινεῖται ἡ τοῦ κ. 'Αθανασιάδου, τμηματάρχου τῆς ναυτικῆς στατιστικῆς, παρεχομένων εἰς μὲν τὸν πρῶτον 5.000 δρ., εἰς δὲ τὸν δεύτερον 3.000 δρ. Τὸ δεύτερον βραβεῖον, 'Εθνικῆς Τραπέζης, διὰ πραγματείαν περὶ τῆς βιομηχανίας τῶν οἴνων ἐν 'Ελλάδι, εἰδικώτερον δὲ τῆς ὀργανώσεως τῆς ἑλληνικῆς οἰνοποιΐας, ἀπονέμεται εἰς τὸν κ. 'Ορ. Στεφανόπουλον. Τὸ τρίτον βραβεῖον, 'Αθηνᾶς Σταθάτου, περὶ τῆς ἁλιευτικῆς ναυτιλίας, οὐδεὶς ἐπεζήτησε. Τὸ τέταρτον βραβεῖον, Ἕλενας Βενιζέλου, 10.000, διὰ μελέτην περὶ βελτιώσεων εἰς τὴν ἐξόρυξιν καὶ τὴν ἐμπορίαν τῆς Ναξίας Σμύριδος, διανέμει ἡ 'Ακαδημία, χωρὶς νὰ υἱοθετῇ τὰς γνώμας τῶν γραψάντων, ὡς ἑξῆς: εἰς τὴν φέρουσαν τὸ ρητόν: «ὁ λόγος ἂν ἀπῇ, τὰ πράγματα μάταιον καὶ κενὸν» μελέτην, 4.000 δρ., εἰς δὲ τὴν συντομωτέραν, ἀλλὰ πληρεστέραν, δρ. 6.000.

Τὰ βραβεῖα τῆς Β' Τάξεως, Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν ἀπονέμονται, ὡς γνωστὸν κατὰ Μάρτιον.

'Ακολούθως, ὁ κ. Γενικὸς Γραμματεὺς ἀνέγνωσε τὴν προκήρυξιν τῶν νέων βραβείων τοῦ 1932-33, τὰ ὁποῖα, ἐλλείψει χώρου, θὰ δημοσιεύσωμεν εἰς τὸ ἑπόμενον.

Καταλήγων ὁ κ. Μενάρδος εἶπεν ὅτι τὰ βραβεῖα τῶν δύο τάξεων τῆς ἀκαδημίας δὲν εἶναι ὀλίγα, ἐλπίζει δὲ νὰ προκηρυχθοῦν καὶ ἄλλα κατὰ Μάρτιον, ὅτε συνήθως ἀπονέμονται τὰ λογοτεχνικά. «Σήμερον, εἶπε, τείνομεν καὶ ἡμεῖς ὅπως ὅλοι σχεδὸν οἱ λαοὶ εἰς τὸ ν' αὐξήσωμεν τοὺς ὑλικούς μας πόρους. Καὶ ὅμως ἡ ἀνθρωπότης ἡ ἀδιακόπως παράγουσα καὶ ἐφευρίσκουσα, ἐφέτος πλέον ἤ ποτε πάσχει καὶ πεινᾶ. Τῆς φρικτῆς ταύτης ἐπιδημίας ἐπιζητεῖ ταχεῖαν ἀνακούφισιν καὶ ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη. 'Αλλὰ πιστεύω ὅτι καθώρισεν ἤδη τὸ νόημα ὁ μεγαλώνυμος ἱδρυτὴς τῆς ἀρχαίας ἀκαδημίας. Εἰς τὸν Γοργίαν παριστάνει τὸν διδάσκαλόν του πικρῶς ἐλέγχοντα τὴν πολιτικὴν τῶν ἐνδόξων ἡγετῶν τῶν 'Αθηνῶν, τοῦ Θεμιστοκλέους, τοῦ Κίμωνος, τοῦ Περικλέους· «ἄνευ γὰρ σωφροσύνης καὶ δικαιοσύνης, λιμένων καὶ νεωρείων καὶ τειχῶν καὶ φόρων καὶ τοιούτων φλυαριῶν ἐμπεπλήκασι τὴν πόλιν». 'Ο Πλάτων γράφων ἐν μέσῳ διαμαχῶν ἀδελφοκτόνων, κατεῖδε βαρύθυμος, ὅτι οἱ ἐξοπλισμοὶ τῶν κρατῶν ἄνευ ἀμοιβαίας δικαιοσύνης καὶ ἡ ἄνευ σωφροσύνης ἀπληστία τῶν πολιτῶν εἶναι σαθραὶ βάσεις οἱαῖδήποτε πολιτείας καὶ κοινωνίας».

Α.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΚΙ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Μαζὶ μὲ πολλὰ ἄλλα «ἐπίκαιρα» φιλολογικὰ δημοσιεύματα, ποὺ ἦσαν τὸ μαρτύριον τῶν ἐργαζομένων εἰς ἐφημερίδας λογοτεχνῶν ἢ τῶν συνεργατῶν αὐτῶν, ἐξέλιπε καὶ ὁ φιλολογικὸς ἀπολογισμός, τὸ ἐκτενὲς πληροφοριακὸν καὶ κριτικὸν ἄρθρον εἰς τὸ ὁποῖον ἐγίνετο ἀπαρίθμησις τῶν ἐκδοθέντων κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ἔτους ἔργων ἀλλὰ καὶ κατ' ἀξίαν κατάταξις αὐτῶν. Καὶ εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἐδημοσιεύθησαν καὶ ἐφέτος φιλολογικοὶ ἀπολογισμοὶ (εἰς τὸ «*Ἔθνος*», τὴν «*Καθημερινήν*», τὸν «*Ἐλεύθερον Ἄνθρωπον*» κλπ.), ὅλοι ὅμως ἀπετελοῦντο ἀπὸ τίτλους ἔργων καὶ ὀνόματα συγγραφέων καὶ εἶχαν τὴν ἀξίαν στατιστικῶν μᾶλλον παρὰ κριτικῶν ἀνασκοπήσεων. 'Εξαίρεσιν μόνον ἀπετέλεσαν τὸ ἄρθρον τοῦ κ. Σωτ. Σκίπη εἰς τὴν «*Ἑστίαν*» διὰ τὰς σπουδαιοτέρας ποιητικὰς συλλογὰς τοῦ ἔτους, καὶ ἕνα σημείωμα εἰς τὴν «*Πολιτείαν*» διὰ τὴν γυναικείαν παραγωγὴν τοῦ 1931. 'Ο κ. Σκίπης, — ἀναφέρομεν τὰς γνώμας του χρονογραφικῶς — γράφων διὰ τὰ «Δεκατετράστιχα» τοῦ κ. Παλαμᾶ, ἔχει τὸν ἐνδοιασμὸν ἀν «ἡ μορφὴ αὐτὴ τῆς ποιήσεως, ποὺ μοιάζει μὲ στενὸ κορσὲ(!) εἶναι κατάλληλος διὰ ποιητὴν ποὺ ἔχει ὡς κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ τὸ δραμα καὶ τὴν εὐφράδειαν»· ἀναλύων τὰ «'Αντίφωνα» τοῦ κ. Μαλακάση τονίζει ὅτι ἡ συλλογὴ αὐτὴ εἶναι ἡ συνέχεια ἑνὸς ποιητικοῦ ναοῦ ποὺ ὑψώθη μὲ θυσίας καὶ κόπους· σχολιάζων τὴν ἐμφάνισιν τοῦ κ. Παπαντωνίου ὡς ποιητοῦ μὲ τὰ «Θεῖα Δῶρα», εὑρίσκει παραδόξως ὅτι τῶν «Θείων Δώρων» δὲν λείπει μόνον ἡ συνοχὴ μὲ ἄλλην προηγουμένην ποιητικὴν ἐργασίαν· λείπει ἡ συνοχὴ μεταξὺ τῶν ἰδίων τῆς σελίδων, καὶ σημειώνει ὅτι «ἀπὸ λογοτέχνην τῆς περιωπῆς τοῦ κ. Παπαντωνίου, δικαίως ἀνέμενε κανείς, ἐν ὅσῳ ἀποφασίζει νὰ ἐμφανισθῇ ἔτσι ἀργὰ μὲ ποιητικὴν συλλογήν, νὰ φέρῃ τὸν ἰδικόν του τόνον διὰ νὰ προστεθῇ εἰς τὴν μεγάλην καὶ πλουσίαν λυρικὴν συμφωνίαν τῶν τελευταίων ἐτῶν»· τέλος, ἀσχολούμενος μὲ τὰ «Σονέτα» τοῦ κ. Μ. Τσιριμώκου, καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι «ἐγκλείουν κάποιαν προσπάθειαν, ἡ ὁποία, ὅσο καὶ ἐὰν εἶναι ἀργοπορημένη, αἰσθάνεται κανεὶς ὅτι θὰ καταλήξῃ εἰς ἱκανοποιητικὸν ἀποτέλεσμα».

— 'Από τὸ ἐνδιαφέρον, ἐπίσης, σημείωμα τῆς «*Πολιτείας*» διὰ τὴν γυναικείαν παραγωγήν, πληροφορούμεθα ὅτι τὸ 1931 ἐξεδόθησαν δέκα ὀκτὼ ἐν ὅλῳ ἔργα ἀπὸ 'Ελληνίδας, λογοτεχνικά, σχολικά, ἐπιστημονικὰ κ. ἄ., δικαίως δὲ τονίζεται ἀπὸ τὸν συγγραφέα του ὅτι ἡ «ἀνασκόπησις τοῦ λήγοντος ἔτους ὡς πρὸς τὰ βιβλία ποὺ ἐγράφησαν ἀπὸ γυναῖκας, ποσοτικῶς καὶ ποιοτικῶς, δίδει ὡρισμένως τὸν ἱκανοποιητικώτερον καθρέπτην τῆς ἑλληνικῆς γυναικείας διανοήσεως», ἀφοῦ μεταξὺ τῶν δέκα ὀκτὼ αὐτῶν ἔργων συγκαταλέγονται ἡ «'Ελληνικὴ λαϊκὴ τέχνη: Ρουμελιῶτικι, Τρίκερι, Ἰκαρία» τῆς κ. 'Αγγ. Χατζημιχάλη, τὸ ἐγκριθὲν ἀναγνωστικὸν διὰ τὴν α' τάξιν τῶν Γυμνασίων τῆς Εὐδοκίας 'Αθανασούλα, 'Ελένης Οὐράνη καὶ Ε. Κόττου, οἱ «Σκληροὶ ἀγῶνες γιὰ μικρὴ ζωὴ» τῆς κ. Ἕλλης Δασκαλάκη καὶ ἄλλα ἀξιόλογα.

— 'Από τὰ ἄλλα φιλολογικὰ δημοσιεύματα τῶν πρωτοχρονιάτικων φύλλων τῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων, πολυσελίδων καὶ πλουσίως εἰκονογραφημένων, ἀναφέρομεν τὶς «Ρόδινες φλόγες» καὶ τὸν «'Ανέλπιστο μπονάμᾶ» διηγήματα τῶν κκ. Τ. Μωραϊτίνη καὶ Δ. Νικολοπούλου εἰς τὸ «*Ἔθνος*», τὴν «Τύχη τοῦ εἰρηνοδίκη Πινακίδη», διήγημα τοῦ κ. Ζαχ. Παπαντωνίου εἰς τὸ «*'Ελεύθερον Βῆμα*», τὸ «Φορτηγὸ Εὐτέρπη», διήγημα τοῦ κ. Κώστα Οὐράνη εἰς τὴν ἰδίαν ἐφημερίδα, εἰς τὸ ὁποῖον εὑρίσκομεν καθαρώτατο τὸ «πιστεύω» τοῦ ἐκλεκτοῦ ποιητοῦ, τὸ «Μυστικὸ τοῦ Πετρούσκα» τοῦ κ. Ν. Καρβούνη εἰς τὴν «*Πρωΐαν*», τὸ «Λιώνιον ἐν τῷ χρόνῳ», ἄρθρον τοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου κ. Ν. Ι. Λούβαρι εἰς τὴν «*Καθημερινήν*», τὸ «Ἄλλο ταμπλὸ τοῦ μπακαρᾶ», διήγημα τοῦ κ. Δ. Χρονοπούλου εἰς τὴν «*'Ελληνικὴν*» κ. ἄ.

— Εἰς τὴν «*Καθημερινὴν*» ἤρχισε δημοσιευόμενον εἰς καθημερινὰς συνεχείας τὸ νέον μυθιστόρημα τοῦ κ. Στρατῆ Μυριβήλη «Ἡ δασκάλα μὲ τὰ χρυσᾶ μάτια». Πρόκειται περὶ ἔργου, εἰς τὸ ὁποῖον ἀναγνωρίζομεν ἀμέσως τὸν δυνατὸν πεζογράφον τῆς «Ζωῆς ἐν τάφῳ».

— Εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἐπιφυλλίδων τῆς «*Βραδυνῆς*» ἄρθρον τοῦ κ. Τάκη Μπαρλᾶ περὶ «Κριτικῆς». 'Ο ἀρθρογράφος, ἀπὸ ὅλους τοὺς τρόπους τῆς κριτικῆς δέχεται μόνον τὸν λεγόμενον «δημιουργικόν». Καὶ ἡ προτίμησίς του εἶναι, βεβαίως, πολὺ δικαιολογημένη, ἀλλὰ τὸ ἄρθρον του μᾶς δίδει τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι, κατὰ περίεργον σύμπτωσιν, οἱ θορυβωδέστεροι διῶκται τῆς κριτικῆς, μόλις εὕρουν εὐκαιρίαν, γίνονται οἱ ἴδιοι φοβεροὶ καὶ τρομεροὶ κριτικοί.

— Τὸ βιβλίον ποὺ τελευταίως ἐκρίθη εὐρύτατα, εἶναι ἡ «'Αληθινὴ ἀπολογία τοῦ Σωκράτη» τοῦ κ. Κ. Βέρναλη. 'Ἰδιαιτέρως ἀναφέρομεν τὸ ἐκτενὲς ἄρθρον τοῦ Ἄλκη Θρύλου εἰς τὴν «*Πολιτείαν*», εἰς τὸ ὁποῖον εὑρίσκομεν ὀρθὰς παρατηρήσεις ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἐπαίνους, δυσμενεῖς κρίσεις τοῦ ἰδίου διὰ τὴν «Συμφωνίαν τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου» τοῦ κ. Γ. Σταμπολῆ καὶ τὴν «Παραγνωρισμένη θεά» τοῦ κ. Α. Καμαρινοῦ.

— Εἰς τὴν ἰδίαν ἐφημερίδα, ἐξ ἀφορμῆς τῆς προσεχοῦς ἐκλογῆς τῆς «Μίς 'Ελλάδος 1932» ἄρθρον τοῦ κ. Πέτρου Χάρη περὶ «'Ελληνικῆς καλλονῆς», εἰς τὸ ὁποῖον τονίζεται ὅτι ἡ ὡραία γυναῖκα εἶναι δεῖγμα καλλιεργείας μιᾶς ράτσας καὶ πολιτισμοῦ ἑνὸς τύπου.

— Εἰς τὸ πρωτοχρονιάτικον φύλλον τῆς «*'Ελληνικῆς*» ἐδημοσιεύθησαν τὰ ἀποτελέσματα τοῦ διαγωνισμοῦ τὸν ὁποῖον εἶχε προκηρύξει διὰ Χριστουγεννιάτικον διήγημα. 'Ἐστάλησαν ὑπερτριακόσια (!) τὰ ὁποῖα ἔκριναν οἱ κκ. Γρ. Ξενόπουλος, Διον. Κόκκινος καὶ Πέτρος Χάρης. Πρῶτον βραβεῖον (δρ. 1000) ἔλαβε τὸ διήγημα «Χριστούγεννα μιὰ φορά!» τοῦ κ. 'Αθανασίου Γκράβαλη ἐκ Μυτιλήνης, τὸ δεύτερον (δρ. 200) τὸ διήγημα «Ὅπως οἱ μάγοι μιὰ φορὰ» τοῦ κ. 'Αγγελῆ ἐξ 'Αθηνῶν, ἐπηνέθη δὲ τὸ διήγημα «Χριστουγεννιάτικο βράδυ» τοῦ κ. Τίτου Νούσσα, ἐξ 'Αθηνῶν.

— Εἰς τὴν «*Πρωΐαν*» τὰ «Κορακιστικὰ τῆς διανοήσεως» τοῦ κ. Νικ. Καρβούνη, ὁ ὁποῖος ἐλέγχει τὴν ἁπλῆν ἀπόκτησιν πολλῶν γνώσεων καὶ ὀρθῶς παρατηρεῖ ὅτι ἐκεῖνο ποὺ χρειάζεται, δὲν εἶναι ἡ «διανόησις» ἀλλὰ ἡ κατανόησις.

— Εἰς τὴν πανηγυρικὴν πρωτοχρονιάτικην «*Ἑβδομάδα*», μεταξὺ ἄλλων, «Ν. Σπανδωνῆς», εἰς τὴν σειρὰν «Φυσιογνωμίες ποὺ χάθηκαν» τοῦ κ. Φ. Γιοφύλλη, «φιλολογικὸς περίπατος» τοῦ κ. Κωστῆ Μπαστιᾶ μὲ τὸν κ. Παντελῆ Χόρν, καὶ σημείωμα τοῦ κ. Νίκβα διὰ τὰς ποιητικὰς συλλογὰς «Τὰ Ρόδα τῆς Μυρτάλης» τοῦ κ. Βαφοπούλου, («στίχοι ἁρμονικοί, λυρικοί, παλμοί, μὰ καὶ συγχρονισμένη ποιητική διάθεση») «Χράπ-Ντίνν!..» τοῦ κ. Πότη Ψαλτήρα, καὶ «Σταλαματιὲς» τοῦ κ. Θέμου 'Αμούργη, ὁ ὁποῖος «παρουσιάζει τὴν 'Απλότητα ἐνσαρκωμένη σὲ μιὰ σειρὰ ἐμπνευσμένα ὀκτάστιχα, ποὺ τὰ δονεῖ ἕνας παλμὸς ἐρωτικός, μιὰ λεπτὴ ρωμαντικὴ διάθεση καὶ ἕνα αἴσθημα ποιητοῦ».

Ω.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

* Ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας τῶν Ἑλλήνων Θεατρικῶν Συγγραφέων θὰ προκηρυχθῇ νέος Σταθάτειος Δραματικὸς Διαγωνισμὸς διὰ τὴν διετίαν 1932—33.

* Ἀφίχθη ἀπὸ τὴν Βιέννην ἡ κυρία Ἀνδρεάδρυ, μαθήτρια τοῦ Ράϊνχαρτ, ἡ ὁποία ἔχει προσληφθεῖ εἰς τὸν θίασον τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου.

* Εἰς τὸν Παρνασσόν, ὁ κ. Κ. Βόλφ, διευθυντὴς τῶν κρατικῶν θεάτρων τῆς Δρέσδης, ἐλθὼν ἐπιτηδες, ἔκαμε γερμανιστὶ δύο διαλέξεις (13 καὶ 15 Ἰανουαρίου) ἐπὶ τῆ Ἑκατονταετηρίδη τοῦ Γκαῖτε: «Ὁ Γκαῖτε καὶ τὸ ἔργον του»—«Ὁ Γκαῖτε καὶ αἱ γυναῖκες».

* Εἰς τὸν Παρνασσὸν ἐπίσης, τὴν 5 Ἰανουαρίου, ὁ καθηγητὴς τῆς Σχολῆς τῶν Καλῶν Τεχνῶν κ. Θωμᾶς Θωμόπουλος ὡμίλησε περὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου.

* Εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἐκ μέρους τοῦ Τεχνικοῦ Ἐπιμελητηρίου τῆς Ἑλλάδος, ἔκαμαν ἀκόμη διαλέξεις οἱ κκ. Σ. Κορύκης (περὶ Σιδηροδρόμου), ὁ κ. Σ. Ἀγαπητὸς (εἰσήγησις ἐπὶ τοῦ γενικοῦ συγκοινωνιακοῦ προβλήματος) καὶ ὁ κ. Λ. Παβελόπουλος (περὶ τῆς ἐξελίξεως τοῦ Σ. Ε. Κ.).

* Εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν, τὸ Σάββατον 30 Ἰανουαρίου, θὰ γίνῃ ἡ ἐπίσημος δεξίωσις τοῦ κ. Γρ. Ξενοπούλου, ὁ ὁποῖος θὰ ὁμιλήσῃ περὶ τοῦ νεοελληνικοῦ μυθιστορήματος.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

13 Ἰανουαρίου

Εὐχαριστοῦμεν θερμῶς τοὺς κκ. συνδρομητάς μας ποὺ μὲ τόσην προθυμίαν ἀνανέωσαν τὴν συνδρομήν των διὰ τὸ 1932, κι' ἐσύστησαν τὸ περιοδικόν μας καὶ εἰς ἄλλους φιλομούσους, τῶν ὁποίων μᾶς ἔστειλαν, ὄχι μόνον τὰς διευθύνσεις, διὰ νὰ στείλωμεν ἓν τεῦχος ὡς δείγμα, ὅπως τοὺς εἴχαμεν παρακαλέσει, ἀλλὰ πολλοὶ καὶ τὰς συνδρομάς των.

κ. *Τ. Ἀστ.* Ἐνταῦθα. Τὸ ποίημα αὐτὸ τοῦ Παλαμᾶ, «Ὅπου στέκουμαι, ὅπου πάω», εἶναι στὴ συλλογὴ «Δεῖλοι καὶ σκληροὶ στίχοι», ποὺ τυπώθηκε στὸ Σικάγο τὸ 1928. Εὐχαριστοῦμεν πολὺ γιὰ τὰ καλὰ λόγια.—κ. *Μ. Ν.* Καβάλλαν. Ἐλάβαμεν, εὐχαριστοῦμεν θερμῶς. Ἐδόσαμεν ἐντολὴν νὰ σᾶς σταλοῦν τὰ δύο τεύχη.—κ. *Ν. Π. Δ.* Ἐνταῦθα. Εὐχαριστοῦμεν πολὺ ποὺ μᾶς θυμηθήκατε. Τὸ ποίημα ὅμως τοῦ ἀειμνήστου φίλου μας δὲν ἔχει τόσην ἀξίαν διὰ νὰ δημοσιευθῇ.—κυρίαν *Δ. Κ. Μ.* Χανιά. Εὐχαριστοῦμεν πολύ. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι αὐτὴ τὴν ἐντύπωση ἔκαμε παντοῦ τὸ Χριστουγεννιάτικο τεῦχος μας. Θὰ συμμορφωθῶμεν.—κ. *Τ. Μ.* Κριεκούκι. Εὐχαριστοῦμεν. Γιὰ τὸ ἄλλο, ἔχετε δίκιο, θὰ προσπαθήσωμεν, μολονότι, μ' αὐτὴν τὴν πληθώρα τῆς ὕλης, τίποτα πιὰ δὲν ὑποσχόμεθα ὡρισμένως.— κ. *Δ. Β.* Ἐνταῦθα. Σονέττα; Δὲν ἐνθυμούμεθα ὕστερ' ἀπὸ τόσον καιρόν. Τὰ δεύτερα ἴσως δὲν ἐλήφθησαν. Ὁπωσδήποτε, ἔχουν μαζευθεῖ τόσα, ἀπὸ πέρσυ, καὶ ἀπὸ προπέρσυ, ὥστε δὲν δημοσιεύομεν πλέον ἀπ' αὐτὰ τὰ παλαιά. Στείλατέ μας νέα, ἢ καὶ ἀντίγραφα ἐκείνων. — κ. *Γ. Κρ.* Ἐπερμένομε ὅτι κάπως προσωπικώτερα θὰ ἐπαίρνατε τὸ πασίγνωστον αὐτὸ θέμα. Ἀλλὰ τὸ *νέον*, ποὺ ἐπροσφέρατε, περιωρίσθη ἀτυχῶς μόνον εἰς μερικάς, πολλὰς μάλιστα, λέξεις, τῶν ὁποίων δὲν ἐννοοῦμεν πάντοτε καὶ τὴν σημασίαν. — κ. *Ν. Ρ.* Πύργον. Ὡραία ἡ ἰδέα, ὑστερεῖ ὅμως εἰς τὸ γράψιμον, τὴν ψυχολογίαν τοῦ τόπου, τὴν ἀληθοφάνειαν τῶν γενομένων ἐν γένει. Τὸ β' Ἐπίγραμμα τὸ κρατοῦμεν. — κ. *Κ. Μ. Παπ.* Κοζάνη. Ὡραία κ' ἐνδιαφέρουσα ἠθογραφία. Τὴν κρατοῦμε (μόνο νὰ μὴ βιασθῆτε!), μολονότι φρονοῦμεν ὅτι θὰ ἐκέρδιζε γραμμένη συντομώτερα, ἀπηλλαγμένη ἀπὸ συμβατικὲς ἐκφράσεις, καὶ λυρικώτερη κάπως στὸ τέλος. — κ. *Α. Λ. Τερ.* Ἐνταῦθα. Χαρακτηριστικὰ γιὰ τὴν ἀφέλεια, μὲ τὴν ὁποίαν εἶναι γραμμένα. Ὁ «Καθρέφτης» εἶναι τὸ καλύτερο ἀπ'ὅλα. Αὐτὸ θὰ ἠθέλαμεν νὰ τὸ ξαναγράψετε, ὡραιότερο. Λ. χ. ὄχι *«σὰν ἕνα γέρο»*, ἀλλὰ *«σὰ μιὰ γριά»*. Καὶ ὄχι «τὴν καρδιά του», ἀλλὰ «τὴν καρδιά της». Καὶ τὰ λοιπά. — κ. *Γιαν. Ἀναγν.* Ἐκάματε καλά. Ὁριστικῶς διαλέγομε τὸ «Φίλες καλές» καὶ «Κάτω ἀπὸ μιὰ φωτογραφία». — κ. *Ν. Κωνστ.* Ἐνταῦθα; Πολὺ ἔξυπνο τὸ σχεδίασμα του. Ἀλλ' ἀξίζει ἀνώτερη τέχνη. Ἀνοίγετε, μὲ κάθε πειστικότητα, δρίζοντες ἐκτεταμένους, τοὺς ὁποίους ἀφήνετε κενούς. Κάτι ξεχωριστό, κάτι βαθύτερο, κάτι λυρικώτερο θὰ ἔστεκε ἄριστα. Καὶ ἡ πλοκή, γιατί νὰ μένῃ τόσο ἡμιτελής; — κ. *Νασ. Παπαθ.* Στὸ γ' τρίστιχο, στ. β' καὶ γ', εὑρήκαμε μιὰ ὡραία καὶ βαθυνόητη φράση. Τὰ λοιπὰ μᾶς φαίνονται πολὺ σκοτεινά. — *Δάτρην.* Ἐνταῦθα. Εὐχαριστοῦμε πολὺ γιὰ τὰ τόσο καλὰ λόγια Ὄχι, κανεὶς ἀπὸ τοὺς σπερμολογουμένους αὐτοὺς περιορισμοὺς δὲν ὑφίσταται γιὰ τὸ περιοδικό μας. Ἡ γνώμη μας γιὰ τὰ συμπαθῆ σας ποιήματα εἶναι ὅτι πρέπει νὰ προσπαθήσετε νὰ τὰ πλουτίσετε μὲ κάτι ἐντελῶς δικό σας. Αὐτὸ θὰ τὸ φέρῃ ἴσως ἡ ἡλικία, ὁ καιρός. — κ. *Ἀλκιγιάν.* Θεσσαλονίκην. Δεκτά. Σᾶς γράφομεν καὶ ἰδιαιτέρως.— κ. *Ἀντ. Καρμ.* Ἄ, ὄχι ἀκόμη! Ἀρχίστε ἀπὸ ἀλλοῦ!— κ. *Γιαν. Κοφ.* Ἐνταῦθα. Ναί, ξαναστείλετέ τα. Πάντα, καλύτερα θὰ εἶναι. Ἀπὸ τὰ σημερινά: ὁ «Καιμὸς» ὡραιότατος· τὸ «Ἀπόγειο» ἀπαλλάξατέ το ἀπὸ τὶς ὑποχρεωτικὲς ρίμες: («ἀνώγεια», «τέντες»),—ἂς μείνει ἀνομοιοκατάληκτο! Τὰ «χρώματα», χαριτωμένο στὸ σύνολο· ἀλλὰ ἡ περιγραφὴ πρέπει ὁπωσδήποτε νὰ γίνῃ πιὸ σεμνή!— κ. *Γ. Θ. Κ.* Ἐνταῦθα. Εὐχαριστοῦμεν θερμά, ἐλήφθησαν ὅμως ἐντελῶς ἀργά, ὥστε νὰ καταχωρηθοῦν μεταξὺ τῶν ἐπικαίρων!— *Γιοχανάν.* Ἐνταῦθα. Εἶναι τόσο ποιητικὸ τὸ τέλος, καὶ ὅμως δὲν φαίνεται τόσο ἀφύσικο! Ἀλλὰ πόσο λίγο δικαιολογοῦνται μερικὰ ἄλλα του σημεῖα! γιατὶ ἀγρυπνοῦν τὰ κορίτσια; ἔχει συμφωνηθεῖ τίποτε ἀνάμεσά τους; Καὶ οἱ διάλογοι; δὲ βρίσκετε πὼς δὲν εἶναι σὲ γλῶσσα ἐντελῶς φυσική;— κ. *Κωστ. Πετρ.* Ἐνταῦθα. «Ὑπερβολικός» ἀληθινὰ τύπος. Καὶ θὰ τοῦ ἄξιζε ψυχογραφία λυρικώτερη. Περισσότερος παλμός. Περισσότερη ποίηση. Κυριαρχεῖ ἐν τούτοις καὶ στὶς τραγικώτερες στιγμές του μιὰ κάπως κρύα δημοιομορφία.— κ. *Ἀλ. Β.* Κάϊρον. Τόσο μόνο; Ναί, ἄλλοτε δὲ λάβαμε τίποτε. Ἐξαναστείλετε κάτι.— κ. *Π. Π.* Σιάτιστα. Ἄριστες εἶναι, φυσικά, οἱ σκέψεις σας καὶ τὸ πρόγραμά σας. Δὲν ἠμποροῦμε νὰ εἰποῦμε ὅμως ὅτι ἐπραγματοποιήθηκαν μέχρι τῆς στιγμῆς. Τὸ «De Profundis» εἶναι τὸ ἀνώτερο ἀπ' ὅσα ἐστείλατε ὡς τώρα. Ἀλλὰ πρέπει νὰ τὸ μεστώσετε, νὰ τὸ πλουτίσετε ἀκόμη συγχωνεύοντας τὶς ἕξη στροφές του σὲ τέσσερις, σὲ τρεῖς... — *Λουκρέτσιαν.* Ἐνταῦθα. Γιὰ τὸ παλιό, νὰ εἶστε ἥσυχη· δὲν θ' ἀργήσῃ: μὰ τὸ σημερινό, εἶναι ἀκόμη πιὸ ὑπερβολικό. Τὸ κάνετε... ἐπίτηδες; Ὑπάρχουν κι' ἄλλα παρόμοια παραδείγματα, καὶ στὴν ἑλληνικὴ ποίηση ναί, δὲν τὸ ἀρνούμεθα: ἀλλὰ ἔχουν ὑπογραφὴ *ἀνεγνωρισμένη, ὑπεύθυνη*... — κ. *Κ. Κιου.* Μαζί μὲ τὴν «Ἐπίκλησιν», στείλτε καὶ κάτι ἄλλο ἀντάξιό της! — κ. *Κ. Κουστ.*, Καρύταιναν. Καὶ σεῖς δὲν χειρίζεσθε τὸ θέμα μὲ δικό σας τρόπο. Ὡραία κ' ἐμπνευσμένη βέβαια ἡ ἱστορία ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ...— κ. *Σπ.* Καλάμας. Γιὰ τὸν κ. Κλ. Παράσχο μπορεῖτε νὰ γράψετε στὴν ἐφημερίδα «Πολιτεία», καὶ γιὰ τὸν κ. Πέτρο Χάρη στὴν ἐφημερίδα «Ἑλληνική». Ὅσο γιὰ τὸ ποίημά σας, πολὺ ἄτεχνο, μὲ μετρικὰ λάθη, καὶ μὲ στίχους, ρίμες καὶ λέξεις ποὺ πρέπει ν' ἀποφεύγετε: πνιχταγκομαχισμένο, θωρῶ κεῖ λήθης πάρκα, δὲν ἔχει τὴν ἄδειά μου κλπ.— κ. *Γ. Ξ. Στ.* Καβάλλαν. Τὸ νέο ποίημά σας συμπαθητικό, ὅμως πολὺ ἐπηρεασμένο ἀπὸ ἀντίλαλους ξένους· χωρὶς προσωπικὴ πνοή. Θὰ γράψετε καὶ καλλίτερα.— κ. *Γ. Χατζ.* Πειραιᾶ. Ὁ κ. Ξενόπουλος σᾶς εὐχαριστεῖ γιὰ τὸ καλό σας γράμμα. Τὰ ποιήματά σας τὰ κρατοῦμεν. Ἔχουν ἁπλότητα, καὶ αἴσθημα. Νὰ ἔχετε μόνο πολλὴ ὑπομονή, γιατὶ ἡ ὕλη τῆς «Νέας Ἑστίας» μᾶς ἔχει πλημμυρίσει.— κ. *Γ. Τζ.* Καβάλλα. Αὐτὴ τὴ φορά, τὰ ποιήματά σας κάπως ἄτεχνα, καὶ μὲ πολὺ κοινὰ τὰ θέματα, χωρὶς τίποτα ξεχωριστὸ στὴν ἐκτέλεση καὶ πάρα πολλὰ ὀρθογραφικὰ λάθη. Ὅσο γιὰ τὸ ἄλλο ζήτημα, μᾶς συγκινεῖ ἡ ἀγάπη σας στὸ περιοδικό μας.— κ. *Χρ. Πύρπ.* Χαλάνδρι. Οὔτ' αὐτὴ τὴ φορὰ τὰ ποιήματα δὲν εἶναι δημοσιεύσιμα. Καὶ θαρροῦμε πὼς πήρατε πολὺ κακὸ δρόμο στὴν τέχνη. Ὁ ἐξωφρενισμὸς ἄλλο πρᾶγμα, κι' ἄλλο ἡ «μοντέρνα» τεχνοτροπία. Πολλὲς φορὲς συμπίπτουν, αὐτὸ εἶναι ἀλήθεια... Σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα τῆς συλλογῆς, οὔτε τὸ περιοδικό μας μπορεῖ, δυστυχῶς, οὔτε καὶ οἱ ἐκδόται του βρίσκουν κατάλληλη τὴν ἐποχὴ γιὰ λογοτεχνικὰ ἔργα.—κ. *Βυτ. Γ. Κορων.* (;) Τὰ Παλιὰ Χριστουγεννα» πολὺ προχειρογραμμένα καὶ σὲ γλῶσσα φοβερὰ ἀκατάστατη. Κάθε ἄλλο παρὰ διήγημα· μᾶλλον σχολικὴ ἔκθεση. Δὲν εἶν' αὐτὸ τὸ νὰ γράψει κανεὶς! Χρειάζονται καὶ κάποιες ἄλλες προϋποθέσεις.— κ. *Φ. Λ.* Τὸ διήγημά σας, ὄχι ἀπολύτως κακό. Καὶ ζωντανὰ γραμμένο, καὶ μὲ κάποιο ἐνδιαφέρον, καὶ μερικὰ σημεῖα καλά. Ὅμως, στὸ σύνολο, βιαστικό, σὰ σχεδίασμα, σὰ σκίτσο. Καὶ τὸ θέμα του, ἄλλωστε, κοινό, χωρὶς τίποτα ποὺ νὰ τοῦδινε κάποια καινούργιαν ὄψη. Περιμένουμε κανένα ἄλλο, πιὸ καλό, πιὸ ὥριμο. Θέλετε;

Η «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ»

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΙΔΡΥΘΕΙΣΑ ΤΩ 1841

Κεφάλαια Μετοχικὰ καὶ Ἀποθεματικὰ Δρχ. 1.205.000.000.—
Καταθέσεις τῇ 31 Δεκεμβρίου 1930 » 7.150.000.000.—

ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΚΑΘ' ΟΛΗΝ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΟΝ ΕΝ ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ, 51 MAIDEN LANE
ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΕΝ ΣΙΚΑΓΩ, 33 S. CLARK STREET
ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΤΑΙ ΕΙΣ ΟΛΑΣ ΤΑΣ ΧΩΡΑΣ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ

Ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος ἐκτελεῖ πάσης φύσεως τραπεζικὰς ἐργασίας εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τὸ ἐξωτερικὸν ὑπὸ ἐξαιρετικῶς συμφέροντας ὅρους.

Δέχεται δὲ καταθέσεις (εἰς πρώτην ζήτησιν, ἐπὶ προθεσμίᾳ καὶ ταμευτηρίου) εἰς δραχμὰς καὶ ξένα νομίσματα μὲ λίαν εὐνοϊκὰ ἐπιτόκια.

HELLENIC BANK TRUST COMPANY

NEW-YORK, 51 MAIDEN LANE

Ἱδρυθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος, συμφώνως μὲ τοὺς νόμους τῆς Πολιτείας τῆς Νέας Ὑόρκης, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ἐν Ἀμερικῇ Ἑλλήνων.

Κεφάλαια ὁλοσχερῶς καταβεβλημένα . . . $ 1.500.000.—

ΤΥΠΟΙΣ ΣΕΡΓΙΑΔΟΥ, ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ 10

Ν. ΛΙΒΑΔΑ. Συστηματικὸς ὁδηγὸς τῶν Συνθέσεων. *("Εκδοσις Ι. Δ. Κολλάρου καὶ Σίας) σελ. 380, ἄδετον δρ. 50, καλλιτεχνικῶς δεμένον δρ. 70.*

Τὸ βιβλίον τοῦτο τοῦ κ. Ν. Λιβαδᾶ, Δ. Φ., καθηγητοῦ, εἶναι τὸ ἀπαραίτητον συμπλήρωμα διὰ τὸν διδάσκαλον τοῦ ἄλλου βιβλίου του «Τὰ Δισχίλια θέματα», καὶ διὰ τὸν μαθητὴν πολυτιμώτατον βοήθημα. Ἀληθινὸ ἀπόκτημα ἀπὸ ἀπόψεως εὐκολίας χρήσεως, πλούτου κανόνων, ὑλικοῦ καὶ θεμάτων, ἀλλὰ καὶ ἀποδόσεως, καὶ πληρότητος, συνιστᾶται θερμῶς εἰς πάντας τοὺς σπουδαστὰς τῶν διαφόρων μέσων σχολῶν, τῶν Διδασκαλείων καὶ τῶν Πανεπιστημίων, εἰς τοὺς ὑποψηφίους διὰ τὰς Ἀνωτάτας Σχολάς, καθὼς καὶ εἰς τοὺς προκειμένους νὰ καταλάβωσι διὰ διαγωνισμοῦ θέσεις εἰς δημοσίας ὑπηρεσίας, ἑταιρείας, κλπ., ὅπου μία καλὴ σύνθεσις βαρύνει πολὺ ἐπὶ τῆς τεχνικῆς κρίσεως τῶν ἐξεταστῶν. Χρησιμώτατον ἐπίσης διὰ τὴν αὐτομάθειαν, εἶναι πολύτιμον καὶ ὡς διδακτικὸν βοήθημα, περιέχει δὲ 1055 κανόνας, 33 σχήματα, 176 σχέδια καὶ 212 ὑποδείγματα. Θαυμαστὴ ὄντως εἶναι ἡ σαφήνεια τῶν κανόνων του, ἡ μεθοδικωτάτη κατάταξις τῆς ὕλης του, ἡ μεγάλη ποικιλία του ὡς πρὸς τὰ θέματα περὶ τῶν ὁποίων διαλαμβάνει. Διαιρεῖται εἰς δύο μέρη, ἐξ ὧν τὸ πρῶτον εἶναι συστηματικὸς ὁδηγὸς διὰ τὴν σύνθεσιν, μὲ παρατηρήσεις γενικάς, ἐπὶ τῆς ὕλης τῆς συνθέσεως καὶ τῆς κατατάξεως, διὰ τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι, τοῦ ἐκφράζεσθαι, διὰ τὸ ὕφος, καὶ τέλος διὰ τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν. Εἰς τὸ δεύτερον μέρος περιλαμβάνονται οἱ κανόνες οἱ εἰδικοὶ δι' ἕκαστον εἶδος συνθέσεως. Ἐξετάζονται: ἡ περιγραφὴ (βίου, συμβάντων, τόπων, ἀντικειμένων, φυσικῶν φαινομένων, ἀνθρώπων κ. ο. κ.) αἱ ἐντυπώσεις, ἡ διήγησις, ἡ παροιμία, ὁ διάλογος, ὁ δημόσιος λόγος, ἡ περίληψις τοῦ περιεχομένου λογοτεχνικοῦ ἔργου, ἡ ἀπομίμησις, ἡ παραβολή, ἡ σύγκρισις, ὁ παραλληλισμός, ἡ ἀντίθεσις, ὁ χαρακτηρισμός, ἡ ἠθοποιία, ἡ βιογραφία, ἡ ἐπιστολή, τὸ ἔγγραφον, τὸ τηλεγράφημα, ἡ πραγματεία. Ἀκολουθοῦν ποικιλώτατα σχέδια ἀναφερόμενα εἰς πάντα τὰ θέματα, τὴν θρησκείαν, τὴν πατρίδα, τὴν παιδείαν, τὴν ἱστορίαν, τὰς ἠθικὰς καὶ ψυχικὰς καταστάσεις, τὰ φιλοσοφικὰ ζητήματα, τὰς κοινωνικὰς ἐκδηλώσεις, τὸν δημόσιον βίον, τὴν γεωργίαν, τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην, τὴν ἐμπορικὴν ζωήν, τὰς τραπεζικὰς καὶ χρηματιστηριακὰς ἐργασίας, τὴν βιομηχανίαν, τὴν χημείαν, τὴν διαφήμισιν, τὴν συγκοινωνίαν, τὴν ναυτιλίαν, τὸν τουρισμόν. Εἰς Παράρτημα παρατίθενται ποιήματα πρὸς ἔκθεσιν ἐν πεζῷ λόγῳ.

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Ν. ΑΝΤΩΝΑΚΟΥ. *Σχολεῖον Ζωῆς καὶ Μαθητικὴ κοινωνία,*

Τὸ βιβλίον τούτου τοῦ διαπρεποῦς γυμνασιάρχου τοῦ Β' γυμνασίου Αἰγίου, καὶ συγγραφέως τοῦ «Σχολείου Ἐργασίας» εἶναι ἀπὸ τὰ ἀναγνώσματα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἀφίνουν βαθεῖαν ἐντύπωσιν σ'ὅποιον τὰ διαβάσει. Ὁ φωτισμένος καθηγητὴς συγγραφεύς του, θέλησε νὰ δώσῃ μ' αὐτὸ πρῶτα-πρῶτα, στὸν σοφὸν πρόλογόν του, τὰς γνώμας του, σχετικὰ μὲ τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς μαθητικῆς ζωῆς, καὶ κατόπιν, μιὰν εἰκόνα τῆς ζωῆς «ἑνὸς ζωντανοῦ σχολείου», μιᾶς «κοινωνίας μαθητικῆς» στὸ σχολεῖον. Ὁ συγγραφεὺς προσπαθεῖ νὰ μεταδώσῃ — καὶ τὸ κατορθώνει — εἰς τὸν ἀναγνώστην του ὅλην του τὴν ἀγάπην διὰ τὴν μορφὴν αὐτὴν τοῦ σχολείου καὶ ὅλην του τὴν πεποίθησιν εἰς τὰ ἐξαιρετικά της ἀποτελέσματα. Εἰς τὸ βιβλίον αὐτὸ ὁ ἀναγνώστης, εἴτε συνάδελφος τοῦ γράφοντος εἶναι εἴτε ὄχι, ἔρχεται εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν μὲ τὰ πράγματα, καὶ μανθάνει τί «μπορεῖ νὰ γίνῃ γιὰ νὰ ζωντανέψῃ κάθε σχολεῖο, μικρότερο ἢ μεγαλύτερο, ὅσο βέβαια τοῦ ἐπιτρέπουν τὰ σημερινὰ πράγματα καὶ οἱ σημερινοὶ ὅροι τῆς λειτουργίας του.» Διαιρεῖται εἰς τρία μέρη. Τὸ Α' περιέχει σελίδας ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιον μιᾶς τάξεως, Τὸ Β', διαφόρους ἐργασίας τῶν μαθητῶν, ἐλεύθερα θέματα, ἐλεύθερα θέματα μετὰ μικρῶν περιορισμῶν, περιγραφὰς ἐκδρομῶν, συνθέσεις τῆς ἀπολυτηρίου ἐξετάσεως τοῦ 1930, μελέτας τῶν μαθητικῶν ὁμάδων διὰ τὸν πολιτισμὸν τῶν ἀρχαίων ἑλλήνων. Εἰς τὸ Γ' περιλαμβάνεται ὁ θεσμὸς τῆς μαθητικῆς κοινότητος, ἐν παραρτήματι δὲ ἡ ἔκθεσις πεπραγμένων τοῦ σχολείου.

ΝΕΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Τὰ δικαιώματα τοῦ παιδιοῦ *κατ' ἐλευθέραν μετάφρασιν ἐκ τοῦ γαλλικοῦ ὑπὸ τοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῶν Δημοτικῶν Σχολείων κ.* **Τρύφωνος Σ. Παπαθανασίου.—**

Τὸ βιβλίον τοῦτο, τοῦ ὁποίου συγγραφεὺς εἶναι ὁ διάσημος Ἰατρὸς καὶ Παιδαγωγὸς *Παῦλος Γκωντέν*, θεωρεῖται ὡς τὸ τελειότερον εἰς τὸ εἶδος του, καὶ εἶναι μοναδικὸν ἐν Ἑλλάδι.

Πωλεῖται εἰς τὸ Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἑστίας» τοῦ κ. Ι. Δ. Κολλάρου καὶ Σίας, ἀντὶ δρ. 50.

Συνιστᾶται θερμῶς εἰς κάθε γονέα, διδάσκαλον καὶ μορφωμένον ἄνθρωπον.